

ALBA IULIA.
NOTARII ȘI MAREA UNIRE

Dr. IOANA RUSTOIU
Muzeograf
Muzeul Național al Unirii
Alba Iulia

Dr. DAN-ADRIAN DOȚIU
Notar public
Camera Notarilor Publici
Alba Iulia

ALBA IULIA. NOTARII ȘI MAREA UNIRE

cuvânt înainte de notar public dr. Dumitru Viorel Mănescu
Președintele Uniunii Naționale a Notarilor Publici din România

Ed. Notarom
București, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RUSTOIU, IOANA

Alba Iulia ; notarii și Marea Unire / dr. Ioana Rustoiu..., dr. Dan-Adrian Doțiu..., cuv. înainte de notar public dr. Dumitru Viorel Mănescu... - București : Notarom, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-007-016-0

I. Doțiu, Dan-Adrian

II. Mănescu, Dumitru Viorel (pref.)

34

94

Drepturile de autor sunt deținute de Uniunea Națională a Notarilor Publici din România

Editura NOTAROM

Tipărit la S. C. NOTAROM S. A.

Str. General Berthelot nr. 41, sector 1, BUCUREȘTI

Tel. : 021 - 313 44 48, fax: 021 - 313 44 49

E-mail: scnotaromsa@notarom.ro

Web: [www. notarom. ro](http://www.notarom.ro)

CUVÂNT ÎNAINTE

Astăzi, la aniversarea a 100 de ani de la momentul astral al reîntregirii neamului între granițele statului național unitar român, mă simt onorat să răspund invitației colegilor noștri notari publici din Alba Iulia de a prefața acest recurs la memoria arhivelor notariale pe care, cu migală și dragoste de neam l-au întreprins.

De la apariția primelor înscrisuri cu caracter notarial în inima Transilvaniei, acum mai bine de nouă secole, și până la notariatul public modern - profund conectat la nevoile societății informaționale, destinul profesiei noastre a fost călăuzit de idealul unității naționale. În Panteonul eroilor neamului românesc, alături de nume marcante ale istoriei naționale, își dorm somnul de veci generații de anonimi făuritori ai României Mari. Printre ei, odihnesc întru veșnicie și notari publici, participanți direct, prin jertfă de sânge sau indirect, prin serviciul loial de zi cu zi în slujba societății, la desăvârșirea statului național unitar. Despre acești înaintași ai noștri, despre cum erau ei percepuți în societatea transilvană a sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX am aflat cu interes, descoperind, cu sprijinul autorilor lucrării de față, izvoare istorice de o inestimabilă valoare.

În acest sens, *„Cronica parohiei ortodoxe Pâclișa”* și *„Cronica parohiei ortodoxe Deal”*, fac o paralelă între două personaje importante ale comunității rurale transilvane. Primul este notarul imperial, desfășurând un serviciu public care oferea garanția legalității și autenticității actelor juridice pe care cetățenii le încheiau și asigurând, totodată, buna funcționare a instituțiilor statului. Cel de-al doilea, preotul, păstorind în spiritul moralei creștine comunitatea din care făceaparte. Sunt doi poli de autoritate al căror echilibru de putere era deosebit de important în bunul mers al vieții cotidiene din epocă.

Rolul notarilor publici, într-un moment istoric crucial precum Războiul de reîntregire națională, este revelat pe baza documentelor vremii ca fiind, în primul rând, un rol de sprijin al structurilor administrative și de stat. Nu pe front, în bătaia directă a puștii, ci în cancelaria statului s-a scris acest episod din parcursul sinuos al profesiei noastre. Notarilor le reveneau sarcini deloc ușoare, dintre care reamintesc conscrierea românilor plătitori de impozite rămași acasă, întocmirea documentelor pentru acordarea de către stat a ajutoarelor destinate familiilor celor aflați pe front sau punerea în aplicare a rechizițiilor de alimente. Implicarea profundă în viața comunității, apelul permanent la știința și

autoritatea lor arată că notari erau un adevărat **nervus rerum** al vieții cotidiene, un factor indispensabil în buna și corectă funcționare a societății.

Un episod deosebit prin perspectiva istorică pe care o deschide cititorilor consider că îl reprezintă cel dedicat notarilor membri ai Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA. Prin aportul Despărțămintelor, sau altfel spus a filialelor sale, organizația a prins rădăcini adânci în masele populare, devenind tribuna afirmării conștiinței naționale și de neam și motorul luptei pentru împlinirea idealului unității naționale.

Toamna fierbinte a anului 1918 a fost o adevărată probă de foc pentru notarii transilvăneni și aici trebuie să remarc din nou valoarea documentară a lucrării, care nu cosmetizează adevărul istoric, redând scene greu de imaginat: prăbușirea structurilor militare și administrative ale Imperiului Austro-Ungar și revoltele românilor împotriva reprezentanților administrației în degringoladă, soldate inclusiv cu agresarea fizică și alungarea unora dintre notarii publici. Nu a fost un destin general, mărturie stând participarea altora dintre aceștia la formarea de consilii și gărzi naționale, într-un cuvânt la noua organizare. Cu toată implicarea lor, nu-i regăsim însă pe reprezentanții profesiei ca membrii ai Marelui Sfat Național Român din Transilvania, instituit prin Rezoluția Adunării naționale de la Alba Iulia „*pentru conducerea mai departe a afacerilor Națiunii Române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească*”. Ei au rămas în afara luminilor rampei istoriei, contribuind discret și loial la consolidarea noilor structuri statale prin devotamentul față de profesie și societate.

Sunt multe de spus despre devenirea noastră în timp ca profesie, dar mă opresc aici, nu înainte ca, în deplin asentiment cu confrății noștri notari publici, reuniți în Uniunea Națională a Notarilor Publici din România, să reafirm profesiunea noastră de credință, aceea de gardieni ai interesului public, păstrători ai patrimoniului memoriei juridice a actelor și actori esențiali în sistemul de administrare a justiției preventive.

Dumitru Viorel Mănescu, notar public,
președintele Uniunii Naționale a Notarilor Publici din
România

Aba Julia, oraș bimilenar

Se împlinesc anul acesta o sută de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, act care a încununat, în chip strălucit, eroica și îndelungata luptă a poporului român pentru libertate și unitate națională. Evenimentul Marii Uniri, petrecut faptic la 1 Decembrie 1918, a fost recunoscut sub aspect juridic internațional ulterior, prin Conferința de Pace de la Paris, din 1919-1920, mai exact prin tratatul de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920.

Cinstim astfel un amplu proces istoric, a cărui încheiere și desăvârșire a început la 27 martie 1918, la Chișinău, când românii de peste Prut au decis unirea cu țara, în ciuda dificultăților și primejdiilor deosebite pe care le presupunea acest act politic de sfidare a colosului imperial de la Răsărit. A urmat apoi, în toamna aceluiași an, la 28 noiembrie, decizia bucovinenilor de a se desprinde din jugul unui alt mare imperiu, care a marcat dureros istoria noastră din cealaltă direcție, a Apusului. Iar peste numai câteva zile, în prima zi de iarnă, s-a produs momentul culminant, momentul astral: încheierea unui vast proces istoric, al cărui începuturi se pierd în negura timpului, procesul prin care Dacia legendară se refăcea în hotarele ei străvechi.

După doi ani de neutralitate, Consiliul de Coroană a decis în luna iulie a anului 1916, intrarea României în război alături de Antantă. La 14 august 1916 România a început „războiul pentru întregirea neamului”¹. Noul monarh, regele Ferdinand² a deschis lucrările

---

¹ „Războiul cel Mare”, „Războiul Națiunilor”, denumit, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, *Primul Război Mondial*, a fost un conflict militar de dimensiuni mondiale. A fost un război global declanșat în Europa, care a durat de la **28 iulie 1914** până pe **11 noiembrie 1918**, participând peste 70 de milioane de militari, inclusiv 60 de milioane de europeni, mobilizați într-unul dintre cele mai mari războaie din istorie. Peste nouă milioane de combatanți și șapte milioane de civili au murit ca urmare a războiului. A fost unul dintre cele mai mortale conflicte din istorie

anunțând că a convocat pe mai marii țării nu ca să le ceară un sfat, căci hotărârea lui este luată, ci ca să le ceară sprijinul. Regele a anunțat apoi hotărârea sa de a angaja România de partea Antantei și împotriva Puterilor Centrale. A mai spus că „spre a se ajunge la o atare hotărâre, a trecut prin încercările cumplite pe care desigur le pricepem, dar că, având în vedere numai interesele țării a cărei Coroană o poartă, s-a învins pe sine însuși.”³

Membrii consiliului și-au exprimat apoi pe rând opiniile, care majoritatea au sprijinit opțiunea regelui și guvernului, existând totuși și opinii pentru păstrarea în continuare a neutralității (Titu Maiorescu) sau chiar intrarea în război de partea puterilor Centrale (Petre P. Carp). Bătrânul fruntaș conservator i-a spus Regelui Ferdinand că Hohenzollernii nu pot fi înfrânți. Regele Ferdinand I i-a replicat că tocmai l-a înfrânt pe unul, referindu-se evident la sine. Regele României a decis astfel intrarea în război împotriva țării sale natale și a propriei familii. În Germania, a fost considerat drept trădător, iar numele i-a fost șters din Marea Carte a Hohenzollernilor.

Ultimul a vorbit primul-ministru Ion I.C. Brătianu care a argumentat din nou decizia guvernului pe care îl conducea: „fără îndoială că vom ieși învingători, dar nu sunt sigur, se poate să fim și învinși. De aceea, vreau să se știe bine de toți, că, chiar învinși, tot cred că țara mea trebuie în această clipă să facă acest gest. În viața națiunilor sunt afirmări de drepturi care se socotesc mai mult decât izbânzi trecătoare și sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală, care compromit viitorul lor pentru veacuri de-a rândul. Într-o astfel de situație este astăzi românismul ... și dacă nu azi, atunci mâine vom culege roadele acestor jertfe și acestor afirmări de drepturi...”⁴

și a provocat schimbări majore politice, inclusiv revoluțiile din 1917-1923, în multe dintre națiunile implicate.

²Unchiul său, regele Carol I decedase la data de 28 septembrie 1914. A fost al doilea rege al României, din 10 octombrie 1914 până la moartea sa. Ferdinand (nume la naștere *Ferdinand Viktor Albert Meinrad von Hohenzollern-Sigmaringen*) a fost al doilea fiu al prințului Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen și al Infantei Antonia a Portugaliei, fiica regelui Ferdinand al II-lea al Portugaliei și a reginei Maria a II-a. Familia sa făcea parte din ramura catolică a familiei regale prusace de Hohenzollern.

³I.G.Duca, *Amintiri politice*, vol. I, colecția memorii și mărturii, Jon Dumitru-Verlag, Munchen, 1982, p. 273-274.

⁴*Ibidem*.

În ziua de Sântă-Mărie a anului 1916, România întreagă auzi cuvântul de îndemn la datorie, de însuflețire și de nădejde al regelui Ferdinand I în care erau evocate faptele de vitejie ale înaintașilor și care zicea: *„Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceiace Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: unirea Românilor de pe cele două părți ale Carpaților. De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci. În noi, în virtuțile, în vitejia noastră, stă puțința de a le reda dreptul ca într-o Românie întregită și liberă de la Tisa până la mare, să propășească în pace potrivit datinilor și aspirațiunilor gintei noastre.”*

Un an al fericitelor împliniri îndelung așteptate, un an al triumfului deplin meritat a fost anul 1918 pentru numeroase popoare asuprite. Din zguduirea fără precedent a Primului Război Mondial, care mobilizase în cele două tabere, încinse în hora morții, 70 de milioane de oameni, înregistrând zeci de milioane de răniți și multe milioane de morți, a izbutit atunci să aibă câștig de cauză adevărul și dreptatea. Cuvântul Scripturii vestește că adevărul „răsare din pământ” și dreptatea „coboară din cer”⁵.

Sfârșitul Războiului Mondial s-a însărcinat să contribuie la împlinirea prorociei acesteia, mai presus de cele mai optimiste speranțe ce s-ar fi putut ivi în clipa când s-a dezlănțuit în vara anului 1916 războiul dezrobirii și al întregirii politice românești. Pierderile de vieți umane, numeroasele distrugerii la nivelul statelor din toate punctele de vedere, au conturat unul dintre cele mai distrugătoare conflicte din istorie. Daunele Armatei Române în războiul de întregire teritorială prezentate în perioada dintre cele două războaie mondiale s-au cifrat la peste 339.000 morți, 229.000 de grav răniți și 116.000 de prizonieri sau dispăruți.

La sfârșitul anului 1918, adevărul neamurilor năpăstuite a răsărit din pământul jilăvit de sângele scump al eroilor sacrificați pentru biruința lui, iar dreptatea lor a coborât din cerul rumenit de flacăra

---

⁵Conferința susținută de către preotul Ioan Lupaș în Sala Unirii din Alba Iulia la data de 1 Decembrie 1943. Extras din *Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj-Sibiu*, vol IX, 1944.

revoluțiunilor, în care se topiseră pentru moment sârmele ghimpate ale tuturor imperialistelor agresive. O fericită coincidență istorică a făcut ca în anii 1917-1918 să se prăbușească atât Imperiul Țarist, cât și cel habsburgic, fapt ce a permis și românilor să-și realizeze integral idealul național. Îndrumătorul revoluționarilor italieni, Giuseppe Mazzini, prorocise românilor pe la mijlocul veacului al XIX-lea că nu vor putea să aibă parte de neatârnamare, nici de libertate și dreptate, câtă vreme nu se va fi prăbușit puterea habsburgismului din Viena și a țarismului de la St.Petersburg.

Încă din februarie 1917, Rusia a fost cuprinsă de febra revoluției. În martie, țarul a abdicat, iar în octombrie puterea a fost preluată de bolșevici, care, la 2/15 noiembrie 1917 au proclamat dreptul popoarelor la autodeterminare până la despărțirea de statul existent. De acest drept au profitat popoarele din Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, precum și românii din Basarabia.

În toamna anului 1918, Imperiul Habsburgic (Austro-Ungar) a căzut și el sub loviturile de eliberare a popoarelor ce se aflau sub stăpânirea lui. Revoluția a izbucnit la Viena, în octombrie 1918, după care s-a extins cuprinzând Budapesta, Praga, Bratislava, Cernăuți, Oradea, Zagreb și alte mari orașe.

Harta Imperiului Habsburgic la sfârșitul anului 1918

La începutul lunii noiembrie Austria și Ungaria s-au declarat republici independente, cehii s-au unit cu slovacii, polonezii din ambele imperii au constituit Polonia istorică, croații, slovenii, muntenegrenii s-au unit cu sârbii creând singur stat.

Românii aflați sub stăpâniri străine au înfăptuit o adevărată revoluție de unitate națională. Atunci, în una din cele mai teribile clipe ale vieții neamului românesc, a început să mijească de la Răsărit cea dintâi rază a soarelui dreptății: desfacerea Basarabiei din cătușele țarismului istovit, spre a se organiza ca republică democratică moldovenească și apoi revenirea ei la sânul Patriei străbune, de care fusese dezlipită într-un timp când capetele încoronate se credeau în drept să dispună de soarta țărilor și a popoarelor, care nu le

aparțineau. Sfatul Țării întrunit la Chișinău, în ședință solemnă, la 27 martie 1918 votează unirea Basarabiei cu Țara-Mamă, România (86 voturi pentru, 3 împotriva, 36 abțineri și 13 absenți). După anunțarea rezultatului votului de către Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, primul-ministru Alexandru Marghiloman, aflat la Chișinău, împreună cu alți reprezentanți ai guvernului român, este invitat la tribuna de la care declară: *„În numele poporului român și al Regelui Ferdinand I, iau act de unirea Basarabiei cu România de aici înainte și în veci! Trăiască România Mare!”*.

După surparea tronului împăralesc de la Viena, li s-a dat, în sfârșit, și românilor din Bucovina, ca și celor din Transilvania și din Banat, putința să-și rostească liber cuvântul și, în temeiul dreptului de autodeterminare, să-și afirme dorințele cu privire la organizarea și conducerea lor viitoare. Reprezentanții politici ai românilor bucovineni n-au întârziat să ceară la 4 octombrie 1918 independența național-politică a neamului lor.

La 15/28 noiembrie, Consiliul Național Român convoacă Congresul General al Bucovinei, care s-a ținut în Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan din Cernăuți sub președinția lui Iancu Flondor, care a votat în unanimitate, cu sprijinul majorității reprezentanților germani și polonezi, unirea cu România⁶.

„După eforturi și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și când în urma loviturilor zdrobitoare monarhia austro-ungară s-a zguduit din temelii ei și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul la libera hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României, de care întotdeauna am legat nădejtile dezrobirii noastre.

De aceea, noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a Țării și fiind investit singur cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm: unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare, până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României.”

Majoritatea reprezentanților ucraineni și evrei bucovineni au

---

⁶Mihai Manea, Bogdan Teodorescu. „Istoria Românilor - De la 1821 până în 1989”. Manual pentru clasa a XII, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997.

refuzat să participe la ședința Congresului General al Bucovinei, pe care îl socoteau nereprezentativ. Congresul a trimis o telegramă omagială regelui Ferdinand I, care este numit „Rege și Domn Liberător și Purtător de grijă al Bucovinei”, rugându-l să primească sub sceptrul ocrotitor al Majestății sale, Bucovina eliberată. Iancu Flondor a plecat, apoi, la Iași, în fruntea unei delegații de 15 bucovineni, pentru a duce mesajul Unirii Bucovinei autorităților române. Regele Ferdinand a sancționat actul unirii prin decretul nr. 3744 din 18/31 decembrie 1918, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 217 din 19 decembrie 1918. Semnatarii actului au fost Regele Ferdinand I și Ion I.C.Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri. Prin Decretul-lege nr.3746 din 18-31 decembrie 1918, în funcțiile de miniștri secretari de stat fără portofoliu în guvernul central au fost numiți Iancu Flondor cu reședința la Cernăuți și Ion Nistor cu sediul la București.

Urma Transilvania.

Evenimentele se precipitau și în această provincie. La 29 septembrie 1918, Comitetul Executiv al Partidului Național Român a adoptat în unanimitate, „în virtutea dreptului național al fiecărei națiuni de a dispune de ea însăși”, Declarația de la Oradea, elaborată de Vasile Goldiș, prin care se dorea recunoașterea acestui for ca organ provizoriu de conducere al Transilvaniei. Peste o săptămână, Declarația era citită în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida Voevod, în timp ce, la Viena, Iuliu Maniu dorea să mobilizeze 70.000 de soldați transilvăneni din fosta armată austro-ungară, cu care să meargă în Transilvania. Moțiunea aceasta semnifica începutul sfârșitului stăpânirii habsburgice în Transilvania, după un răstimp de 230 de ani, 5 luni și 9 zile. Atâta vreme trecuse de la moțiunea pe care o semnaseră sfetnicii celui din urmă principe transilvan în ziua de 9 mai 1688 la Sibiu, sub presiunea trupelor austriece, comandate de Generalul Antonio Caraffa. De teama acestuia ei, au declarat atunci că se desfac de sub aripile ocrotirii turcești și se supun „de bună voie și din râvnă creștinească” poruncilor împărătești de la Viena.

Dar, câtă deosebire între declarația de la Sibiu și cea de la Oradea! Aceea - dictată de un general împărătesc și iscălită de 12 membri ai guvernului transilvan, tremurând de groaza trupelor de ocupațiune austriacă, - aceasta izvorâtă din cugetul luminat și din inima demnă a reprezentanților unui chinuit popor de milioane de

suflete, oțelite în lupta pentru drept și gata de orice sacrificiu pentru izbânda finală! Semnatarii de la 1688 cereau și așteptau protecție de la mila împăratului Leopold, care le trimisese vorbă prin reprezentantul său, iezuitul Antidie Dunod, că-i va proteja fie că doresc, fie că nu ("Nolentes volentes proteget Vos Sua Maiestas"). Autorii mișcării de la 12 octombrie 1918 nu cereau și nu așteptau niciun fel de protecție împăratească. Ei se mulțumeau, dimpotrivă, să respingă orice amestec al uzurpatorilor din a doua capitală a Monarhiei dualiste în treburile poporului român și să afirme în cuvinte răspicate dreptul acestui popor la viața națională deplină, în locul Majestății Sale împărătești, surpată atunci de furtuna mișcărilor revoluționare, gândul autorilor se îndrepta, deci, cu toată încrederea spre Măria Sa Poporul, știind că acesta nu va putea fi surpat și dislocat niciodată din granițele patrimoniului său multimilenar⁷.

La 3 octombrie 1918 era publicat de către împăratul Carol I de Habsburg al Austro-Ungariei manifestul intitulat „*Către popoarele mele credincioase*”, care propunea reorganizarea Austro-Ungariei ca un stat de tip federal de șase state independente (austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean). Imediat a apărut *Declarația Corpului voluntarilor transilvăneni și bucovineni*, care a respins manifestul împăratului Austro-Ungariei și a proclamat unirea teritoriilor lor cu Regatul României.

La 3 noiembrie 1918 se constituia Consiliul Național Român Central din Transilvania, ce reunea reprezentanții Partidului Național Român și ai Partidului Social-Democrat și care, în condițiile rapidei dezintegrări a aparatului administrativ maghiar, a preluat controlul Transilvaniei. Ca urmare, guvernul maghiar, condus de Károlyi Mihály, a încercat să intre în negocieri cu Consiliul Național Român Central. Tratatul s-a purtat la Arad, între 13-15 noiembrie 1918, și a eșuat. În același timp, guvernul maghiar a semnat la 13 noiembrie 1918 armistițiul de la Belgrad, care stabilea o linie de demarcație între Ungaria și Transilvania, care lăsa orașele Satu Mare, Oradea, Beiuș, Arad și regiunile Crișana și Maramureș sub control maghiar, iar Banatul sub administrația Serbiei.

---

⁷Conferința susținută de către preotul Ioan Lupaș în Sala Unirii din Alba Iulia la data de 1 Decembrie 1943. Extras din *Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj-Sibiu*, vol IX, 1944.

Consiliul Național Român Central a convocat pentru 18 noiembrie/1 decembrie 1918, la Alba Iulia, o adunare națională a românilor din Transilvania și Ungaria. Pentru buna desfășurare a lucrărilor urma să fie aleși 600 de deputați pe bază de vot universal și, respectiv, 628 reprezentanți ai organizațiilor și societăților culturale. Pe parcursul a două săptămâni, au fost aleși câte 5 reprezentanți de circumscripție. Marea Adunare Națională a fost pregătită cu minuțiozitate, discuțiile purtându-se îndeosebi în jurul Rezoluției Unirii, redactată de Vasile Goldiș. Unii au cerut ca Unirea să se facă pe baza proclamării autonomiei Ardealului. Tineretul a solicitat unirea fără niciun fel de condiții. Socialiștii, lucrând sub influența Budapestei, cereau republica, și-și exprimau temerea de stările politice din vechiul Regat al României. În cele din urmă s-a stabilit o înțelegere, renunțându-se la toate părțile la punctele de vedere prea intransigente și adoptându-se formula unei autonomii provizorii. Iuliu Maniu a explicat că e necesară o epocă de tranziție, deoarece *„nu se poate ca într-o singură zi, sau într-o singură oră, sau într-un moment dat, să punem la o parte o stare de lucruri veche și să înfăptuim una nouă”*. Deci, nu e vorba de a pune condiții la Unire, ci a constata necesitatea unei epoci de tranziție.

Sala Unirii, interior

(colecția Muzeului Național al Unirii Alba Iulia)

Acestora li s-au adăugat episcopii, delegații consiliilor naționale, ai societăților culturale românești, ai școlilor medii și institutelor pedagogice, ai reuniunilor de meseriași, ai Partidului Social-Democrat Român, ai organizațiilor militare și ai tinerimii universitare. Pe lângă toți aceștia, s-au adunat peste 100.000 de oameni, care au sosit cu trenul, cu căruțele, călări, pe jos, cu steaguri tricolore în frunte, cu table indicatoare ale comunelor ori ale ținuturilor.

De pe opt tribune se explica maselor populare măreția

Adunarea de la Alba Iulia s-a ținut într-o atmosferă de mare sărbătoare. Au venit toți cei 1.228 de delegați oficiali, reprezentând cele 130 de cercuri electorale din comitatele românești.

vremurilor pe care le trăiau și importanța adunării. Concomitent, în sala Cazinei Militare (Clubul militar), delegații au ținut ședința. Prin aceasta, adunarea de la Alba Iulia a căpătat caracterul unui plebiscit al tuturor românilor.

Dintre cele trei manifestări (unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei) ale suveranității naționale, fărâmițate după fostele granițe nedrepte ale provinciilor dezrobite, cea mai impunătoare a fost, fără îndoială, Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918. Ea s-a distins nu numai prin înălțimea politică-morală a conducătorilor cu simț de răspundere istorică, ci și prin imensa mulțime a maselor populare, uimitor de conștiente și disciplinate, care au ținut să participe la actul propriei lor dezrobiri din lanțurile vitregiei seculare. Elanul impresionant și demnitatea cetățenească a celor ce alergaseră din toate părțile Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului și ale Banatului cu întreagă curățenia sufletului lor oțelit în lupte, gata să închine ca dar neprihănit și să aducă la matca României întregite partea cea mai valoroasă a Daciei lui Traian, era în toate privințele la înălțimea momentului istoric, unic în zbuciumatul trecut al neamului românesc.

Atunci, Alba Iulia, „sfânta cetate de durere și de slavă a neamului românesc”⁸ a fost martorul și gazda unui mare eveniment, consfințit prin voința unanimă a poporului: înfăptuirea unității politice a tuturor românilor și constituirea statului național unitar român.

De ce la Alba Iulia?

Sibiul și Blajul, orașe propuse pentru înfăptuirea Marii Adunări de la 1 Decembrie. Sibiul era văzut drept capitală culturală a românilor ardeleni și chiar Blajul, era în discuție pentru rolul lui în revoluția de la 1848-1849.

Alegerea orașului Alba Iulia ca loc al desfășurării Marii Adunări de la 1 Decembrie nu s-a făcut întâmplător. Mai întâi, alegerea acestui oraș pentru marele eveniment s-a făcut pentru că Alba Iulia a fost unul dintre cele mai puternice centre ale Daciei Romane, mai apoi, la 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul intrase în cetate, care a devenit capitala domnitorului în timpul scurt cât reușise să săvârșească Unirea Țărilor Române. Tot aici, în 1784, pe platoul Cetății, Horia și Cloșca au

---

⁸Din primul număr al ziarului *Alba Iulia* apărut în dimineața zilei de 1 Decembrie 1918.

fost frânți pe roată în urma condamnării lor, fiind orașul întemnițării și maltratării lui Avram Iancu. Cu alte cuvinte, Alba Iulia reprezenta în ochii tuturor orașul cu cele mai numeroase și mai adânci semnificații în istoria românilor transilvăneni⁹.

Alba Iulia, un loc istoric, plin de semnificații, veche așezare în care pășim pe simboluri, respirăm istorie și, parcă, fiecare colțișor ne spune o poveste din trecut. Alba-Iulia cu rădăcinile adânc înfipite în istorie are o vechime de peste 2000 de ani, urcând asemeni unei coloane a infinitului pe scara continuității noastre pe aceste meleaguri. Evoluând firesc de la Apoulon, Apulum, Bălgrad, Alba Carolina, Alba-Iulia, toponime sub care se regăsește în istorie, orașul se vrea prezentat în prima parte a lucrării de față prin istorie, prin „cetatea visurilor noastre”, Alba-Iulia, cum plastic o caracteriza Iorga, orașul în formă de inimă, cetatea de mucenicie, durere și slavă a neamului românesc!

„Vechi oraș, de care ne leagă cele mai zguduitoare amintiri din trecutul neamului nostru! Capitala marelui principat ardelean, orașul acesta a fost aproape un veac și jumătate și capitala vieții bisericești a românilor ardeleni. Aici își aveau reședința vechii vlădici, care păstoreau modestele și măruntele sate românești împrăștiate prin văile și munții nefericitului Ardeal. În orașul acesta a intrat în fruntea nebiruitei sale armate marele voievod cu numele de Arhanghel Mihai Viteazu, care a făcut să dispară pe un moment fatalele granițe nefirești, care despărțeau neamul nostru. Dar roata vremii s-a schimbat. În orașul de care ne leagă atâtea amintiri dureroase se desăvârșește acum cel mai măreț act din istoria poporului nostru. Pe locul unde au curs atâtea lacrimi și atâta sânge românesc prăznuim acum marele praznic al învierii neamului.”¹⁰

---

⁹I.I. Șerban, „Pentru ce a avut loc la Alba Iulia Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918”, în *Îndrumător Pastoral*, Alba Iulia, III (1979), p. 227.

¹⁰Materialul istoricului și preotului greco-catolic Zenovie Pâclișanu (n.1 mai 1886, Straja, Alba-d. 31 octombrie 1957, închisoarea Jilava) în ziarul *Alba-Iulia. Organ al proclamării unității naționale*, nr. ocazional, 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, pag. 2. Zenovie Pâclișanu a fost secretar al Adunării Naționale de la Alba Iulia. După proclamarea Unirii, în cadrul adunării naționale de la Alba Iulia, a devenit unul din cei 18 membri aleși ai Marelui Sfat Național Român, reprezentând comitatul Alba Inferioară. Ulterior a activat la București ca vicar general al Bisericii Române Unite cu Roma și a deservit ca preot Biserica Sf. Vasile cel Mare de pe strada Polonă. Papa

Dacă n-ar fi existat Alba Iulia am fi inventat-o, căci ea nu există numai din străfunduri de istorie, ea nu vine numai din adânc de milenii, ea se pogoară din cerul izbăvirii noastre. Este raza de lumină a verticalității române ca națiune, rază jertfelnică, rug de lumină, hram și poartă a devenirii noastre întru și înspre împlinire. În istoria bimilenară a localității, ea apare în cronica neamului sub nume pline de rezonanță: *Apulon*, *Bălgrad*, *Alba Iulia*. Oricare din principalele etape ale istoriei românilor le-am cerceta, am găsi prezentă localitatea așezată pe un promontoriu, la poalele ultimelor prelungiri ale Munților Apuseni. Ea adăpostește, între bătrânele sale ziduri, nu numai importante vestigii arheologice bimilenare, ci și impunătoare monumente istorice, arhitectonice, culturale și artistice, ca o dovadă peremptorie a implicării ei în diferite evenimente și fapte istorice Alba Iulia a intrat în conștiința poporului român.

Pentru a înțelege niște realități incontestabile, trebuie să cobori aici pe scara istoriei verticala continuității, să vezi antichitățile dacice și romane care străjuiesc de milenii existența noastră.

Dacă în urma cercetărilor arheologice s-a stabilit că în epoca neolitică (aproximativ cu 4000 ani înainte de Christos), există o puternică așezare a unor triburi de agricultori și păstori, purtători ai civilizației de tip „Turdaș”, „Petrești” și „Coțofeni”, vechi izvoare istorice amintesc din epoca fierului, pe înălțimile din stânga Mureșului, la 4 km spre nord-est de Alba Iulia, existența unei cetăți de pământ. Această cetate, datată pe la jumătatea mileniului I î.C. este fortificată cu valuri de pământ și șanțuri, înglobând un teren de aproape 30 ha. Aici, pe cursul mijlociu al Mureșului, a fost, probabil, un centru tribal tracic de seamă. O ramură a tracilor va atinge în curând un apogeu politic, social și economic al acestor locuri și aceștia sunt **dacii**. Ei pun bazele unei așezări puternice - *Apoulon* - ce se va impune mai târziu, în a doua jumătate a mileniului I înainte de Christos. (identificată în apropierea orașului).

Au intuit importanța zonei și romanii prin acel *legatus augusti pro praetore* ce-și afla palatul în capitala Daciei romane - *Apulum*. Manifestările spirituale deduse aici din inscripții și reprezentări sculpturale, școlile, templele, bazilicile, termele, amfiteatrul ori castra

stativa în care se afla cantonată Legiunea XIII Gemina, arată de timpuriu pulsul vieții culturale - și nu numai - aici, orașul *Ruinele Castrului roman* fiind numit - datorită bogăției sale "de aur" - Chrisopolis.

Poarta castrului roman de la
Apulum

Marea aglomerare urbană a cuprins două orașe cu existență paralelă, perpetuată până târziu în feudalism, dovadă bogatele vestigii arheologice provenite din așezări și necropole.

Cuceritorii romani, atrași de importanța strategică a regiunii și de bogățiile ei naturale, au construit pe pîntenul ultimei terase a Mureșului, pe locul actualei cetăți medievale, un puternic castru din piatră și cărămidă. În epoca romană, Apoulon-ul dacic devenit Apulum, cunoaște o mare dezvoltare. Primul nucleu al orașului, ale cărui începuturi trebuie puse imediat după anul 106 d. Ch., a fost castrul legiunii a XIII - a Gemina. Pentru că era propus drept un castru permanent, castrul de la Apulum a fost unul dintre cele mai mari din Dacia romană. Construirea lui s-a făcut pe o întindere de 30 de ha; forma sa era dreptunghiulară, conform arhitecturii militare romane. Existența și activitatea Legiunii a XIII-a Gemina în puternicul ei castru a determinat apariția unor condiții speciale de dezvoltare a așezării, care se va numi *Apulum*. De la modesta stațiune cu canabae se va ajunge la municipium, în vremea împăratului Marcus Aurelius, ridicat la rangul de *Colonia Aurelia Apulensis* (așezată lângă Mureș, mai departe de castru, pe locul cartierului Partoș). Este atestată și existența unui al doilea oraș cu rang de municipium, în timpul lui Septimius Severus (spre nord și sud-est de centru).

Apulum a cunoscut o amplă dezvoltare pe plan economic și administrativ, aici avînd reședința guvernatorul provinciei și procuratorul (șeful finanțelor), dar după retragerea romanilor din Dacia (anul 271) localitatea intra într-o perioadă de decădere, împărțînd soarta așezărilor urbane din Dacia postromană și din epoca migrațiilor popoarelor. Totuși, există o continuitate de viață la Apulum și împrejurimi, demonstrată de seria descoperirilor

arheologice, care au identificat nivele de locuire pentru secolele VI-VII, aparținând unei așezări prefeudale, ocrotită de ruinele romane, apoi fragmente ceramice caracteristice celei de a doua jumătăți a secolului al IX-lea și secolului următor.

La mijlocul secolului al X-lea formațiunea politică din Transilvania, *Terra Ultrasilvana*, dezvoltată din voievodatul lui Gelu, sub succesorii lui Tuhutum, căpetenia maghiară care i-a urmat voievodului român pe care l-a învins și ucis în luptă în primii ani ai aceluiași secol, înregistrează o etapă superioară de evoluție.

Formațiunea transilvăneană este mai întinsă, iar instituțiile sale politice mult mai bine conturate. Locuitorii Voievodatului existent ca formațiune social-politică de pe Mureș din aceste locuri, se rugau cu episcopul Hieroteos¹¹ (Hierotheussdauloretei) în rotonda baptisteriu în prag de mileniu întâi, pentru vremuri mai bune. În cronicile vremii există date concrete despre voievodatul transilvănean cu centrul la Alba Iulia, condus de Iula cunoscut și sub numele de Geula, Julia, Gyla sau Gyula (în maghiară). Voievodul Gyula¹², de la care provine denumirea maghiară *Gyulafehérvár*, și-a stabilit reședința la Alba Iulia (în româna veche Bălgrad, preluat de români până în epoca Școlii Ardelene), trece la creștinism, primind botezul la Constantinopol (Bizanț), de unde îl va aduce, pentru a creștina populația din zonă, pe grecul Hieroteos (Hieroteus) punându-l pe scaunul bisericii bizantine din Alba Iulia, fapt disputat în istoriografie. Documentele istorice bizantine arată că acesta a fost primul episcop al Turciei; dar conform Institutului de istorie al Academiei Ungariei, Turkia din documentele bizantine era chiar Transilvania, definită de râurile Criș, Mureș, Timiș, iar în vest de Tisa. Episcopia a fost creată pentru mulțimea de credincioși români și slavi¹³. El este considerat ca fiind cel care a ctitorit la sfârșitul secolului al X-lea la Alba Iulia o bazilică mai veche decât actuala Catedrală Sfântul Mihail. Este prima biserică creștină din

---

¹¹Ioan Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite, *Sfântul Ierotei, episcop de Alba Iulia* (sec. X), Editura Reîntregirea, 2010.

¹²Într-o cronică germană Iula era considerat „rege” „*Stephen rex Ungaricus super avunculum suum regem Iulum cum exercitum venit*” - text original din *Annales Hildesheimenses, Hannoverae*, 1878, p. 29.

¹³Ioan Aurel Pop, *Românii și maghiarii din Transilvania, sec. IX-XIV*, Centrul de studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1996, p. 144.

România, ctitorită în jurul anului 950, reședința episcopului sus amintit.

Principiul dinastic al succesiunii la tron este solid instituit, puterea transmițându-se descendenților, prin filiație directă sau colaterală ai lui Tuhutum. Referinduse la acest aspect, Anonymus consemnează că după moartea lui Gelu, locuitorii țării „dând mâna, și-au ales ca domn pe Tuhutum [...]. Iar Tuhutum a dat naștere lui Horca, Horca a dat naștere lui Geula (Gylas-Gyula, n.n.) și Zubor. Geula a avut două fete, dintre care una se chema Caroldu și cealaltă Saroltu. Sarolt a fost mama regelui Ștefan cel Sfânt¹⁴. Iar Zumbor a dat naștere lui Geula cel Mic, tatăl lui Bue și Bucne, în timpul căruia regele Ștefan cel Sfânt a subjugat țara Ultrasilvană.”¹⁵

După integrarea Transilvaniei în regatul Ungariei, orașul a Alba Iulia a devenit unul dintre cele mai importante centre urbane din perioada *dinastiei arpadiene*¹⁶. În urma unor ordonanțe regale a fost stabilită structura administrativă și religioasă a țării, în urma căreia la Alba Iulia a fost stabilită o reședință episcopală. După victoria trupelor regelui Ștefan asupra fratelui său Cupan (în latină) (sau *Koppány* în maghiară), trupul acestuia a fost tăiat în patru și una din cele patru bucăți a fost trimisă la Alba Iulia.

La începutul lunii aprilie 1241 societatea civilă din orașul Alba Iulia era polarizată în jurul bisericii romano-catolice, iar nobilimea abia formată se organiza după noi orânduiri. Însă liniștea urbei din acea vreme a fost brutal tulburată de un eveniment ce a oprit pentru scurt timp dezvoltarea orașului.

Nici un eveniment din primele secole ale celui de al doilea mileniu al erei creștine nu a lăsat o amprentă mai puternică asupra contemporanilor și nu a avut urmări la fel de profunde așa cum a fost marea invazie mongolă. Aceștia, prin puterea și rapiditatea armatelor

---

¹⁴ Marele principe Ștefan a fost încoronat la 25 decembrie 1000 sau 1 ianuarie 1001, devenind primul rege al Ungariei (1000–1038) și fondator al țării.

¹⁵ *Anonymi Bele regis notarii, Gesta Hungarorum* (Secretarul anonim al regelui Bela, *Faptele ungarilor*), în G. Popa Lisseanu, *Fontes Historiae Daco-Romanorum* (*Izvoarele istoriei României*), vol. I, București, 1934, XIX, XXVII.

¹⁶ Dinastia Arpadiană a fost prima dinastie domnitoare a Regatului Ungariei, ai cărei membri au domnit între 1001–1301. Dinastia își are denumirea de la căpetenia Árpád, liderul federației triburilor maghiare la momentul stabilirii acestora în Câmpia Panonică, în preajma anului 895..

lor, au creat cel mai mare imperiu din istoria umanității, acesta întinzându-se de la Oceanul Pacific – la răsărit; până la Marea Adriatică – la vest; de la Taigaua Siberiană – la nord; până la culmile înzăpezite ale Munților Himalaya și a Golfului Persic.

Întinderea imperiului mongol la apogeul lui

Invazia acestora asupra Europei din perioada anilor 1241-1242, a reprezentat una dintre cele mai mari incursiuni războinice, fiind și cea mai amplă cunoscută în decursul timpului, niciun eveniment nemaiatingând asemenea proporții și nu a acoperit un asemenea teritoriu planetar.

Cetatea medievală era slab apărată, iar calitatea militarilor mercenari plătiți din fondurile episcopiei era de o calitate îndoielnică. Fortificațiile cetății erau și ele vulnerabile aproape lăsate în paragină.

Mongolii ajunși în dreptul cetății, aflându-se sub comanda lui Kalkan, au lichidat în foarte scurt timp slaba apărare încropită în grabă de episcopul Ronald (1222-1241) intrând în oraș și în cetate distrugând și jefuind tot ce le ieșea în cale, însuși episcopul și-a pierdut viața în această confruntare, iar din oraș și cetate nu au mai rămas decât ruine.

Catedrala Episcopală a fost jefuită de toate lucrurile de valoare aflate în interiorul ei, apoi a fost incendiată. De jaf și foc nu au scăpat nici Palatul Episcopal nici cel al Prepozitului și nici locuințele nobililor și clericilor care locuiau în cetate. Pe drumurile din oraș, zăceau cadavrele multor morți unele cu capul tăiat altele sfâșiate în bucăți.

În drumul său de pribegie după opt zile de mășăluit prin păduri, Rogerius¹⁷ ajunge la Alba Iulia și descrie ce a găsit, în drumul său

---

¹⁷Rogerius (n. 1201/1205, Torremaggiore, sudul Italiei - d. 1266, Split, Croația) a fost un călugăr de origine italiană, canonic de Oradea, ajuns arhiepiscop de Split-Spalato, în Dalmația. Aflat cu misiuni diplomatice în Ungaria, a fost martor la Marea Invazie Mongolă asupra Ungariei din anii 1241-1242 și autorul cărții „Carmen miserabile” în care descrie, cu mult talent, marea invazie mongolă din 1241 și orașul Alba Iulia, imediat după trecerea păgânilor. Imaginile scrise despre această invazie, în anul 1243, la Sopron, sunt extrem de puternice, chiar dacă sunt mai puțin cunoscute. Câteva ani mai târziu, în 1249, este menționat la Zagreb, tot în calitate de canonic. După ce a fost un timp la Lyon secretar al cardinalului englez Johannes Toletanus, a ajuns arhiepiscop la Spalato (Split), unde a și murit.

printr-o țară distrusă de ultima mare invazie păgână: „La Alba Iulia nu am găsit nimic altceva în afară de oasele și capetele celor uciși, precum și zidurile dărâmate și risipite ale bisericilor și ale palatelor, pe care le stropise sângele creștinilor vărsat cu îmbelșugare și cu toate că pământul a supt cu sete sângele nevinovat, așa încât aceste nu se mai vedea, totuși peste pietrele încă stropite cu sânge roșu, ne-a fost cu neputință să trecem, fără gemete și suspine dureroase.”

„Căci zăceau pe câmpii și pe drumuri cadavrele multor morți, unele eu capul tăiat, altele sfârtecate în bucați; în vile și în biserici, în care se refugiaseră cei mai mulți, numeroase corpuri arse. Și steteau leșurile pe pamânt, cum stau la pășune în câmpiile nelucrate, turmele de vite, de oi și de porci, și cum stau în carierele de piatră, blocurile tăiate pentru construcție.

Se vedeau apoi cadavre de om înecate în apă. Ele erau mâncate de peștii ce se găsesc în ape, de viermi și de păsări. Pământul a pus stăpânire pe acele corpuri care au căzut de lănci înveninate, de săbii și de săgeți. Pe acestea, pline de sânge, le-au ciugulit rozându-le până la oase. Cu mușcăturile lor neîndurate pasările cerului și fiarele carnivore, atât domestice cât și sălbatice. Focul, la rândul său, a pus stăpânire pe acelea care au fost arse prin biserici și prin case. Uneori grăsimile stingeau focul unor astfel de arderi. Unele nu puteau fi consumate într-un interval de timp prea scurt; căci se găseau în foarte multe locuri, vreme îndelungată, oase învelite în piei inegrițeși neconsumate, fiindcă unor fiare nu le sunt plăcute mâncările decât dacă sunt altfel distruse. Și în vreme ce toate corpurile au trecut în stăpânirea celor trei elemente, să vedem ce a mai rămas pentru al patrulea element. Aerul, deci, care se zice că este al patrulea element, i-au transmis celelalte trei duhoarea tuturor cadavrelor, și din cauza acestei duhori, el așa de mult s-a stricat și s-a infectat că oamenii care mai rămăseseră jumătate vii, pe câmpuri, pe drumuri și prin păduri și care poate ar mai fi putut trăi, din cauza ranilor au murit, în urma infectării aerului.”¹⁸

Important centru cultural al Transilvaniei în Evul Mediu timpuriu și mijlociu, Bălgradul are - ne-o spune Rogerius¹⁹, ori alte

¹⁸ din Cântecul de jale de Rogerius (*Carmen Miserabile*), traducere de G. Popa-Lisseanu, (Fontes historiae Daco-Romanorum), București, 1935.

¹⁹Rogerius, în *Carmen Miserabile* afirmă că „după retragerea tătarilor, s-au ridicat multe cetăți”.

izvoare din secolul XIII - construcții de piatră, biserici, palate, case pentru cei înstăriți. Într-adevăr, pe locul vechiului castru roman și al fortificațiilor romano-slave s-a construit imediat o nouă cetate. Școala capitulară de aici - una dintre cele mai vechi din Transilvania - pregătea între secolele XIII-XVI preoți și funcționari ce-și însușeau temeinic cele 7 arte liberale.

Însă, o consecință a invaziei a constituit-o dispersarea populației către locuri de refugiu - păduri, munți-și, implicit, sărăcirea mâinii de lucru. De aceea, țăranii români încep a fi aduși cu forța de pe moșiile din ce în ce mai întinse ale bisericii catolice și ale feudalilor maghiari.

În 1291, convocând o dietă la Alba Iulia, regele Andrei III emite o „diplomă” pentru nobilii saxoni, secui și români. Conducătorii români care nu acceptă deznaționalizarea și catolicizarea, pleacă trecând munții în părțile Țării Românești și Moldovei.

Prigoana împotriva cnezilor români continuă chiar în forme oficiale. Astfel că vechiul Bălgrad, numit de acum și Alba Transilvană (1299, 1303) și unde își aveau reședința mulți voievozi ai Transilvaniei - va fi martor viu la toate acestea și la multe altele, care au dus la instaurarea dominației străine. Episcopia catolică din Alba Iulia ajunsese a fi unul dintre factorii de asuprire socială de anvergură.

Și dacă am amintit de episcopia catolică de aici, de la Alba Iulia, în trecerea spre un alt personaj important ce a marcat istoria urbei - „atletul cel mai puternic, unic al lui Cristos”²⁰, Iancu de Hunedoara - ne ocupăm de Catedrala Sfântul Mihail, a carei istorie se suprapune cu fondarea Episcopiei Ardealului și organizarea Eparhiei. Convențional s-a admis că Episcopia s-ar fi născut în anul 1009. Construcția catedralei a început în primii ani ai secolului al XI-lea, probabil prin anul 1004. Ctitorită de către regele Ștefan I al Ungariei, construcția ei s-a realizat în mai multe etape (începutul sec. XI-1241-marea invazie, 1246-1291 și 1320-1356).

Este cel mai valoros monument de arhitectură romanică și gotică din Transilvania, marcând apogeul romanicului târziu, fiind un exemplu de seamă al acestuia din Europa răsăriteană. Arhitectura ei nu a fost niciodată imitată, doar câteva amănunte formale au fost

---

²⁰Papa Calixt al III-lea l-a numit „atletul cel mai puternic, unic al lui Cristos” rămânând în istorie ca fiind cel care a salvat Belgradul asediat de armatele sultanului Mehmed al doilea Cuceritorul Constantinopolului.

copiate uneori.

Catedrala Romano-Catolică din Alba Iulia

Începutul construcției trebuie plasat cândva în secolul al XI-lea, mai probabil la mijlocul acestui veac și se prezenta ca și o bazilică cu trei nave și absidă semicirculară la est. Această primă fază se sfârșește odată cu atacul mongolilor în 1241, când catedrala și cetatea sunt distruse.

O dată cu 1246 când cetatea încetează de a mai fi regală și este donată bisericii catolice, transformându-se într-o cetate episcopală, începe reconstrucția catedralei. Noua catedrală construită în "sistem legat", cu două turnuri pe latura de vest, încadrând un atriu, cu transept și turn peste careu, cor cu absidă semicirculară și absidiole în dreptul transeptului, ca și plan este o noutate pentru Transilvania. În această fază este refolosit cel mai vechi element sculptural romanice din România, provenit din faza anterioară, relieful de timpan *Majestas Domini*.

În 21 februarie 1277 sașii din Sibiu se răscoală împotriva unor taxe puse de episcopia de la Alba Iulia și năvălesc în timpul slujbei, ucigând cca 2000 de oameni și incendiind catedrala.

După acest moment apar elementele gotice. Portalul de pe latura de vest este realizat la sfârșit secolului al XIII -lea, păstrând elemente romanice, iar în prima jumătate a secolului al XIV-lea a fost ridicat corul gotic. Iancu de Hunedoara construiește etajele superioare ale turnului de sud-vest. În 1512 se construiește capela Lázói, urmată în 1524 de capela Várday care au dat tonul Renașterii în Transilvania.

Între 1565-1715 biserica trece în administrarea calvinilor, iar în acest context sunt distruse de către noii proprietari decorațiile interioare. Totuși astăzi se mai păstrează părți din pictură în transeptul sudic, în adâncimea glafului ferestrelor, de influență italiană, datate în prima jumătate a secolului al XIV-lea, iar în absida colateralei nordice 4 sfinți identificați doar al treilea Sf Andrei și al

patrula Sf Eremit Anton, pictați la începutul secolului al XVI-lea.

Între 1601 și 1603 catedrala este jefuită în mai multe rânduri, iar turnul din partea de sud-vest este incendiat. Principele Gabriel Bethlen reface turnul și ridică ultimul etaj cu cornișa renascentistă.

După 1715 odată cu consolidarea stăpânirii austriece în Transilvania, catedrala trece din nou în administrarea bisericii romano-catolice, apar elementele baroce și se construiește sacristia (1728). Lăcașul de cult este înzestrat cu o orgă din 1877 având 2209 tuburi, funcțională și astăzi.

Catedrala adăpostește monumente funerare din epoca goticului, renașterii și barocului. Printre cei înmormântați în catedrală amintim pe Iancu de Hunedoara (d. 1456), Ioan Miles (d. 1442) frate său, Ladislau (d. 1456) fiul cel mare, Regina Isabella (d. 1559) și Principele Ioan Sigismund (d. 1571), principii Andrei Bathory (d. 1599), Ștefan Bocskai (d. 1609), Gabriel Bethlen (d. 1629), Gheorghe Rákóczi I (d. 1648), cardinalul Gheorghe Martinuzzi (d. 1551), primul arhitect al cetății bastionare Alba Carolina Giovanni Morando Visconti (d. 1717) etc.

Iancu de Hunedoara acorda o deosebită atenție orașului și episcopiei. În anul 1442 el pregătește, în cetatea Alba Iulia atacul împotriva turcilor, care au invadat Transilvania. S-a instaurat, după victoria creștinilor de la Belgrad, o perioadă de 70 de ani de liniște relativă la granița de sud est a regatului maghiar. Iancu de Hunedoara a murit în 11 august 1456, de ciumă, în tabăra de la Zemun.

Așa cum am afirmat mai sus Iancu de Hunedoara este înmormântat la Alba Iulia, în Catedrala Sf. Mihail. Pe piatra sa funerară stă înscris „s-a stins lumina lumii”. Până și sultanul Mahomed al II-lea (Mehmed II) i-a adus omagiul său: „Cu toate că a fost inamicul meu, la moartea lui, m-am întristat, pentru că lumea nu a mai cunoscut, niciodată, un asemenea om.”

Ca omagiu, papa Calixt al III-lea elogiază victoria obținută de Iancu de Hunedoara ca fiind „cel mai fericit moment al vieții sale” și a ordonat ca toate clopotele bisericilor catolice din Europa, de atunci încoace, să fie trase în fiecare amiază, ca o chemare zilnică a credincioșilor la rugă pentru apărarea orașului. Această practică, a trasului clopotelor de amiază, este atribuită în mod tradițional sărbătoririi internaționale a victoriei în bătălia de la Belgrad, contra

oștirii otomane a sultanului Mehmed al II-lea Cuceritorul Constantinopolului.

Apărată și legată de numele lui Iancu de Hunedoara²¹ - care-și doarme somnul în catedrala din oraș-metropola Transilvaniei, „fosta capitală a Daciei” - cum plastic ne-o spune Reicharsdorfer²², Alba Iulia, în epoca voievodatului, a înregistrat o interesantă evoluție din secolul al XI-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea, odată cu perioada principatului, perioadă în care localitatea devine capitală.

Aici își vor stabili reședința toți principii Transilvaniei de la 1542 până la 1690, Alba Iulia devenind centrul politic și administrativ cel mai important, unde se vor încheia tratate și alianțe și unde se vor primi reprezentanții diplomatici ai statelor. Important centru economic, Alba Iulia este și un însemnat oraș politic în care se țin, în perioada 1291 și 1540, 51 de ședințe ale dietei Transilvaniei.

Timp de două secole și jumătate orașul va cunoaște o perioadă de dezvoltare economică rapidă și o întindere urbanistică considerabilă. În anul 1516 începe construirea unei noi cetăți care se termină abia prin sec. al XVII-lea. Principii Transilvaniei înalță edificii importante (Palatul Princiar, clădiri cu diferite destinații) și duc o politică de dezvoltare a orașului. Evenimente politice, sociale și culturale, momente de mare importanță din viața poporului nostru, au loc la Alba Iulia.

Viața cetății princiare și istoria poporului român consemnează, la sfârșitul secolului al XVI-lea, un eveniment memorabil care va marca irevocabil devenirea noastră națională și soarta localității: intrarea victorioasă a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, împreună cu oastea sa, la

---

²¹voievod al Transilvaniei, între 1441 și 1456, și fostului regent al Regatului Ungariei, între 1446 și 1452,

²²Georg von Reichstorffer (n.cca. 1495, Sibiu - d.cca.1554, Prossnitz în Moravia (azi Prostějov, Republica Cehă) a fost un umanist sas, diplomat la curtea Ungariei și pentru Ferdinand I. de Habsburg. Reichstorffer a fost în perioada 1522 - 1525 notar la Sibiu. A lucrat la curtea lui Ferdinand I de unde a călătorit în Moldova. Este cunoscut pentru cele două corografii, descrieri ale călătoriilor sale, care tratează atât subiecte geografice - etnografice cât și istorice - politice - *Moldaviae quaeolim Daciae pars, Chorographia*, Viena, ediția I, 1541, republicată la Viena în 1550, la Köln (Coloniae) în 1595 și *Chorographia Transylvaniae, quae Dacia olim appellata, aliarumque provinciarum et regionum succincta Descriptio et explicatio*, Viennae, 1550.

1 noiembrie 1599, la trei zile după biruința de la Șelimbăr, ca urmare a unei activități militare și politice temerare, care se va finaliza cu prima tentativă de unificare politică a Țărilor Române. Alba Iulia avea să devină astfel după cucerirea Moldovei, prima capitală a celor trei țări unite sub sceptrul marelui voievod.

Acțiunea lui constituia prima încercare de unificare politică a țărilor romane. Din Alba Iulia Mihai Viteazul a condus cele 3 țări românești, prin măsuri menite să-i consolideze domnia; aici se intitulează „voievod și domn a toată Țara Românească și al Ardealului și al Țării Moldovei”. În scurta lui domnie Mihai Viteazul a pus bazele unui mare ideal care a animat lupta generațiilor viitoare. După moartea năprasnică a lui Mihai Viteazul, capitala principatului a fost distrusă și devastată, în mai multe rânduri, de armatele rivale ale lui Grigore Basta și Moise Secuiul.

Alba Iulia a rămas cu simbolul său imaginat atunci, acela al unității românești, iar faptele de vitejie ale lui Mihai Viteazul au rămas și ele vii și nu numai pentru poporul român. Lupta să antiotomană va intra în legendele popoarelor balcanice înrobite, ca simbol al dorinței, ce va străbate printre veacuri, pentru eliberare națională iar realizarea sa politică de o clipă va constitui un testament negrăit pentru toți domnii și principii veacului.

Aici, acest „meteor strălucitor pe cerul românismului” în unirea politică a românilor, care nu va dura decât câteva luni, realizează o performanță pe tărâm cultural-religios: dobândind dreptul de a construi o nouă biserică în zona vechii mănăstiri a orașului. Mihai Viteazul rectitorea o instituție românească în inima Principatului, transformând mitropolia ortodoxă a Transilvaniei în „cel mai trainic și mai de folos așezământ al neamului nostru de peste munți”²³ - plastică expresie a lui Nicolae Iorga. Se realizează astfel unitatea culturală și religioasă a românilor de pretutindeni.

Aici se va forma - se știe - o școală românească, o bibliotecă de carte veche și o tipografie, din care au „izvorât și cură”²⁴ - vorba

---

²³ Nicolae Iorga, în *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc*, apărută în anul 1919, la București, Tipografia Cultura Neamului Românesc.

²⁴ „Însă rumâinii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neași sunt... Că dară, pe aceștias, cum zic, tot români îi ținem, că toți aceștie dintr-o

cronicarului - adevărate monumente de credință, limbă și cultură românească. În secolul al XVII-lea Alba Iulia a ajuns unul dintre cele mai importante centre ale culturii române.

Noul Testament de la Bălgrad
1648

Activitatea culturală și politică de excepție din Alba o va transforma într-un important centru tipografic. De sub teascurile oficinei bălgrădene vor ieși peste douăzeci de cărți dintre care s-au impus în conștiința neamului, prin conținutși destin cultural. Mitropolitul Ghenadie cu ajutorul lui Matei Basarab și al tipografului Dobre, scot aici Gramovnicul (1639), Cazania (1645), iar la 1648 mitropolitul Simion Ștefan²⁵ tipărește monumentul de istorie românească Noul Testament de la Bălgrad²⁶, lucrare importantă pentru afirmarea unității limbii și poporului român.

Textul Noului Testament este împărțit în capete sau capitole, respectiv în stihuri sau versete. Noul Testament de la Bălgard este cartea, care alături de *Cazania lui Varlaam*, de la Iași, a deschis porțile, ferecate până atunci a limbii noastre scrise, pe care s-a clădit, în secolele viitoare, limba română literară. Simion Ștefan a scris în *Predoslovie* (prefața lucrării): „Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii împlă în toate țările, așa și cuvintele acelea sunt bune carele le înțeleg toți”. Nimic din adevărul spuselorsale nu s-a pierdut nici astăzi.

---

fântână au izvorât și cură” în *Istoria Țării Rumânești* de Stolnicul Constantin Cantacuzino.

²⁵Sfântul Ierarh Simion Ștefan (sau Simeon Ștefan) a fost mitropolit al Transilvaniei între anii 1643-1656. De asemenea, a fost un vestit cărturar al acelor vremuri. A fost unul dintre cei mai mari părinți duhovnicești români ai veacului al XVII-lea. Pentru faptele sale sfinte, Biserica Ortodoxă Română l-a proslăvit ca sfânt (canonizat) la 21 iulie 2011. Prăznuirea lui se face pe data de 24 aprilie.

²⁶este prima traducere integrală în limba română a Noului Testament, publicat în 1648 la Bălgrad (astăzi, Alba Iulia), în timpul principelui calvin Gheorghe Rákóczi I, sub coordonarea arhiepiscopului Simion Ștefan.

Abecedarul este cartea de căpătâi a oricărui școlar. Tot de numele capitalei „de suflet” a românilor se leagă și primul abecedar românesc *Bucoavna*, ieșit la tiparnița tipografiei Mitropoliei din Alba Iulia în anul 1699. Menirea de atunci a acestei cărți e subliniată chiar pe coperta ei : „să deprindă copiii cu învățătura de carte”.

Tot aici, începând cu anul 1685 s-au tipărit²⁷: *Cărare pe scurt spre fapte bune îndreptătoare* (1685) o carte de morală bisericească, *Psaltirea de la Bălgrad* (1651)²⁸, *Molitvelnicul*(1689)²⁹, *Ceaslovețul* (1687)³⁰, *Chiriadodromionul* (1699)³¹, ș.a. Ele vor îndeplini un rol important nu numai în procesul de unificare cultural, ci și în îndelungata luptă pentru emanciparea politico-națională a românilor ardeleni, care vor cunoaște realizări de prestigiu în secolul Luminilor. De altfel, activitatea tipografică din Alba Iulia secolului al XVII-lea trebuie circumscrisă în contextul de efervescență culturală de aici. Să ne gândim doar la *Collegium Academicum*, înființat în anul 1622 de către principele Gabriel Bethlen, unde vor predă renumiți profesori, printre care și poetul și omul de știință silezian Martin Opitz³², autorul poemului *Zlatna* (în care elogiază virtuțile românilor din aceste părți).

În Alba Iulia se întemeiază noi companii comerciale cărora le merge vestea până în Veneția, Leipzig și chiar Suedia.

---

²⁷Cea mai importantă personalitate în ceea ce privește traducerea/editarea de cărți liturgice românești în Transilvania în secolul XVII a fost Ioan Zoba din Vinț. Acesta a tipărit câteva cărți liturgice foarte importante.

²⁸ Apărută la trei ani după *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), tălmăcirea Psaltirii se datorează, aceluiași grup de cărturari aflați sub patronajul mitropolitului Simion Ștefan.

²⁹ *Molitvelnic* = carte de ritual ortodox, care cuprinde o serie de rugăciuni (DEX) Volum apărut în timpul principelui transilvan Mihail Apafi, Mitropolit al Bălgradului fiind Varlaam, cu strădania unui mare cărturar de la Curtea din Alba Iulia, preotul Ioan Zoba, născut în Alba (Vinț), de numele căruia se leagă elaborarea celebrei cărți „Sicriul de aur”, de la Sebeș, 1683. Este prima carte (din două) tipărită în anul 1689.

³⁰ „Carte întoarsă din slovenește de mitropolitul Varlaam, în tipografia sa de la Alba Iulia”, în Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 85-86.

³¹ Tipărit în anul 1699, în timpul în care românii intrau sub cea mai neagră asuprire din Transilvania, de către mitropolitul Atanasie Anghel, cu sprijinul domnitorului Constantin Brâncoveanu.

³² Martin Opitz von Boberfeld (n. 23 decembrie 1597, Bunzlau, Silezia Inferioară - d. 20 august 1639, Danzig) a fost un poet erudit, dascăl și diplomat german, fiind considerat părintele literaturii de limba germană.

Principele Gabriel Bethlen³³ era și un mare amator de muzică și artă, de aceea el aduce la Alba Iulia tot ceea ce era reprezentativ în acea vreme, printre ei spaniolul Don Diego și renumitul organist german Ioan Prusinger, adus de la Viena. El a acordat o mare importanță arhitecturii. Întreaga Alba Iulia este dotată cu edificii mărețe, în stilul Renașterii italiene. Gabriel Bethlen construiește cele două bastioane ale cetății vechi, care se păstrează înglobate în cetatea din sec. al XVIII - lea, lărgeste palatul princiar, face reparații catedralei și ridică o clădire pentru colegiu de rang universitar, una din instituțiile culturale de mare prestigiu ale Transilvaniei medievale. Principele spera că prin culturalizarea maselor va întări propaganda protestanto-calvina, limba română iese timidă de sub interdicția pusă de asupritori și pătrunde în slujbă bisericească și în școli.

Urmașii săi, Rakoczi I³⁴ și cât și fiul său Rakoczi II³⁵ aureușit să păstreze linia politicii predecesorului lor. De aici, de la Alba Iulia va porni, învelită în veșmântul cultural al vremii de atunci, vestirea pentru toată suflarea românească a ideii de unitate națională. Tocmai secularele legături de sânge și limbă, economice și culturale dintre toate trei țările Românești au sădit în vremea cărturarilor de atunci această idee pentru poporul român din vechea Dacie³⁶.

Începutul instituțional al *Bisericii Române Unite cu Roma* își are rădăcina tot la Alba Iulia și este marcat de unirea Mitropoliei Ortodoxe din Ardeal cu Biserica Romei începând cu anul 1697.

---

³³Gabriel Bethlen (n.ca.1580, Ilia - d.15 noiembrie1629, Alba Iulia) a fost principe al Transilvaniei între 1613-1629 și începând cu 1619 lider al mișcării antihabsburgice din estul și nordul Ungariei în contextul Războiului de 30 de ani, în care Transilvania s-a situat de partea puterilor opoente Sfântului Imperiu Romano-German.

³⁴Gheorghe Rákóczi I a fost cunoscut și ca *Gheorghe Rákóczi cel Bătrân* (n. 1593, la Szerencs-d. 1648) a fost principe al Transilvaniei între anii 1630-1648. În timpul domniei sale, la fel ca în timpul domniei principilor Gabriel Bethlen sau Gheorghe Rákóczi al II-lea, Principatul Transilvaniei aflat sub suzeranitate otomană a cunoscut o epocă de înflorire economică și de afirmare politică și culturală, întărindu-se puterea centrală. A promovat o politică absolutistă care a fost dublată de tendința de răspândire a Calvinismului. Este înmormântat în Catedrala Episcopală de la Alba Iulia.

³⁵Gheorghe Rákóczi I (n. 30 ianuarie 1621, Sárospatak - d. 6 iunie 1660, Oradea) a fost principe al Transilvaniei între 1648-1660.

³⁶ Gabriel Bethlen a încercat să ajungă stăpânitor al Moldovei și al Munteniei, pe care, potrivit istoricilor, ar fi dorit să le unească sub numele de Dacia.

Manifestul de unire sau Cartea de mărturie din 7 octombrie 1698³⁷ este unul dintre cele trei documente care legitimizează unirea cu Biserica Romei a clerului român și a credincioșilor ortodocși din Transilvania. Celelalte două documente sunt declarația din februarie 1697 a Mitropolitului Teofil și a altor participanți la un sinod ținut în Alba Iulia și așa-numitul Act al Unirii semnat de Mitropolitul Atanasie și de participanții de la sinodul din 4 septembrie 1700, ținut tot la Alba Iulia.

În 1658 și 1662 oștile turcești și tătărești pradă și ard din nou, orașul. Prin declarația de la Sibiu din 10 mai 1688, Transilvania se supune împăratului Leopold, apoi, prin pacea de la Carlovitz din 1699, turcii recunosc și ei oficial intrarea Transilvaniei în Imperiul habsburgic. Curtea de la Viena hotărește la 1711 construirea în Alba Iulia a unei fortificații.

---

³⁷ „Noi mai în gios scriși, vlădica, protopopii și popii besericilor rumânești dăm în știre tuturor căroră să cuvine, mai vartos Țărâi Ardealului. Cercând noi schimbarea aceștii lumi înșelătoare și nestarea și nieperirea sufletelor, căruia în măsură mai mare trebue a fi decât toate, den bună voia noastră ne unim cu Biserica Romei cea catholiciască și ne mărturisim a fi mădularele ceștii Biserici sfinte catholicească a Romei prin ceastă carte de mărturie a noastră și cu acele privilegii voim să trăim cu carele trăesc mădulările și popii aceștii Biserici sfinte, precum înălția sa împăratul și coronatulcraiu nostru în milostenia decretumului înălții sale ne face părtași, care milă a nălții sale nevrând a o lepăda cum să cade credincioșilor înălții sale, această carte de mărturie și nălții sale și țăărâi Ardealului o dăm înainte. Pentru care mai mare tărie, dăm și peceteile și scrisorile mânilor noastre. S-au dat în Belgrad (Alba Iulia) în anii Domnului 1698, în 7 zile a lui octomvrie. Însă într-acesta chip ne unim și ne mărturisim a fi mădulările sfintei, catholiceștii Biserici a Romei, cum pre noi și rămășițele noastre (urmașii noștri) din obiceiul Bisericii noastre a Răsăritului să nu ne clătească. Ci toate țăărmoniile, sărbătorile, posturile, cum până acum, așa și de acum înainte să fim slobozi a le ținea după călinadriul vechiu și pre cinstitul vlădica nostru Athanasie nime pân-în moartea sfinții sale să n-aibă puteare a-l clăti den scaunul sfinții sale. Ci tocma de i s-ar tămpla moarte să stea în voia soborului pre cine ar alege să fie vlădică, pre care sfinția sa papa și înălțatul împărat să-l întărească și patriarhul de suptu biruința înălții sale să-l hirotonească. Și în obiceiul și dregătoriilor protopopilor carii sănt și vor fi, nici într-un fel de lucru să nu se amestece, ci să se ție cum și pân-acum. Iar de nu ne vor lăsa pre noi și pre rămășițele noastre într-această așezare, peceteile și iscăliturile noastre care am dat să n-aibă nici o tărie. Care lucru l-am întărit cu pecetea Mitropolii noastre pentru mai mare mărturie”.

Cetatea bastionară de tip Vauban de la Alba Iulia a fost construită între anii 1715-1738, în contextul instaurării stăpânirii habsburgice în Transilvania. Tocmai de aceea, autoritățile habsburgice, care au inițiat și au susținut acest proiect, au văzut noua fortificație drept una cu un rol important atât în sistemul de apărare împotriva turcilor, cât și în procesul de consolidare a puterii lor în teritoriile ocupate.

Cetăți realizate după modelul de stea în 7 colțuri, cetăți tip Vauban așa cum și-au pastrat ele denumirea după numele marelui inginer și arhitect francez, mareșalul Vauban³⁸, se află pe tot teritoriul Europei, Alba Carolina, cetatea de la Alba Iulia fiind considerată printre cele mai mari și cele mai puternice cetăți de acest tip construite vreodată.

Planul cetății bastionare

Din punct de vedere al amplasamentului, cetatea era ridicată peste alte două fortificații mai vechi, respectiv castrul roman al Legiunii a XIII-a Gemina și cetatea medievală Bălgrad. Lucrările care au costat enorm – se estimează că au fost cheltuiți peste un milion de guldeni de aur – au fost conduse de trei persoane: arhitectul italian Visconti, care, în anul 1717, a murit răpus de ciumă, fiind înmormântat în catedrala romano-catolică, inginerul militar locotenent colonel Iosif de Quadri (1717-1727) și Konrad von Weiss (1727-1738). La construcția fortăreței au lucrat circa 20.000 de iobagi din satele din împrejurimile orașului. Alba Iulia, care capătă în actele oficiale tot mai des numele

³⁸Sébastien Le Prestre, Marchiz de Vauban (n. 15 mai 1633 – d. 30 martie 1707), a fost un mareșal al Franței și cel mai important inginer militar din perioada sa, faimos pentru inovațiile aduse în domeniul construcției de fortificații. Folosind tehnicile care-i poartă numele, au fost fortificate numeroase cetăți din Europa. Executate din cărămidă, cu ziduri scunde înconjurare de șanțuri, aceste fortificații se caracterizează prin folosirea bastioanelor în formă de pană, prin crearea unui întreg dispozitiv de supraveghere care evită punctele moarte.

de Karlsburg (după împăratul care a dispus ridicarea cetății, Carol al VI-lea) sau Alba Carolina, așa, ca să mai fie păstrat ceva din vechiul nume, de fapt nu mai este decât o gazdă săracă, care îndeplinește rosturi civile pentru o garnizoană, tot mai numeroasă și bogată austriacă. La finalul lucrărilor, în anul 1738, ansamblul fortificat era compus din trei sisteme de apărare. Primul dintre ele era reprezentat de corpul principal al cetății, realizat în formă de stea cu șapte colțuri (heptagon), alcătuit din șapte bastioane cu o înălțime de 12 metri și o lungime variind între 106 și 142 metri, legate printr-o curtină, la distanțe de 116-135 metri.

Poarta a III-a a cetății cu celula lui
Horea și Cloșca

Bastioanele au primit numele unor patroni laici, dublate uneori de numele unor sfinți: Eugeniu de Savoia, Steinvile/Sf. Ștefan, Trinității, Sf. Mihail, Carol al VI-lea/Sf. Carol Borromeo, Elisabeta/Sf. Elisabeta, Transilvaniei/Sf. Capistrano.

Anii trec, frământările sociale se întetesc și la Alba Iulia, sub zidurile cetății habsburgice rășcoala ajunge la culme. În plină iarnă a anului 1761, între 14/25–18/29 februarie 1761, preoții ortodocși care lăsaseră crucea pentru a încinge sabia dreptății în fruntea țăranilor, țin o adunare a Sinodului Ortodox Transilvănean la Alba Iulia, care a aprobat trimiterea unei petiții cu 19 puncte către autoritățile habsburgice prin care se cerea libertate religioasă totală în Transilvania, dreptul numirii unui episcop ortodox și eliberarea răzvrătiților arestați.

Câțiva ani rășcoala a fost condusă de călugărul Șofronie din Cioara (Săliște)³⁹. Țăranii au înaintat autorităților de la curte numeroase jalbe, în care cereau repararea nedreptăților de care sufereau. Șofronie a fost trimis în judecată și condamnat la cinci ani de

³⁹ Șofronie de la Cioara a fost un călugăr român care s-a aflat în fruntea celei de-a doua revolte anticatolice din Transilvania secolului al XVIII-lea. El a fost canonizat de Biserica Ortodoxă Română la 28 februarie 1950, fiind proclamat solemn ca sfânt mărturisitor la 21 octombrie 1955 în Catedrala ortodoxă din Alba Iulia.

închisoare, dar, chiar înainte de a fi arestat, acesta a reușit să fugă în Valahia, unde avea mulți susținători. Ca ripostă față de scăparea lui Sofronie în Valahia, generalul Buccow⁴⁰ a ars din temelii aproape toate mănăstirile ortodoxe din Transilvania (după unele surse au fost distruse cu tunurile peste 150 de biserici și mănăstiri ortodoxe)⁴¹. Oricum, tulburările au continuat și, pentru a readuce ordinea, Maria Tereza⁴² - împărăteasa de mare glorie habsburgică, a emis un nou Edict de Toleranță în 1769 care a dat statut legal cultului ortodox, făcându-l religie oficială în Transilvania și permițând numirea unui episcop ortodox. În realitate, tensiunile au continuat să existe, iar edictul nu a avut efectele scontate.

Lupta pentru dreptate socială și emancipare națională a românilor din Transilvania secolului al XVIII-lea cunoaște un moment de seamă, prin răscoala lui Horea, Cloșcași-Crișan (1784-1785).

Se aprinde astfel torța care va da foc pulberii de nemulțumiri acumulate de secole. Deși răscoala a fost înfrântă iar căpeteniile au fost aduse în lanțuri în cetate la Alba Iulia⁴³ la 27 decembrie 1784, ea a zguduit puternic, pentru un moment, întreg edificiul orânduirii feudale. Locuitorii orașului au fost martori, împietriți de ură și groază, ai supliciului frângerii cu roata a martirilor răscoalei țărănești, osânda

---

⁴⁰Adolf Nikolaus von Buccow (7 ianuarie 1712 - 18 mai 1764) general austriac de cavalerie, originar dintr-o familie nord-germană care a fost numit comandant militar și guvernator al Transilvaniei, funcție pe care a îndeplinit-o timp de trei ani, până la moartea sa.

⁴¹Emil Preda, *Dicționarul sfinților ortodocși*, Editura Lucman, București, 2000, pag. 267-268.

⁴²Maria Terezia a Austriei din Casa de Habsburg, (n.13 mai 1717, Viena - d.29 noiembrie 1780, Viena) a fost conducătoarea Țărilor Ereditare Austriece între anii 1740-1780, fiica lui Carol al VI-lea împărat romano-german (1685-1740), soția împăratului Francisc Ștefan și mama împăraților Iosif al II-lea și Leopold al II-lea. A purtat titlurile de Arhiducesă a Austriei, regină a Boemiei, regină a Ungariei, Mare Principesă a Transilvaniei etc. Deși nu a fost niciodată încoronată cu coroana Sfântului Imperiu Roman, este cunoscută ca împărăteasă ca urmare a faptului că a fost căsătorită (din 1736) cu Francisc Ștefan de Lorena (germ. Franz Stephan von Lothringen), care a fost ales în demnitatea de împărat romano-german în 1745, purtând numele de Franz I Stephan. De atunci încolo Maria Terezia a purtat titlul de împărăteasă a Sfântului Imperiu Roman.

⁴³Horea a fost închis în celula din soclul statuii ecvestre a lui Carol al VI-lea din Poarta a III-a a Cetății din Alba Iulia

ce constituie una dintre cele mai cumplite cazne aducătoare de moarte din câte a cunoscut omenirea, prevăzută de *Constitutio Criminalis Theresiana*⁴⁴.

Martiriul lui Horea și Cloșca

În dimineața zilei de 28 februarie 1785, pe locul ce se numea „Dealul furcilor” azi numit Câmpul lui Horea au fost aduși zeci de mii de țărani iobagi⁴⁵ să asiste la execuția lui Horia și Cloșca. Crișan s-a sinucis în închisoarea vechiului corp de gardă, spânzurându-se cu nojițele de la opinci⁴⁶.

⁴⁴*Constitutio Criminalis Theresiana* a fost un cod penal elaborat în Austria în timpul domniei Mariei Terezia. Cartea asigură aplicarea în mod unitar a Dreptului penal și Dreptului penal procesual în Austria și Boemia, dar nu se aplica și în Ungaria. Acest cod penal a fost elaborat la Viena în 1768 și a intrat în vigoare la 31 decembrie a aceluiași an, și, deși a fost contestat, a rămas în vigoare până în anul 1787 când, sub Iosif al II-lea al Sfântului Imperiu Roman, a intrat în vigoare *Codul Iosefin*, care a interzis complet tortura.

⁴⁵„Executarea acestei înfiorătoare și neomenite sentințe fu fixată pe ziua de 28 februarie, dimineața, care cădea într-o luni. Spre a impresiona adânc poporul și a-i vâra teroarea în suflete, peste 6.000 de oameni, dintre cari 2.515 țărani români ca delegați din 419 comune, fură aduși la locul supliciului ca să ia parte la acest îngrozitor spectacol neronian” (Ioan Rusu Abrudeanu, *Moșii - calvarul unui popor eroic dar neîndreptățit*, Ed. Cartea Românească, București, 1928).

⁴⁶ Nefericitul Crișan, înainte de a i se termina interogatoriul, a fost găsit mort în închisoare, în ziua de 13 februarie. Contele Iankovits, în raportul său către împăratul Iosif II, spune că Crișan „a prevenit sentința, făcându-și singur o moarte violentă, anume dânsul și-a desfăcut o legatură de la opinci și s-a sugrumat cu legătura aceasta”. A doua zi după sinuciderea lui Crișan, 14 februarie, contele Iankovits aduce totuși o sentință condamnatoare asupra corpului mort al lui Crișan, hotărând ca „gadele să-i taie capul, să-i despice corpul în patru bucăți, capul să i se pună în țeapă la domiciliul său din Cârpeniș, iar celelalte patru bucăți să se pună pe roate și anume partea de sus a corpului la Abrud, partea de jos la Bucium, a doua parte de sus la Brad și a doua parte de jos la Mihăileni”. Peste două zile această neumană, sălbatică și nebunească sentință s-a și executat asupra corpului nefericitului Crișan” (Ioan Rusu Abrudeanu, *op. cit.*).

Execuția prin tragere pe roată s-a desfășurat după un ritual dinainte stabilit. „Conform cu dispozitivul sentinței, cel dintâi fu executat Cloșca, al cărui corp fu frânt cu roata de la picioare spre cap. După declarația unui martor ocular, i s-au dat peste 20 lovituri până să-și dea sufletul. În timpul acesta Horia, primul căpitan, trebuia să privească cu ochii săi oribila moarte a bunului și devotatului său prieten, Cloșca. Meseria josnică de gâde (călau) a fost îndeplinită de ungurul Grancea Rokoczy, fiind plătit cu 6 florini de fiecare execuție. După Cloșca fu așezat pe eșafod Horia. Primul căpitan - spune un alt martor ocular - a mers spre locul supliciului închizitorial cu bărbăție și curaj. Călăul trata cu dânsul cu mai multă „grație”, căci, după prima lovitură, care îi frânse fluierul piciorului drept, îi mai dădu ultima lovitură asupra pieptului. Ambii martiri au primit, înainte de execuție, îngrijirile mângâietoare ale bisericei din partea preotului ortodox din Alba Iulia, Nicolae Rațiu, care însă după execuția lui Cloșca a cazut jos lesinat. Conform sentinței, organele interne au fost îngropate pe Dealul Furcilor, iar corpurile le-au fost tăiate în 4 părți și puse în țeapă în cele mai importante localități din comitatele Alba și Hunedoara pentru intimidarea poporului”⁴⁷.

Către sfârșitul sec.al XVIII-lea și primele decenii ale secolului următor, putredul edificiu al feudalismului începe să se năruie. De două milenii mereu prezentă, într-un fel sau altul, la evenimentele istorice care au împlinit soarta Transilvaniei, Alba Iulia participă din plin la două dintre etapele principale ale revoluției de la 1848 - 1849 din Transilvania. Astfel, la sfârșitul lui martie 1848, la Alba Iulia meseriașii și intelectualii, puțini câți erau, țin o adunare de protest, marcând aderarea lor la primele cuceriri revoluționare, iar în 1849, o garnizoană formată în mare parte din ostași români se aliază luptei revoluționare din Munții Apuseni, condusă de Avram Iancu.

De două ori în acest an, Alba Iulia a primit cu uimire centuriile moșești coborâte din Valea Ampoiului, având în frunte pe „Craiul munților”, intrat din viață încă, într-o legendă, care va ține cât suflarea românească de pretutindeni. Și așa precum pe porțile cetății feudale de Alba Iulia la 1514 s-au ținut părți din trupul martirizat al lui

---

⁴⁷Ioan Rusu Abrudeanu, *Moșii - calvarul unui popor eroic dar neîndreptățit*, Prinderea, condamnarea și tragerea pe roată a capilor revoluțiunei (cap XXX), Ed. Cartea Românească, București, 1928.

Gheorghe Doja, cum este orașul din care grâul răsare din casele martirilor, trași pe roată aici în februarie 1785 - Horea și Cloșca - , în 1851, Avram Iancu arestat, este adus tot la Alba Iulia, unde este terorizat și bătut pentru că se credea că așa se va curma lupta de apărare a țăranilor luptători de la 1848. Austriecilor însă le-a fost teamă să nu pornească noi tulburări în rândul românilor, pornind numai din ideea că era ținut în aceleași temniți în care fuseseră închiși Horea, Cloșca și Crișan. De aceea, la scurt timp, este mutat la Sibiu și mai apoi eliberat.

În „secolul luminilor” Alba-Iulia e orașul monumentelor, al cetății, dar și al bibliotecilor, dintre care se distinge - prin valorile sale - Batthyaneum. Ignat Batthyany⁴⁸, iluminist și el, pune temelia unei instituții cărțurărești, o bibliotecă, care azi a ajuns la faimă mondială.

Biblioteca Batthyaneum, interior

Biblioteca Batthyaneuma fost amenajată în interiorul bisericii fostei mănăstiri a trinitarienilor, construită în stil baroc între anii 1719-1738. În anul 1784, în contextul reformelor religioase ale împăratului Iosif al II-lea, mănăstirea a fost dezafectată, cu intenția de a fi transformată în spital militar. Clădirea a fost apoi achiziționată de episcop, care a transformat-o începând din anul 1792 conform scopurilor fundației sale. Biblioteca este una dintre cele mai importante instituții de acest gen din sud-estul Europei, dacă ținem cont de valoarea documentelor păstrate aici. Cifrele indică 50.000 de cărți, 19.000 de documente, 1.230 manuscrise și aproape 600 incunabule (cărți foarte vechi). Cele mai vechi incunabule din colecția bibliotecii sunt: *Summa de casibusconscientiae* a lui Astesanus de Ast (1466), *Epistulaeheroides* de Ovidiu (1494), *Opera* lui Homer (1488, prima ediție), *Comoediac* de Aristofan, (1498), *Opera Graece* de Aristotel, (1495-1498) în cinci volume, *Historiae Romanae Decades* de Titus Livius, (1469), *De sacramentis*, de Nicolaus Olahus (Viena, 1561),

⁴⁸Ignățiu Batthyány (n.30 iunie 1741, Némétújvár, Ungaria Regală - d. 17 noiembrie 1798, Alba Iulia) a fost între 1780-1798 episcop al Episcopiei Catolice a Transilvaniei, istoric, colecționar de carte veche, întemeietorul Bibliotecii ce-i poartă numele .

Palia de la Orăștie (Orăștie, 1582) și o parte din Codex Aureus⁴⁹, cu evangheliile lui Matei și Marcu din secolul al IX-lea.

Alba-Iulia - așezare care a fost locuită neîntrerupt din paleolitic și până astăzi, poartă încă urmele pașilor lui Eminescu, Iorga, Cotruș, Blaga. E orașul unde s-a născut - după unele aprecieri-regele valsului românesc, Iosif Ivanovici (1842-1902), al memorandistului Rubin Patiția, dar și al zborului din 1912 al lui Vlaicu. E orașul unde-și dorm somnul Ion Arion, ultimul erou pentru cauza Marii Uniri, sau fiul „Ceahlăului prozei românești”, Sadoveanu⁵⁰. Creatorul școlii românești de geobotanică, întemeietorul Grădinii Botanice din Cluj, inițiatorul primei legi românești de ocrotire a naturii și al primului Parc Național (cel din M-ții Retezat), marele botanist Alexandru Borza, născut la Alba Iulia, pe 21 mai 1887. La Alba Iulia a avut loc prima reprezentare cinematografică din Transilvania la 17 aprilie 1898. Aici au apărut numeroase publicații literare precum *Alba-Iulia*, *Ethos*, *Gând Tineresc*, *Munții Apuseni*, *Ramuri*.

Suficiente argumente pentru a răspunde la întrebarea anterior pusă „de ce la Alba Iulia s-a consfințit unirea ?” ! Ba mai mult, după Unirea de la 1 Decembrie 1918, Alba Iulia a fost locul în care, la data de 15 octombrie 1922, au fost încoronați primii regi ai României Mari, Regele Ferdinand I și Regina Maria. Alegerea orașului Alba Iulia pentru încoronare fusese oarecum anunțată „profetic” încă din 1915, chiar înainte de Marea Unire. Entuziastul patriot Nicolae Filipescu⁵¹ făcuse Regelui Ferdinand, la 15 februarie 1915, urarea „*Vei fi cel mai mare voievod al țării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul: Domn al întreg Ardealului, al Țării Românești și al Moldovei...Sau, răpus în cel mai suprem avânt de vitejie a neamului, vei fi totuși sfințit ca erou național. De nu va fi nici una, nici alta, grozav mă tem că nici praf nu se va alege de dinastie. De aceea, mărirea ce ți-o urăm, Sire, este*

⁴⁹Codex Aureus este un manuscris pe foi de pergament, cunoscut și sub numele de „Evangheliarul” de la Lorsch. Alte trei părți ale manuscrisului sunt păstrate la Roma și Londra.

⁵⁰Paul-Mihu Sadoveanu (n. 3 iulie 1920, Iași, România- d. 22 septembrie 1944, Luna, Turda, România) a fost un prozator român, căzut eroic pe front în luptele pentru eliberarea părții de nord-vest a Transilvaniei de sub ocupația Ungariei Horthyste.

⁵¹Nicolae Filipescu (n. 5 decembrie 1862, București; d. 30 septembrie 1916, București) a fost un politician român, ales la 9 februarie 1893 primar al Bucureștiului, ministru apărării între 29 decembrie 1910 și 27 martie 1912.

să te încoronezi în Alba Iulia sau să mori pe Câmpia de la Turda. „În vara lui 1922, primul-ministru Ion I.C. Brătianu în acord cu regele a adus în planul vieții politice problema încoronării. Ca loc de desfășurare a fost ales Alba-Iulia, dorindu-se realizarea unui arc peste timp: de la Mihai Viteazul în 1600 la Ferdinand I în 1922, de la o operă efemeră la unirea definitivă a tuturor românilor.

**Regele Ferdinand I
Regina Maria**

**Încoronarea Regilor României Mari.
Alba Iulia, 15 octombrie 1922**

Se încheia astfel un proces ce începuse, poate, cu secole în urmă. Oraș bimilenar, oraș emblematic pentru Transilvania Voievodului Ioan Huniade, a Mitropolitului Ghenadie cel Mare, a lui Ilie Iorest, Simion Ștefan și Sava Brancovici-Brâncoveanu, a lui Inochentie și Samuil Micu, a lui Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Piuariu, Paul Iorgovici, a preoților și țărănilor mucenici Oprea Miclăuș din Săliște, Moise Măcinic din Sibiel, Todoran din Zagra și Horea din Albac, precum și a lui Gheorghe Lazăr, Constantin Diaconovici-Loga, Damaschin Bojâncă, Eftimie Murgu, Andrei Șaguna, Simion Bărnuțiu și Avram Iancu, care venea să încoroneze prin entuziasta hotărâre de la Alba Iulia, cu răsplata deplină a dreptății istorice, luptele și suferințele de veacuri ale unei națiuni martirizate, în stare să înfrunte cu uimitoare tenacitate noianul de primejdii fără să-și fi pierdut speranța între viitoare izbăvire, pe care o aștepta de unde putea să-i sosească: de la frații din răsăritul și sudul Carpaților. Regatul României libere, acest piemont al luptelor și tendințelor de întregire națională românească, se obișnuiseră fiii Transilvaniei, ai Banatului, ai Crișanei și ai Maramureșului să-l prețuiască din vechi timpuri ca un „pământ al făgăduinței”, spre care se îndreptau toate nădejtile lor de mai bine,

precum și toate strădaniile lor spre libertate și progres.

Alba-Iulia este orașul încoronării și al bucuriei Unirii, ce se perpetuează ca un arc peste timp până azi, orașul-istorie și istoria-hram, orașul-poartă și tricolor, dăltuit în piatră, marmură și bronz. Este orașul unde vii neinvitat întotdeauna, capitala de suflet a tuturor românilor.

După cum octogenarul președinte al Adunării Naționale de la Alba Iulia, George Pop de Băsești, socotise hotărârea de unire votată cu entuziasm unanim ca o sentință definitivă într-un proces istoric de veacuri, la fel înțelege acum toată suflarea românească ziua de 1 Decembrie 1918, ca un stâlp de hotar în evoluția poporului și a Statului român, ca alfa și omega istoriei sale contemporane, ca o zi în care întreita lege a existenței noastre: legea pământului, legea sângelui și legea sufletului românesc izbutise a intra în vigoare deplină.

Știrbirea arbitrară a unei firești legi întreite nu va putea fi admisă niciodată de isteria imparțială, care nu e numai o știință a adevărului, ci și una a dreptății. Din zbuciumările timpului de față va răsări, în locul Transilvaniei mutilate, una deplină, viguroasă și fericită de a se putea integra din nou, cu tot viitorul ei, în organismul politic al teritoriului etnic românesc, al cărui centru vital a fost și va trebui să rămână de-a pururi.

Iată importanța istorică și semnificația inalterabilă a zilei de 1 Decembrie 1918.

Pe lângă momentul și locul în care s-a făcut Marea Unire, o importanță deosebită o au oamenii care au dus la înfăptuirea României Mari: de unde au venit, ce au făcut și încotro s-au îndreptat, ce le datorăm și ce avem de învățat de la ei. Ei sunt generația Unirii, la care ne întoarcem, cu o deosebită recunoștință, măcar în momentele aniversare.

România Mare s-a format ca urmare a voinței populare din Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia, populație care se găsea în provincii românești ce se aflau în stăpânirea a două imperii (austro-ungar și rusesc) din care unul era aliat al României în război, iar celălalt inamic.

Mai mult, la începutul lui 1918 România avea cea mai mare parte a

teritoriului sub ocupație germană și un aliat (Rusia) care încheiase pace⁵² separată cu inamicul, fiind practic în imposibilitate de a continua războiul.

Ultimul cuvânt l-au avut însă reprezentanții poporului din Basarabia, Bucovina, Banat și Transilvania unde nu mai exista autoritate rusească sau maghiară. „Veritabilul fundament al unității românești nu a fost stabilit nici la Saint Germain, nici la Trianon, el este rezultatul existenței însăși a poporului român, «enigmă și miracol al istoriei din sud-estul european»⁵³.

Pe lângă oficialități, la Alba Iulia au venit, români de peste tot, de peste Carpați, cu trenul, cu căruțele, călare, pe jos, îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu steaguri tricolore, cu table indicatoare a comunelor ori a ținuturilor de unde proveneau, în cântări și plini de bucurie. Peste o sută de mii de oameni s-au adunat în această zi spre a fi de față la actul cel mai mareț al istoriei românilor

Participanții la Unire din satul Galtiu, jud. Alba

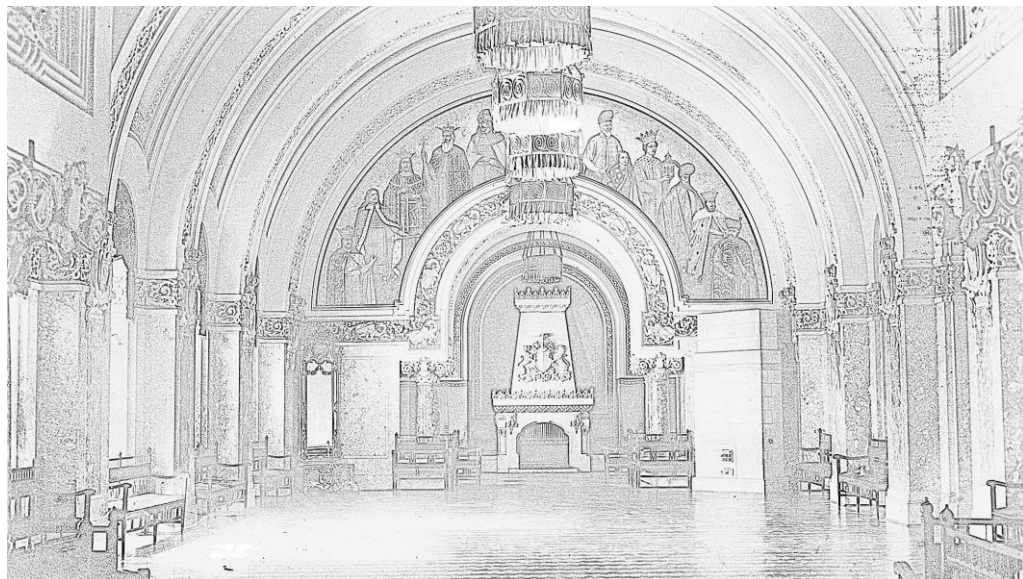
Un rol hotărâtor în pregătirea momentului 1 Decembrie 1918 l-a avut intelectualitatea română de pe o parte sau cealaltă a Carpaților. Acțiunea prounionistă a fost susținută de preoțimea vremii, de medici, avocați, notari, învățători, profesori universitari, animați de dorința de a înfăptui această „poruncă a istoriei”, Marea Unire⁵⁴.

DAN ADRIAN DOȚIU

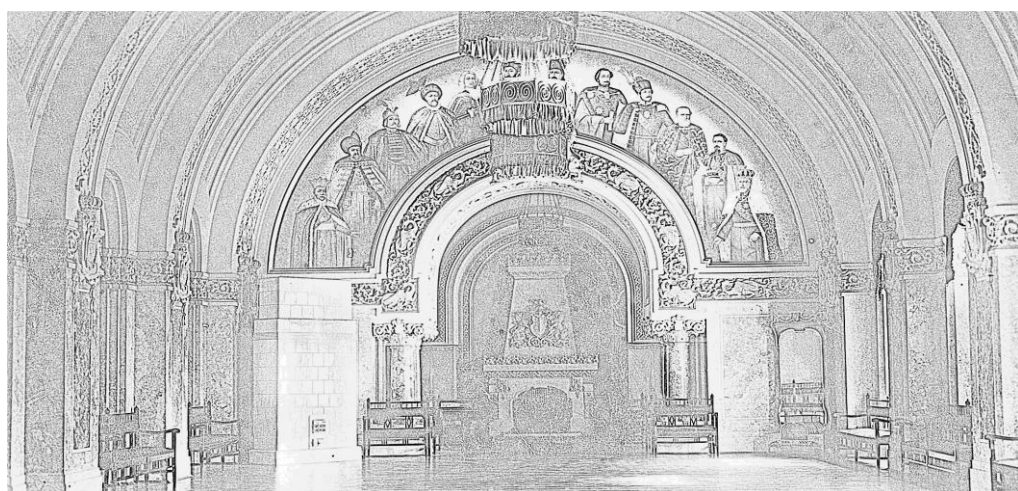
⁵²Tratatul de la Brest-Litovsk a fost semnat pe 3 martie 1918 la Brest, (cunoscut în epocă cu numele de „Brest-Litovsk”), între Rusia și Puterile Centrale, marcând ieșirea Rusiei din Primul Război Mondial.

⁵³Gheorghe I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești*, Ed. Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 1998, p. 289-290.

⁵⁴Răspunsul Regelui la memoriul adresat de profesorii universitari din vechiul Regat de susținere a Unirii suna: „nu pot avea alt sentiment și alt ideal decât acela al națiunii române. Domnii profesori nu au numai dreptul dar și datoria să se amestece în marile mișcări ale neamului” în *Facla*, an V, nr 358/29 oct. 1914, p. 2..

NOTARII
ȘI
MAREA UNIRE

NOTARUL înainte și după anul 1918

Notarul și comunitatea rurală transilvăneană „Cel bun” și „cel rău”-imagini reconstituite în două cronici parohiale din proximitatea orașului Marii Uniri

Imaginea notarului, funcționar al statului, aflat prin natura atribuțiilor sale într-un permanent contact cu comunitățile din mediul rural, se lasă descifrată prin intermediul a două cronici parohiale excepționale prin conținutul dens și variat al informațiilor: *Cronica parohiei ortodoxe Pâclișa* și *Cronica parohiei ortodoxe Deal*. Aproape aceeași lume, din același timp - a doua jumătate a secolului al XIX-lea, primele decenii ale secolului XX - se descoperă prin răbdarea și pasiunea pentru scris și istorie a unor slujitori ai bisericii: preotul Nicolae Cado (din Pâclișa) și Nicolae Dura (din Deal). În cronicile lor, cei doi - preotul și notarul - se întâlnesc într-un teritoriu în care ambii trebuie să-și impună autoritatea. Unul veghează la păstrarea credinței, la moralitatea credincioșilor, celălalt la respectarea și aplicarea legilor și instituțiilor statului. Cum între cele două lumi - laică și religioasă - granițele nu erau strict stabilite, notarul și preotul aveau rolul de a menține un echilibru care să fie în avantajul amândurora. Cum și cât se întâlnesc, cum se ajută sau cum se confruntă cei doi, cât de bun ori cât de rău era notarul pentru românii din Pâclișa și Deal, care sunt situațiile în care prezența lor era necesară ne spun, uneori chiar cu părtinire, cei doi preoți.

Ajutorul primit din partea „notarului public regesc” din Alba Iulia este menționat de preotul Nicolae Cado cu ocazia întâbulării unui teren în favoarea bisericii. Este prima întâlnire, utilă, cu notarul:

„În anul 1890, cu prilejul pertractărei la notariul public regesc din Alba-Iulia asupra remasului după reposatul Vasâiu Nicolae a[l] lui Macaveiu, supranumit „Crețu”, a doua socie a acestuia, văduva Măriuța Purcariu, a lăsat la biserica noastră partea ce i s-a convenit ei după lege

(adecă a 4/32a parte) din acel lăsământ, pentru prețul de 10 floreni, cum zicea ea: ca să-și «cumpere și ea o pereche de cizme», în urmarea căreia, conform contractului de împărțire încheiat la 15 februar 1890 între biserică și între ceilalți coerezi, biserica a căpătat din acel lăsământ 2 parcele de loc: una sub Nr. topografic 71/1, situată în mijlocul satului, în [locul] așa-numit «În viile din Troian», și alta sub Nr. topografic 2766, în partea de hotar așa-numită «În Câmp»¹.

Resfințirea bisericii din Pâclișa în anul 1903 - după refacerea turnului și consolidarea ansamblului edificiului - îl readuce pe notar în atenția preotului, enumerat, alături de celelalte oficialități - în actul comemorativ:

„După stropirea fundamentului, am rostit poporului o cuventare ocazională, la finea căreia am cetit actul comemorativ de mai nainte, scris pe hârtie de pergament, pe care am scris numele Impăratului-rege, a[l] Archiepiscopului-Metropolit, a[l] Vicariului arhiepiscopesc, a[le] membrilor Consistoriului archidieceșan, a[l] protopopului tractual, a[l] parochului, a[l] cantorilor, a[l] crisnicului, a[le] membrilor comitetului parochial și a[l] epitropiei, apoi numele comitelui suprem, a[l] vicecomitelui, a[l] șolgăbireielor, a[l] bireului, **a[l] notariului** și a[le] altor slujbași comunali, mai departe numele întreprinzătorului-edificator și a[le] tuturor lucrătorilor lui, și la fine am scris cu numele pe toți câți din popor au luat parte la acest act, mic și mare. Actul comemorativ, astupat hermetice într-o sticlă, l-am așezat apoi în fundament, în cornul de cătră miazăzi-apus, cântând tropariul hramului [...]”²

Un incendiu izbucnit în sat în 9 aprilie 1906, care a distrus 16 locuințe, a adus cu el și solidaritatea oamenilor din jurul parohiei păstorite de Nicolae Cado. Fiecare a ajutat cum a putut la stingerea focului: jandarmii din Oarda de Jos și o companie de soldați, plutonieri din cetate și „mulți oameni din Bălgrad, din Partoș și din Oarda de Jos, cari au ajutat mult la potolirea focului, căci oamenii noștri din sat nu sciau pe ce să pună mână”³. Reacția intelectualilor români în fața acestui eveniment a fost și ea surprinsă de preot. Protopopul de Alba Iulia Ioan Teculescu, „împreună cu mai mulți domni români aflați la

---

¹ Rustoiu, Vaida 2008, p. 43; terenul era destinat școlii confesionale.

² Ibidem, p. 70.

³ Ibidem, p. 95.

Oarda de Sus într-o adunare a cercului electoral al P.N.R.”, întrerup ședința pentru a organiza la Alba Iulia o colectă în bani. Printre cei aflați la întrunirea de la Oarda și care au ajutat mica localitate lovită de incendii întâlnim personalități marcante ale vieții politice românești ardelenice. Alături de ei se afla și notarul public al Abrudului Mihai Cirlea:

*„Domnii care au contribuit la această colectă au fost următorii: Ioan Teculescu, protopop greco-oriental în Alba-Iulia, 20 coroane, Dr. Alesandru Vaida Voevod, medic și deputat dietal pentru cercul Ighiului, 100 cor., Dr. Iuliu Maniu, avocat în Blaj și deputat dietal pentru cercul Vințului de jos, 50 cor., Mihaiu Popoviciu, student la medicină în Viena, 100 cor., Ioachim Totoian, preot greco-catolic în Chișfălău, 20 cor., Ioan Dumitrean, învățător greco-catolic pensionat și proprietar în Șard, 5 cor., Dr. Alesandru Fodor, medic în Alba-Iulia, 10 cor., Dr. V. Suciu, profesor în Blaj, 3 cor., Ștefan Roșian, profesor în Blaj, 3 cor., Dr. Rubin Patiția, avocat în Alba-Iulia, 20 cor., Horea P. Petrescu, student universitar din Viena, 3 cor., Dr. Camil Velican, avocat în Alba-Iulia, 10 cor., Constantin Bucșan, student universitar în Viena, 3 cor., Dumitru Pop, protopop greco-catolic militar în Cluș, 3 cor., **Mihaiu Cirlea, notar public în Abrud, 20 cor., Ioan Cirlea, mare proprietar în Alba-Iulia, 10 cor. Laolaltă suma 379 cor.**”⁴.*

Reorganizarea notariatelor din anul 1907 a adus Pâclișa alături de comunele aflate sub jurisdicția notariatului din Oarda de Jos. Schimbarea a fost considerată de preotul Nicole Cado una fericită și prilejul potrivit pentru o trecere în revistă – pe paginile condicii parohiale – a arondărilor prin care a trecut Pâclișa din 1860 până la 1907. Nume de notari care altfel ar fi rămas în uitare și caracterizarea notarului român Bazil Hațegan sunt surprinse în câteva rânduri:

„Făcându-se o nouă arondare a cercurilor notariale din întreg comitatul, comuna noastră Pâclișa, cu începere de la 1 Februar 1907, a trecut la notariatul Oarzii.

Comuna noastră s-a mai ținut odată de notariatul Oarzii, prin anii 1860-1872, când a format cu comunele Oarda de Jos și Oarda de Sus un notariat, având de notariu pe un anume Komáromy Victor, ungur, dar om de treabă. Din anul 1872 până în 1877 a fost încorporată la

---

⁴ Ibidem, p. 95-96.

notariatul Bărbăntului, formând un notariat cu comunele Bărbăntiu și Chișfălău. Cât timp s-a ținut de notariatul Bărbăntului, a avut de notariu în anii 1872-1873 mai întâiu pe Kádár Miklós din Bărbăntiu, care mai apoi s-a făcut avocat, după acea pe Ioan Papiu din Sântimbru, ear din 1874-1877 pe Baranyai László din Bărbăntiu. În anul 1877, arondându-se de nou notariatele, s-a creat un nou cerc notarial: cercul notarial al Inurilor, la care a fost alăturată și comuna noastră Pâclișa. Acest notariat al Inurilor a fost alcătuit din comunele: Inuri, Pâclișa și Răcătău. În acest cerc notarial am avut de notariu de la 1878-1881 pe Ioachim Medrea, român din Răcătău și locuitor în Cârna, ear de la 1881 până acum pe Szabo Iozsef, locuitor în Vințul de Jos, un om de omenie, dar necapabil de oficiul notarial.

Acum, cum mai sus am zâs, cu începere de la 1 Februar am fost iară strămutați la notariatul Oardei, unde am mai fost odată demult, căpătând astfel ca notariu pre Basil Hațăgan, pe cel mai harnic, mai renumit și mai bine văzut notariu din cercul nostru pretorial.

Noul nostru notariu e român, născut în Berghin, mi-a fost mie conșcolar în gimnasiul din Alba-Iulia și într-o vreme am șazut și-ntr-un cuartir amândoi.

Nouă Pâclișenilor ne place tare această strămutare, pentru că cu toate cele suntem mai aproape de notariul, îndeosebi însă mă bucur eu de aceasta pentru că eu de la dânsul, ca de la un român și ca de la [un] amic personal al meu spenez mult ajutoriu în toate cauzele noastre bisericesci și școlare.”⁵

Nu aceeași este bucuria preotului din celălalt sat, Deal, când în același an 1907, comunitatea trebuie să-și aleagă notarul. Victorios a fost nu candidatul susținut de preot, ci cel al medicului cercual. Pe filele condicii parohiale își spune întreg necazul, oferindu-ne nouă, celor de azi, informații altfel pierdute, greu de imaginat dacă ar fi lăsat în arhive doar o simplă lista a candidaților propuși și numele celui ales, cu consemnarea exactă a numărului de voturi primite:

„Anul 1907. Cu anul acesta se declară comuna noastră politică de comună mare ca urmare a uneltirilor unor instiganți din comună și anume a primariului Ioan Bogdan (Sicu) și a lui Petru Roșian cu scop de ajunge fata preotului Dobre din Căpâlna, de origine de aci, ca notăreasă.

---

⁵ Ibidem, p. 98-99.

Se pune la cale alegerea de notariu comunal. Concurenți au fost vreo 6 indivizi. Punându-se numai 3 în candidație și anume: 1. Zaharie Tătar din Daneș, aflător pe acest timp ca scriitor la fostul notariu cercual din Răhău Gerasim Cărpenișan; 2. Macsimilian Grecu din Cârna și N. Igna v[ice]notar în Tilișca.

Începându-se lupta cu reprezentanții, între cei 2 dintâi a reușit cu majoritate de voturi Tătar. Alejerea a decurs în modul următor: S-au format 2 partide care s-au arătat a fi la alegerea de probă egale și anume 15 și 15. După cum s-a dovedit, prim pretorele însă a fost pentru Tătar, tot pentru acesta a fost și fostul notar cercual Cărpenișan, precum și doctorul de cerc cu numele Atanasie Moga, originat din Mag, precum și primarul de pe acel timp Vasile Dura. Alegerea a decurs în casele până aci fostului primar Ioan Bogdan (Sicu). Tot cu această ocasiune a fost adunat și poporul întreg din comună, având acesta de a alege în reprezentanță 3 membri și anume: un viceprimar, un jurat de drumuri și un polițai.

De notat e că poporul întreg și-a manifestat voința de a se alege Grecu, dar firește voința poporului nu s-a băgat în samă și purceându-se la adevarata alegere și-au dat votul pentru candidatul Grecu numai 4 persoane și anume: scriitorul acestor șire, capelanul Nicolae Dura, tatăl acestuia, veteranul preot Ioan Dura și frații Vasile Bădilița și George Bădilița. Ceilalți câți s-au dovedit ori au fost la alegerea de probă pentru Grecu au trecut, ca mai slabi de înger, în urma uneltitorilor din partea fostului notar cercual și a doctorului de cerc mai sus amintiți pe partea Tătarului și așa s-a întâmplat de a reușit acesta de notar. Făcându-se apoi din partea poporului recurs în cauză, acesta a fost sufocat în germen din partea chiar a însăși alesului, chemând acesta pe recurenți unul câte unul, la cancelarie i-a silit să-și revoace recursul prin o declarație că ei sunt acum mulțumiți, spunându-le că recursul îi va costa mult și câte și mai câte. Pentru de a putea lucra cu succes în favorul său, alesul a fost chiebat chiar în ziua alegerii la post și așa a purces și față de un alt recurs, în care s-a arătat că alegerea s-a făcut prin corupțiune. Făcându-se cercetare în cauză s-a întrebat de alte lucruri nu de cele cuprinse în recurs și așa s-a trecut preste toate la

ordinea zilei, întărindu-se la timpul său Tătarul de notariu. Că s-au înșelat alegătorii în această alegere o va dovedi viitorul”⁶.

Dacă notarul din Deal nu a primit aprecierea preotului, cel de care a aparținea Pâclișa continuă să-i fie de ajutor lui Nicolae Cado, confruntat în 1908 cu o nouă problemă care-i reclama atribuțiile:

„După ce, cum mai sus am scris, în toamna anului trecut de la comisiunea pentru rectificarea cărților funduare am aflat cum că părțile mai sus-numite, foste proprietate a bisericii noastre, au să fie transcrise de pe numele bisericii pe numele foștilor iobagi, numaidecât am raportat despre acest fapt protopopului tractual. Protopopul a eșit în comună și a adus cu comitetul parochial hotărâre ca să se îndrepte o cerere către foștii iobagi, în carea aceștia să fie rugați ca, recunoscând proprietatea bisericii asupra acelor părți, să-și deie învoirea ca pe calea rectificării să se retranscrie pe numele bisericii. Rugarea compusă de mine și subscrișă de toți membrii comitetului parochial în frunte cu Sava Vasile, care era și bireul satului, cu datul de 15 Novembre 1908, am predat-o președintelui foștilor iobagi. În urma acestei rugări, foștii iobagi întruniți în adunare generală la 21 Decembre 1908, sub conducerea președintelui Florea Clement și a notariului cercual Basil Hățăgan, totodată și notariul foștilor iobagi, adunați în număr complet, în unanimitate au recunoscut cum că acele părți din timpuri necunoscute au fost ale bisericii greco-orientale, biserica le-a folosit de peste 50 de ani până în zăua de azi, că nime dintre foștii iobagi n-au avut până acum cunoștință despre acéa cum că acelea să fi format obiect de segregare, prin urmare declară învoiți ca, pe basa folosinții de peste 50 de ani, să se retranscrie de pe numele foștilor iobagi pe numele și în favorul biserici[i] greco-orientale.

Această hotărâre a foștilor iobagi s-a așternut la comisiunea administrativă din Aiud spre aprobare. După acéa, m-am dus și eu și notariul Basil Hățăgan în persoană la vice-comitele Báron Bánffy și la alți domni din comisiunea administrativă de i-am informat despre starea lucrului și i-am rugat să aprobe hotărârea foștilor iobagi, și toți ne-au promis și ne-au asigurat că se va rezolva cauza în favorul bisericii”⁷.

Preotului din Deal noul notar continuă să nu-i fie pe plac. Satul și-a ales funcționarul, dar nu i-a oferit și o clădire corespunzătoare

---

⁶ SJAAN, fond Parohia ortodoxă Deal, reg. 4/1903-1950, p. 15-17.

⁷ Rustoiu, Vaida 2008, p. 124.

pentru cancelarie. Notarul se mobilizează și ia inițiativa construirii unei clădiri noi, reușind să obțină terenul, planurile și aprobările necesare. Toate pe datorie, printr-un împrumut suportat de întreaga comunitate din Deal. Rapiditatea cu care a rezolvat actele și banii împrumutați pe spesele credincioșilor săi l-au supărat – din nou – pe paroh:

„După ce în anul 1908 în ședința comunală din 20/XII sub Nr. 25 s-au luat hotărârea că e de lipsă zidirea unei case comunale – cancelarii -, s-a hotărât apoi în acest an, în ședința din 21.III sub nr. 11, schimbul de locuri cu 3 indivizi în intravilan, spre scopul zidirii cancelariei, dându-li-se acestor 3, din locul satului de pășune, preste 6 jugăre, care schimb s-a așezat deplin în ședința reprezentanței din 27/IV a.c., sub Nr. 20. După ce toate acestea s-au hotărât iute și degrab, s-a luat inițiativa pentru Plan, carele s-a primit în ședința din 27 /IV a.c., sub Nr. 25. Toate acestea puse la cale, a rămas numai ca se se apuce de zidire, dar cu ce, căci în alodiul comunal nu se afla nici un filer spre acest scop. Acum s-a văzut cum s-au înșelat reprezentanța în alegerea persoanei de notar a lui Tătar, dar ajunse odată lucrurile până la Plan, acelaia care i-a stat atât de tare de a aduce lucrurile până aci, nu stă nici acum mult pe gânduri numai să-și vadă planul realizat, că se gândește că ca mâne vine timpul când înmulțindu-i-se familia, aceasta nu va avea loc în casele lui Pavel Nedelcu, așa dânsul află și aici remediul pentru împlinirea lucrului și în ședința din 10/X a.c. se ia inițiativa pentru a împrumuta suma necesară la zidirea cancelariei. Când toate lucrurile acestea s-au făcut iute și degrabă, după ce a aflat și poporul despre toate acestea, cea ce numai târziu s-a aflat, când a văzut că ce[i] 3 indivizi lucră în locul comunei, a înaintat recurs în cauză, dar fără nici un rezultat, căci ce a mâncat lupul odată, e mâncat. Cei 3 indivizi a[u] rămas cu pământ și mult și bun; cei mulți însă a[u] rămas fără locul de pășune, dar asta calea-valea, căci ajunse lucrurile odată aci, se pășește la luarea împrumutului și cu acestea la zidirea cancelariei. Astfel, o comună întreagă s-a tras pe sfoară din partea unui individ ales cu conlucrarea oamenilor nechemați și a celor nepricepuți. Dar vom vedea cu[m] se dezvoltă lucrurile mai departe”⁸.

Activitatea notarului nu mai este consemnată în condica parohială decât atunci când acesta se mută într-o altă localitate – în

---

⁸ SJAAN, fond Parohia ortodoxă Deal, reg. 4/1903-1950, p. 19-20.

Pianu de Sus - și comunitatea se vede nevoită să-și aleagă un alt funcționar:

„Alt eveniment important pentru comună a mai fost în anul acesta [1911] acela că notariul ales la anul 1907 Zah[aria] Tătar a abzis de la postul său, alegându-se de atare în comuna Pianu Superior⁹. S-a pus deci la cale alegere de notariu: s-a așteptat cu drept cuvânt, după ce această comună își are pre fiul său de bună reputație, pregătit pentru acest pas, anume pre tânărul amintit de pe la pag. 12 cu numele Simion Bădilă, care a terminat cursul notarial în Morosvásárhely (Târgul Mureșului), în anul și acum mai pre urmă a fost aplicat ca practicant în comuna fruntașe Șugag peste un an, după ce în alți doi ani a mai fost aplicat în această calitate în comuna Cunța. S-a așteptat zio[a] ca acesta să fie ales, dar norocul nu i-a surâs de astădată, căci și acum ca și la prima alegere (vezi p. 16) s-au amestecat, având dreptul de a se amesteca, dar nu și chemare, tot aceeași persoană nechemată, anume: Drul cercual Moga, care numai dânsul a zădărnicit bunele intențiuni a celor buni de n-au putut alege pre cel mai îndreptățit, adecă pre sus-numitul Simion Bădilă și precum la alegerea de acest fel din anul 1907 a mijlocit alegerea unuia care nu a fost și după voia poporului (vezi p. 16) așa și acum a purces acest domn nechemat întocmai. Dacă atunci s-a mai putut trece cu vederea acest păcat al dânsului, acum nu i se mai poate, parte deoarece dânsul a propus acum o persoană cu totul tot necunoscută și a propus pre această persoană chiar fără nici un interes. A propus anume pre vichenotariul din Zlatna, cu numele Ioan Crișan, care a și răușit, numai și numai cu votul dânsului. Ce e drept, alesul acesta s-a aclamat în cele din urmă din partea tuturor membrilor prezenți ai reprezentăției comunale, însă numai așa s-a aclamat văzându-se după cum mai sus s-a zis că votul Drului strică partida celor bine cugetători cari am fost: 1. eu și 2. notarul substituit din Călnic Mihail Fleicher; 3. Gligor Oltean; 4. Gligor Oprean; 5. Ioan Nedelcu; 6. Ioan Surdu; 7. Nicolae Roșca Nru 124; 8. Nicolae Maniu; 9. Dtru Bădilă; 10. Vasile Blaga; 11, George Bădilă; 12. Acsente Bădilă; 13. Lazăr Marcu; 14. Vasile Bădilă.

---

⁹ În Pianu de Sus (jud. Alba) se afla și în 1915. Era membru al *Astrei*, numele său fiind consemnat în revista asociațiunii *Transilvania* (Sibiu, nr. 7-12 din 1 decembrie 1915, p. 202).

Cei din partida drului fost: 1. Dânsul; 2. Istina Cioca; 3. Nicolae Popa; 4. Nicolae Popa (Nro. 275); 5. Vasilie Roșca; 6. Ioan Negrea; 7. Ioan Roșca; 8. Ioil Negre; 9. Vas. Gherman. 10. Vas. Dan; 11. Ioan Coman; 12. Istratie Rudu; 13. Ioan Dobre; 14. Ioan Bogdan; 15. Pavel Dura.

Când deci Drul Moga și-ar fi văzut treaba am fi fost cei dintâi cu nrul 14 și cestalalți ear 14 și deci ar fi hotărât cel puțin soarta, dar mai este de notat aici că unul cu numele: Vasilie Popa îndreptățit la alegere (a fost viceprimar) n-a putut să ia parte la alegere împedicat fiind de un intrigant, un cumnat al său, fiindcă acesta s-a declarat pe față a-și da votul cu cei dintâi notați aici, acest prin urmare ar fi fost al 15-lea, ear cei din a 2-a partidă ar fi fost, fără D-rul, numai 14.

Ce oameni au fost și sunt acești 14 se poate vedea mai ales din acea împrejurare că nevoind ei a face voia poporului, acum căci până aci au fost în reprezentanță atât cu ocaziunea întregirii reprezentanții, cât și cu ocaziunea alegerii funcționarilor comunali, n-au mai fost aleși, deși au uneltit în chip și fel, la nici un post, afară de unul: anume Istatie Radu, care s-a ales la propunerea acum alesului primar Nicolae Maniu la postul avut de polițai. Ceilalți au picat toți, și anume a picat fostul jude 1. Nicolae Popa; 2. cassariul Istin Cioica, colectorul Ioan Bogdan etc, etc. până în trecut^{mo}.

Preotul din Deal își va avea totuși notarul potrivit în parohia sa. La finalul războiului, în toamna anului 1918, Simion Bădilă se reîntoarce în satul natal– ales de aceeași comunitate ! – ca notar:

„În urma întoarcerei voinicilor din război, mulți au fost siliți a-și părăsi posturile și mai ales notarii, cari pe timpul războiului văzându-se și ei la putere au început a neîndreptăți pe locuitorii comunelor și aceasta au făcut-o ei când cu recvirarea bucatelor și împărțirea ajutoarelor. Simțindu-se acum notarii cu musca pe căciulă, temându-se astfel de răzbunare, au luat-o de cu bună vreme la sănătoasa; așa a fost nevoit a face aceasta și notariul de aici, ales sub împrejurările descrise la pag. 23, cu numele Ioan Crișan.

După părăsirea postului său s-a prezentat în comuna sa natală fostul notar diplomat, fiu al acestei comune, fost până aci vice-notariu în comuna Cunța, cu numele Simion Bădilă. Dacă acestuia nu i-a surâs norocul când cu alegerea făcută la anul 1911, acum el se va bucura de

---

¹⁰ SJAAN, fond Parohia ortodoxă Deal, reg. 4/1903-1950, p. 23-25.

resultatul ce i s-a croit din acest incident, căci întorcându-se și dânsul acum în comuna sa natală eată că acum toți oamenii cu simțăminte nobile se grupează pre lângă dânsul, rugându-l ca se ia în mână administrația, în locul depărtatului nostru Ioan Crișan, ceea ce dânsul a și făcut după ce primpretorele de pe acest timp cu numele Graef și-a dat învoire la aceasta”¹¹.

Și celălalt preot, din Pâclișa, are de ce să fie mulțumit. Bunul său notar, atât de apreciat, Bazil Hațegan, se va implica în mișcarea națională, fiind ales delegat al cercului electoral Vințul de Jos la Marea Adunare de la Alba Iulia.

Notarul în Marele Război

Documentele administrațiilor politice și religioase redactate în timpul Primul Război Mondial nu puteau ocoli activitatea notarilor. Cei mai mulți au rămas la posturile lor, nefiind trimiși pe front pentru a lupta cu arma în prima linie, din rațiuni obiective: statul avea mai multă nevoie de serviciile prestate în cancelariile lor, nu în tranșee ori cartiere militare. Notarii erau necesari pentru conscrierea celor rămași acasă, încă plătitori de impozit, pentru alcătuirea listelor celor plecați pe front, din biroul notarial redactându-se documentele pentru ajutoarele oferite de stat familiilor celor mobilizați. Tot prin intermediul notarilor, statul pune în aplicare dese și grelele rechiziții de alimente.

Fondurile arhivistice ale protopopiatelor ortodoxe și greco-catolice amintesc această activitate, căci acolo unde preotul nu găsea calea potrivită, intervenea autoritatea notarului. Un asemenea exemplu ne este oferit de preotul din Spătac¹² confruntat la doar câteva luni de la izbucnirea războiului cu imposibilitatea colectării banilor pentru plata salariului învățătorului:

„La ordinul de datu 29/X 1914 Nru. 390 prin care mi s-a comis ca în termin de 8 zile se presint lista restanțierilor cu salariul docental spre a

---

¹¹ SJAAN, *Parohia ortodoxă Deal*, reg. 4/1903-1950, p. 63-64.

¹² Toate localitățile citate din documentele parohiale aparțin județului Alba.

cere execuțiune, nu am satisfăcut până acum și aceasta deoparte că, după publicarea aceluia ordin, le-am mai satorit restanțierilor încă un termen de plătire, în speranță că nu vor aștepta execuțiune, er de alta parte și din indolența cassierilor, pre cari numai după repețite provocări, abia i-am estrâns se-mi presinte tabela de repartițiune spre a estrage pre restanțieri, după ce înse toate provocările mele au remas fără succes, am onore a ve trimite lista restanțierilor de pre anul școl. [1]913/[1]914, rugându-ve respectuos ca se binevoiți a cere imediat execuțiune contra lor, căci poporul nostru nu e vrednic de cruțare, au intrat gărgăuni în capul lor că în situația prezentă nu trebuie se mai plătească nimănu nimic, în zădar am insistat și le-am esplicat legea și ordinul ministrului de culte, căci auzând nu vreau să înțielegă, m-am săturat de atâta reninția, vă puteți face idie că într-o zi, umblând cassariul pre la toți restanțierii a încassat 16 fileri, cei mai mulți l-au luat în răs zicând: „ce se mai plătim și dascălul nu învațiă?” Nu se pot scuza că aceea că nu au, deoarece știu cu siguranța pre cei mai mulți, că pot plăti, însă nu voiesc, pentru ace[e]a am zâs că poporul nostru nu e vrednic se fie cruțat, nu vede că bataia lui Dzeu e asupra lui și totuș nu se îndreaptă, ar fi consult ca să se esmită un esecutor asupra lor, căci străpunându-se afacerea **oficiului notarial** ori antistii comunali, nu se va face nice o ispravă, docentele a fost eri acasă și mi-a notificat că s-a adresat la Veneratul Consistoriu se intrevină și la caz contrar se va adresa la Comisiunea administrativă. Cu totă supunere, D. Velicer, paroch gr. cat. Spătac 23 Novber 1914¹³.

În ianuarie 1915, când preotul din Lăzești, pentru a scăpa de cheltuieli, vrea să închidă școala, învățătorul rămas fără salariu și fără elevi se adresează protopopului ortodox din Câmpeni de care aparținea școala confesională, dar și notarului din Scărișoara:

„[...] Apoi, de câte ori parochienii au făcut sfat ca să închidă școala, toate le-au făcut la îndemnul Dlui paroch T. Popa, după cum să vede din epistola scrisă Dlui notariu din Scărișoara, din care am luat copie și o am predat Prea On. Oficiu Protopopesc ca inspectorat școlar confesional tractual¹⁴.

Când preotul din Cacova Ierii vrea să plătească salariul învățătorului dus la război, dar întâmpină indiferența oamenilor,

¹³ SJAAN, fond Protopopiatul greco-catolic Blaj, acte înregistrate, dos. 437/1914, f. 1^{r-v}.

¹⁴ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Câmpeni, acte inventariate, dos. 1/1915, f. 568^v.

ajunge în cabinetul notarului, doar după consultarea cu acesta înaintând scrisoarea către protopop:

„La ordinul N^{ro} 222-1915 fac cunoscut, că comuna bis[ericească] datorește înv[ățătorului] Silvestru Morușca un salariu restant amintit în scrisoarea lui.

Pașii de lipsă pentru încasarea din partea Oficiului parohial s-au făcut încă din 6 Nov. 1914 trimițându-să restanțierii, prin pretore, antistiei comunale spre încasare; din suma aceia care e de 400 cor., abea s-a încasat 70 cor. din care 60 cor. le-a primit învățătorul.

*De nenumărate ori am vorbit cu primariul să încaseze banii, cu **notariul** am vorbit chiar și acum când am primit ordinul de sus. El a zis că noi nu facem nimica, numai pe antistia comunală ne lăsăm, să ne scoată banii”¹⁵.*

Războiul nu a adus, din păcate și solidaritatea în rândul membrilor comunității, nici chiar între cei de același neam. Despre atitudinea deloc demnă a unui preot află și notarul, rugat de soția unui soldat aflat pe front să intervină pentru a-și putea îngropa socrul. Aceasta își spune apoi pasul și Consistoriului ortodox de la Sibiu :

„Părintele Vasilie Dobre din Căpâlna, deși l-am rugat cu banii înmormântării în mână, nu a voit să îngroape pe socrul meu Dionisie Simtea din Căpâlna în 8 Februarie n. a.c.

Era sosit timpul să plecăm cu mortul la groapă și preotul nu voia să vină sub pretext că afară de banii înmormântării se-i mai dau 26 de coroane, cari afirmativ iar fi fost dator mortul preotului, ca leafă preoțească pe cei 3 ani din urmă.

*Ce era să fac, am lăsat mortul și am plecat să mă plâng la primărie și **notar**, care a zis că-mi dă o hârtie, cu care să mă duc la protopop și primpretore.*

Fiindcă însă oamenii erau deja adunați în jurul mortului și eram toți gata de plecare, ce era să fac, pe unde să mai umblu – de silă m-am legat între martorii Petru Hațegan epitrop și Iosif Nan cantor, că-i sunt datoare cele 26 de coroane și că i le voi plăti.

Bărbatul meu e dus pe câmpul de resboiu și venind rănit în Sibiu, scriindu-i, a aflat despre acesta și m-a dojenit rău că pentru ce m-am legat că sunt datoare popi[i], pe când noi nu-i suntem datori nici un

---

¹⁵ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Baia de Arieș, acte înregistrate, dos. 222/1915, f. 4.

filer. Popa așteaptă acum, că din ajutoriul cel căpăt de la stat, ca să nu-mi moară copii[i] de foame, să-i plătesc 26 coroane, cari nu-i sunt și i-am fost datoare niciodată.

Mă amenință acum și cu soacră-mea, care încă e bolnavă greu și i bătrână tare, că o voiu ținea pe scândură până atunci când i voiu plăti datoria mortului¹⁶.

Când preotul nu a ținut o evidență exactă a credincioșilor duși pe front, protopopul îi cere să ceară datele lipsă de la notar¹⁷. Tot la autoritatea notarului apelează – pentru a risipi îndoielile superiorilor – preotul din Galda de Jos Nicolae Crețiu în adresa din 19 decembrie 1915, în care ar fi trebuit să raporteze cantitatea de urzici adunată pentru trebuințele armatei cu elevii săi de la școala confesională:

„Referitor la ordinul ministerial cu privire la adunarea urzicilor ptru miliție referez, că pe aici nu se află urzici, despre ce a făcut raport și notariul¹⁸”.

Schimbarea unui curator al bisericii din Soroștin, de activitatea căruia protopopul a fost nemulțumit, reclamă din nou autoritatea notarului, martor și el la încercările – eșuate - de a strânge taxele pentru biserică:

„Am umblat pentru încasarea banilor beserecești și școlasteci în mai multe rânduri, ba i-am dat și la canțalarie, unde coratoru a sta[t] în două rânduri cu datorași[i] de față, martor e judele și notariu¹⁹”.

Prelungirea războiului a epuizat toate resursele financiare ale statului, necesitatea aprovizionării armatei cu arme, alimente și oameni secătuiind bugetul imperiului. Soluția – temporară desigur – a fost apelul la resursele financiare ale populației, îndemnată să subscrie la împrumuturi de război. Promovarea avantajelor acestora – dobânzile mai mari decât ale băncilor private – revenea în mediul rural preotului, învățătorului, dar și notarului:

„În conformitate cu cerculariulu Prea Veneratului nostru ordinariatu metropolitan de sub Nro. 1986-a.c., transpunu aici alăturatu

---

¹⁶ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 125/1915, f. 3^r.

¹⁷ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Baia de Arieș, acte înregistrate, dos. 292/1915, f.

22.

¹⁸ SJAAN, fond Protopopiatul greco-catolic Alba Iulia, acte înregistrate, dos. 212/1915, f. 1.

¹⁹ SJAAN, fond Protopopiatul greco-catolic Blaj, acte înregistrate, dos. 450/1915, f. 1^v.

conspectulu subscriitoriloru la împrumutulu belicu al IV^{lea} esoperatu în comuna noastră [Roșia de Secaș].

Beserica nu a subscrisu deși are depunere, căci e spartu coperișulu – pleiulu – besericei; astăzi este petecitu, proprie astupatu cu gipsu, cea ce nu va fi durabilă; apoi școala e passinată pana la înnecare.

Îndemnulu l-am făcutu în Beserica, ear în 21 a. l. curente [1916] amu fostu chieați la canțielaria comunală, unde eu primo loco, ulterioru învețiatoriulu și **notariulu**, amu îndemnatu pre poporu să subscie la acestu împrumutu belicu; deci rogu pre Prea Onoratulu Oficiu Protopopescu a înainta acestu conspectu la locurile competinte”²⁰.

Un alt preot, din Vingard, ajutat de notar are, un an mai târziu (mai 1917), mai mult succes:

„Am pus la inima lor de repețite ori, chiar și în convorbiri particulare, că e datorința față de proprii lor copii, frați și rudenii – față de patrie, față de neam și de biserică și fac și cinste satului, dacă subscriu.

Subscrierile s-au făcut umblând un funcționar de la notariat din casă în casă, cum și în persoană la notariat și oficiul poștal. Biserica a subscris 300 Cor., parohul 100 Cor., iar credincioșii peste 7000 Cor”²¹.

Dar nu doar banii lipsesc, ci și metalul atât de necesar fabricării armelor. Tot statul identifică soluția: preluarea în folosul armatei a clopotelor aflate în turnurile bisericilor și topirea acestora, glasul lor transformându-se astfel în strigăt de armă. Preluarea se făcea de către autoritățile militare, care demontau clopotul, îl cântăreau pentru viitoarea lor răscumpărare și apoi încheiau un proces-verbal. Actele presupuneau și implicarea notarului²². Adesea însă preluarea nu s-a făcut conform normelor stabilite, mulți preoți reclamând abuzuri. Un astfel de caz a fost relatat Consistoriului ortodox de la Sibiu de preotul Ioachim Groza din Cheia Râmețului, la sfârșitul anului 1916:

„Cam prin 28, 29 Noemvrie st. n. a.c. după cum spun oamenii au venit în parohiile noastre Brădești și Cheia Râmețului doi soldați simplii

---

²⁰ SJAAN, *Protopopiatul greco-catolic Blaj*, acte înregistrate, dos. 298/1916, f. 1.

²¹ SJAAN, *fond Protopopiatul ortodox Sebeș*, acte înregistrate, dos. 140/1917, f. 6.

²² Tot notarul autentifica vechimea clopotului, cele mai vechi de anul 1700 neintrând sub incidența circularului referitor la „recvirare” (SJAAN, *fond Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, acte înregistrate, dos. 318/1917, f. 1).

și fără ca să încunoștiințeze pe parohii ori epitropiile locali – au intrat de-a dreptul la biserici și au luat și transportat clopotele la cancelaria notarială din Râmețu și de acolo mai departe, fără ca să lase nici un act despre luarea clopotelor. Deci, noi nu știm nici comanda militară de unde au fost trimiși acei soldați, nici greutatea clopotelor și nici prețul ce ar trebui se primim pentru clopotele luate.

Din parohia Brădești au luat, din 3 clopote ce erau, pe cel mai mare și pe cel mai mic. Din cheia Râmețului au luat un clopot, pe cel mai mic. Deci, în conformitate cu Circulariul Consistorial de dato 12/25 Martie 1916 de sub Nro 2889 Ep. trebuia să rămână protocol despre luarea clopotelor. Ca se putem dobândi acel act necesar despre luarea clopotelor, Rog pre Preanoratul Oficiu Protopresbiterial se intervină la Prea Venerabilul Consistoriu Archidieceșan ca să binevoiască a știrici pe careva și cale că de la care comandă militară au fost trimiși acei soldați și aflând, se mi se câștige actul recerut de sus numitul circulariu referitor la luarea clopotelor.

Fac de cunoscut și aceia, că eu am știricit despre aciastă afacere și la pretura cercuală din Aiud, de unde mi s-a comunicat că nu are nici o cunoștință despre luarea clopotelor. Am știricit și de la **oficiul notarial** din loc (Rimeț) de unde mi s-a comunicat, că pe clopotele din Rimeț s-a pus număr și s-a scris numele fiecărei parohii pe clopotele sale – ear actele originale ce le au avut acei soldați referitoare la luarea clopotelor, le-a scris și **notariul local**. Deci pe baza celor comunicate de la oficiul notarial local, am așteptat până azi, că doară ni se va trimite ceva act despre clopotele luate, dar până azi nu am primit nimica”²³.

După începerea războiului și mai ales după intrarea României în război de partea Antantei, intelectualii români suspectați de opinii antimaghiare au fost supravegheați la domiciliu sau izolați în zone din afara Ardealului (majoritatea la Sopron). Un astfel de „suspect” a fost învățătorul din Sebeș, Nechita Luculeț, internat în decembrie 1916 în comuna Szilberek, comitatul Bács-Bodrog. Deși colegii lui de detenție au fost eliberați, învățătorul nu a mai ajuns acasă. De absența lui prelungită, în condițiile în care la școală era necesară prezența lui, se plânge episcopului prototopul ortodox al Sebeșului, Sergiu Medean. În

---

²³ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Alba Iulia, acte înregistrate, dos. 1/1917, f. 1^r

lunga izolare învățătorul se recalificase din dascăl în secretar al notarului:

*„Toți internații au venit acasă, numai el nu, din ce motiv, nu să știe. Se vede că el să simte bine acolo, că e la **notarul în cancelarie** cu plată și salariul învățătoresc încă îl primește complet. Nu știm să fie vreun motiv ca față de el să se fi luat măsuri mai excepționale decât față de ceilalți internați din Sebeș. Nu ar fi cerut el ca să fie trimis acasă. Mai bine a rămas acolo, decât să vie să țină școală. Învățămantul însă din cauza aceasta a avut să sufere, pentru că un învățător fiind la miliție, altul bolnav, din șase au funcționat numai trei învățători.*

Ca să nu ne mai ajungă și 1 Septembrie în starea aceasta, Preav. Cons. să binevoiască a întreprinde la înaltul guvern ca învățătorul Nechita Luculeț să fie trimis acasă”²⁴.

Salariile funcționarilor statului - și cele ale notarilor - sunt folosite ca exemplu comparativ cu veniturile preoților. Defavorizați erau slujitorii altarelor, afectați cel mai mult de război:

„În vederea scumpetei enorme a tuturor mijloacelor de trai, mai ales a celor de lipsă pentru hrană și îmbrăcăminte, ținând samă și de împrejurarea că în anii din urmă lefii învățătorilor, notarilor, funcționarilor de bancă și ale tuturor slujbașilor publici s-au îmbunătățit cu câte 60-100-120%, iar venitele preoțești nu numai au rămas staționare, ci au scăzut în mod considerabil prin faptul că boteze și cununii în anii de războiu sunt foarte puține[...]”²⁵.

O circulară a mitropolitului Transilvaniei Ioan Meșianu, din 25 iunie 1915, face referire la ajutorul pe care învățătorii trebuiau să-l dea în timpul vacanțelor funcționarilor statului și notariatelor:

*„Asupra funcționarilor publici, de stat sau comitatensi, apasă datorințe de oficiu foarte îngreunătoare. Dl. ministru de culte și instrucțiune publică, prin ordinațiunea sa dto 21 Iunie a.c. Nr. 66141, a îndatorat pe învățătorii școalelor de stat, că în cursul lunilor de vară să stea la dispoziția organelor administrative. Învățătorii noștri și în privința aceasta trebuie să-și facă datorința pe deplin. Îndatorăm deci pe învățătorii noștri rămași acasă, ca pe timpul vacanței de vară să-și ofere serviciile lor organelor administrative (**notariat**, magistrat, pretură, comitat, inspectorat etc). În scopul acesta recomandăm învățătorilor*

---

²⁴ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 197/1917, f. 2.

²⁵ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Câmpeni, acte înregistrate, dos. 1/1918, f. 150.

noștri a nu se depărta din localitate numai în cazuri de necesitate extremă; dar și atunci vor aduce aceasta la cunoștința oficiului parohial indicând comuna, unde se duc, pentru a putea fi rechemăți, dacă va cere trebuință”²⁶.

De la începutul războiului vacanțele se prelungiseră tot mai mult, ghidate nu de timpul necesar parcurgerii materiei, ci de nevoile gospodăriilor țărănești. În lipsa taților plecați la război, copiii rămâneau să-și ajute mamele la lucrul câmpului și la creșterea animalelor. Noua sarcină primită de învățători (prelungită în 1918 și pe parcursul anului școlar) nu era pe placul preoților, directori ai școlilor confesionale:

„Învățătorul nostru din loc [Roșia de Secaș] a fost bolnav din 9-15 ale curenteii, în care vreme am preles eu în școală; din 17-21 ale curenteii al nostru învățător e ces la dispoziția **notariului** nostru **cercual**, pentru compunerea listelor de numărare a poporației, vitelor, jugherelor sămânate, este la ordinul ministerial de sub Nro. 1210 a.c., eu fiind bonăvicios, școala este închisă și prelegerile sunt sistate”²⁷.

Ocupați cu muncile care în vreme de pace cădeau în sarcina părinților, copiii nu mai frecventează școala. Învățătorul riscă astfel să nu-și mai primească salariul și, pentru a-și constrânge elevii să vină totuși în sala de clasă, face apel la notar pentru aplicarea unor amenzi. Notarul refuză, considerând că obișnuitele „liste de lenevire” din vreme de pace nu-și mai aveau locul la vreme de război:

„Alăturat sub % transpun scrisoarea docentelui Dumitru Banu, în carea cere intervenția Pr. On. Oficiu protopopes, în cauza frecventării școalei gr. cat. din locu [Cergăul Mare].

Din partea senatului scolastic s-au transpus absențele regulat, în fiecare lună de două ori, cu repețite recercări ca să facă toți pașii posibili și să se aplice pedepse asupra părinților, dar fără rezultate. **Notariul** zice că în timpurile acestea abnormali nu poate să aplice pedeapsa”²⁸.

Absența copiilor din sala de curs lăsa școala liberă pentru recvirarea bucatelor, responsabilitate ce cădea în sarcina notarului. Unii profită de situație – doar armata trebuia să primească cereale de cea mai bună calitate! - ocupând școala și în perioada în care ea ar fi

---

²⁶ SJAAN, fond Protopopiatul ortodox Alba Iulia, acte înregistrate, dos. 215/1916, f. 1.

²⁷ SJAAN, fond Protopopiatul greco-catolic Blaj, acte înregistrate, dos. 98/1918, f. 1.

²⁸ SJAAN, fond Protopopiatul greco-catolic Blaj, acte înregistrate, dos. 99/1918, f. 1.

trebuit dedicată doar studiului elevilor. Exemplul - de această dată negativ - este oferit de același notar din Cergăul Mare:

*„Suntem la mijlocul lui Septembre și la școala confes. gr. cat din locu, încă nu s-au început prelegerile din cauză că antistia comunală pre la începutul lui August a ocupat sala de propunere cu grâul recvirat de la poporeni, deși din partea senatului școl. i s-a oferit de magazin chilia învățătorului, carea este cedată în folosul senatului școl. parochial, și carea este destul de spațioasă și acomodată spre scopul amintit. **Notariul**, sub pretext că grâul trebuie adeseori mișcat și aerizat – cea ce numai în sala de propunere se poate – avend curent – a ocupat-o cu acel adaus că până la prima Septembre să golește. După ce însă sala de propunere nu s-a golit până la 1 Septembre, subscrisul a recercat antistia comunală în scris, încă în 8 c., sub Nro. 68 să binevoiască a strămuta magazinul în chilia învățătorului, ca cel mult în 15 Septembre să să poată începe prelegerile. Notariul a respuns sub Nro. 1275 Septembre 9, cum că în conțelegere cu oficiul pretorial eliberarea salei de învățământ ca magazine de cereale a statului, să vor efeptui la 1 Octobre a.c., cea ce cu stima oficioasă aduc la cunoștința Prea Onoratului Oficiul protopopescu”²⁹.*

Memorialistica Primului Război face și ea adeseori referire la atitudinea notarilor în acele timpuri excepționale. Exemplele, asemenea celor oferite din arhivele protopopiatelor, sunt și aici neuniforme, lăsându-ne oarecum indeciși în conturarea profilului slujbașului statului, menținându-se însă pe linia aceleiași antinomii: „notarul bun” / „notarul rău”.

Stegarul Regimentului 43 Caransebeș, Costa Bănățeanul, în urma unei răni din timpul luptelor din Galiția își pierde o mână. Ciung nu-i mai este de niciun folos armatei! Trimis acasă și pensionat ca invalid de război, nu se mai poate integra în lumea de dincolo de tranșee. Reîntoarcerea lui Costa Bănățeanul în lumea civilă e descrisă de un cunoscut de al său, aflat într-o cu totul altă situație³⁰, dar care pune starea fizică și psihică precară a fostului soldat pe seama notarului:

„Era îmbrăcat civil, cu mâna ciungă îmbrobodită. Venise la oraș, nici el nu știa anume pentru ce a venit. Mi-a spus că i-a oprit notarul

---

²⁹ SJAAN, fond Protopopiatul greco-catolic Blaj, acte înregistrate, dos. 249/1918, f. 1^{r-v}.

³⁰ A dezertat din armata Imperiului Austro-Ungar, trecând în Regat, în România.

*pensia de câteva coroane pe lună, căci s-a auzit în sat că el a purtat steagul românesc pe câmpul de bătaie*³¹.

Vinovat era steagul! Dacă nu îl purta și nu era românesc, slujbașul imperiului nu s-ar fi atins de cele câteva coroane ale curajosului ostaș!

Și exemplele pozitive sunt reținute. Un astfel de caz a fost relatat în memoriile sale de Petru Talpeș, alt dezertor din armata imperiului, un bănățean, care după o perioadă scurtă în lagărul de prizonieri de la Șipote s-a înrolat în armata română³². În timpul refugiului din Moldova a fost trimis de superiorii săi să măsoare proprietățile particularilor pentru a identifica spațiile unde se puteau cultiva legume. Așa ajunge la familia unui notar originar din Ardeal:

*„În executarea acestei misiuni, într-o zi intru în curtea unei case, în fundul curții fiind o grădină destul de mare. Casa era cu etaj și bat la ușa de la parter. Iese o doamnă de statură mijlocie, slabă, uimită, văzându-mă în uniforma de cadet, mă prezint și îi spun scopul vizitei. Când auzi că sunt din Banat, din regiunea Mehădiei, fața i se luminează și îmi răspunde că și ea este bănățeană, din apropierea Lugojului, căsătorită cu soțul ei, Ilie Oană, notar din comuna Țânțari, de lângă Brașov, și a trebuit să se refugieze cu armata română, când aceasta s-a retras, pentru a scăpa de răzburarea ungurilor, fiindcă soțul ei primise cu flori și sărbătorește venirea românilor dezrobitori. M-a poftit în casă și m-a tratat cu niște prăjituri și un pahar de vin, prezentându-mi o fată cam de 10 ani și o alta de 14-15 ani și un băiat de circa 13 ani, spunând că soțul ei este angajat la un birou al primăriei*³³.

Refugiul în Moldova nu i-a fost notarului de rău augur. Dimpotrivă. După Marea Unire Petru Talpeș s-a reîntâlnit cu Ilie Oană la Cluj, unde acesta „fusesse numit director sau șef de serviciu la o secție a Consiliului Dirigent al Transilvaniei”³⁴.

---

³¹ Muntean 1915, p. 80.

³² Motivul dezertării a fost prezentat în jurnalul său: „[...] comandam jos pe vale un pluton de ostași, români și ei [...] pe mine nu m-a lăsat inima să lupt împotriva fraților ce au pornit să ne dezrobească cu prețul vieții lor de sub robia ungurilor și de aceea am plecat de bunăvoie” (Talpeș 2008, p. 53).

³³ *Ibidem*, p. 77.

³⁴ *Ibidem*, p. 100.

Tot un exemplu pozitiv ni-l oferă *Jurnalul de război* al învățătorului Petre Ugliș de la Pecica. Slujba la notar din perioada vacanțelor l-a salvat de acuzația de spionaj împotriva statului, care i-ar fi adus ani grei de închisoare, acuzație fondată doar pe denunțul unui preot. Învățătorul susținuse candidatura unui absolvent de teologie pentru o parohie vacantă din Spata, cerând în favoarea acestuia și concursul notarului din localitate, Ioan Pocioianu. Cel propus de învățător nu era și pe placul preotului din satul vecin, astfel încât trimite un denunț prin care avertiza autoritățile că Petre Ugliș „*este un spion, și e șeful unei bande de șpioni, toată vara a umblat prin Carpați și a fotografiat drumurile*”³⁵. Autoritatea și inteligența notarului îl determină pe locotenentul care conducea ancheta să se răzgândească. Cum l-a convins, povestește chiar notarul: „*I-am spus că nu e adevărat că ai fost prin Carpați și că toată vara și toamna nu te-ai mișcat un ceas din sat, ajutându-mi mie în birou, că aceasta o pot dovedi cu toți slujbașii notariatului și cu toată comuna. La urmă i-am spus că și eu în calitate de notar, am aceleași atribuții de a apăra interesele statului*”.

Argumentele lui Ioan Pocioianu a fost întărite de subnotarul Weingörtlneț Ödön, chemat și el în fața anchetatorului. Mai mult, notarul îi sfătuiește pe învățător să-l dea în judecată pe cel care-i ticluise acuza, scriindu-i o scrisoare de recomandare către un avocat din Lugoj³⁶. Procesul a fost intentat și câștigat de Petre Ugliș. Notarul din Spata s-a prezentat în calitate de martor la toate deszbaterile³⁷. A fost omul care a îndeplinit cele două meniri ale profesiei sale, una prevăzută în Legea nr. 385 privind reglementările notariale aflată în dezbatere în 1872, care definea notarul public ca „o persoană investită cu autoritate publică de către stat, a cărei funcție este să întocmească documente legale (contracte și fapte cu consecință juridică), care dețin forța juridică a unui act public” și a doua, cea așteptată de comunitate, cerută și comentată în presa vremii: notarul să fie nu doar un „bărbat

---

³⁵ Ugliș 2016, p. 43.

³⁶ *Ibidem*, p. 42-47.

³⁷ *Ibidem*, p. 51-53. Între timp învățătorul a fost mobilizat (decembrie 1915). A ajuns cu regimentul său pe frontul italian de unde a dezertat în 27 decembrie 1917. În Italia, la Cittaducale, împreună cu alți ofițeri români, s-a implicat în organizarea românilor din armată austro-ungară aflați în prizonierat într-o legiune - Legiunea Română din Italia - menită să lupte alături de Antanta împotriva Puterilor Centrale.

pricepitoriu de legi”, ci și un consultator, sfătuitor și scriitor al poporului român³⁸.

Notarii ASTREI. Membrii anilor 1914-1918

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român înființată în 1861, asociație interconfesională având ca obiective emanciparea culturală a românilor³⁹ i-a avut ca aderenți și pe notari. Statisticile publicate în revista asociațiunii, *Transilvania*, referitoare la membrii ajutători „după profesii” menționează în rubrici separate numărul celor înscriși, pe despărțăminte: „plugari, preoți, învățători, meseriași, funcționari administrativi, funcționari de bancă, studenți, militari, advocați, medici, privatieri, institute”. Profesia de notar nu este consemnată aici în mod explicit, dar se regăsește în formularea funcționarilor administrativi. Ca atare sunt consemnați practicanții acestei profesii pe listele referitoare la membrii pe viață, fondatori ori ordinari, prezentați alfabetic, pe despărțăminte. O asemenea „dare de seamă” anuală asupra celor înscriși în asociație era utilă din punct de vedere pecuniar – toți erau plătitori ai unei cotizații – fiecare sumă fiind importantă în ducerea la îndeplinire a obiectivelor culturale și naționale. Lista indica nu doar numărul celor angrenați în mișcarea cultural-națională, ci și profesiunile implicate în mișcarea astristă, alături de care s-au aflat și notarii – subiectul cercetării noastre. Nu au fost mulți înscriși în asociațiune (statistica este net în favoarea avocaților și preoților), dar numele lor, cu consemnarea alături a meseriei practicate, ne este utilă în identificarea celor care au participat la evenimentele de la finalul anului 1918.

Perioada Marelui Război nu i-a fost deloc favorabilă *Astreii*. Cea mai mare parte a membrilor ei s-au aflat pe front⁴⁰, cotizațiile nu s-au

---

³⁸ Mihailovici 2015, p. 117; doar în mai 1874, după îndelungi dezbateri, a fost adoptat și apoi sancționat de împărat *Articolul XXXV privind notarii publici regești* (*ibidem*, p. 122-123).

³⁹ Hulea 1944.

⁴⁰ Publicațiile asociațiunii informează despre aștristii decedați în război. Revista *Transilvania* (Sibiu, nr. 1-6 din iulie 1915, p. 84) publică un necrolog al profesorului Vasile Mircu decedat pe front, în bătălia de la Doberdo, iar din raportul

mai plătit la timp, multe activități au trebuit sistate pentru că legea statarului interzicea orice întrunire⁴¹. Rapoartele de la finalul anului 1915 sunt semnificative (deși războiul „a parcurs” doar un an și jumătate): „Având în vedere împrejurările excepționale, ce domnesc de prezent în întreaga țară, Comitetul central a decis ca nici în anul acesta să nu se cheme adunarea generală. Totodată, a hotărât să amâne pe alte timpuri și ședința plenară a Secțiilor literare-științifice, care aveau să se întrunească, conform Regulamentului, în 1/14 iulie anul curent”. Nici în despărțăminte asociațiunea nu a putut face mare lucru: „în desp. Biserica Albă, din cauza împrejurărilor actuale, comitetul desp[ărțământului] nu s-a putut constitui. [...] Desp. Bucium, din cauza împrejurărilor actuale, nu s-a putut înactiva.”

Prezența notarilor în cadrul asociațiunii la începutul Marelui Război, poate fi cuatificată urmărind lista membrilor publicată în revista *Transilvania*, în anul 1915: în despărțământul **Abrud-Câmpeni** întâlnim un notar din 34 de membri⁴²; la **Agnita** niciunul (despărțământul avea 12 membri); la **Aiud-Teiuș** doi notari (din 41 membri); despărțământul **Alba Iulia** din cei 25 de membri doar doi erau notari, membri pe viață ai asociațiunii; în **Almaș** din 7 membri ai despărțământului niciunul înscris nu avea profesiunea de notar; despărțământul **Baia Mare** avea la 1915 15 membri, niciunul notar; despărțământul **Băsești**: 21 membri, dar niciunul notar; asemenea, despărțământul **Becicherecul Mare** 11 membri, nici un notar înscris; în despărțământul **Beclean** 20 membri (lipsesc notarii); în desp. **Beiuș** din 52 de membri, unul era notar membru ordinar al *Astreii*; în despărțământul **Biserica Albă** erau înscrși în 1915 21 de membri, niciunul nu era însă notar; la **Bistrița** despărțământul avea 31 de membri dintre ei unul singur era notar, cu statutul de membru pe viață; la **Blaj** erau înscrși 70 de membri, trei erau notari, consemnați ca membri ordinari; la **Bocșa** 21 membri (2 notari erau membri pe

---

despărțământului Ilia Murășană (p. 128) aflăm despre o altă moarte eroică: „Directorul desp. Dr. Ștefan Chiriloviciu a căzut pe câmpul de luptă din Galiția”.

⁴¹ *Transilvania*, nr. 1-6, iulie 1915, p. 90.

⁴² Pentru că interesul nostru se îndreaptă doar spre reprezentarea profesiilor, nu am inclus în această statistică instituțiile înscrise în *Astra*: comune, parohii, bănci, prezente și ele în rapoartele finale ale membrilor asociațiunii.

viață), la **Boroș-Sebeș** 20 de membri erau înscriși, printre ei nu se afla niciun notar.

Alte 47 de despărțăminte aveau pe liste aderenți de diferite profesii, nu și notari: **Brad** (avea un total de 21 membri), **Bran** (10 membri), **Brașov** (75 membri), **Bucium** (4 membri), **Buziași** (3 membri), **Chioar** (15 membri), **Ciachi Gârbău** (20 de membri), **Ciacova** (12 membri), **Cluj** (29 membri), **Cohalm** (5 membri), **Crasna** (11 membri), **Deva** (23 membri), **Dobra** (9 membri), **Gherla** (33 membri), **Giurgeu** (16 membri), **Gurghiu** (8 membri), **Hălmagiu** (2 membri), **Hațeg** (16 membri), **Ibașfalău** (9 membri), **Ilia Murășană** (5 membri), **Indolul** (6 membri); **Jiu** (11 membri); **Lăpușul Unguresc** (17 membri); **Măhaciu** (7 membri); **Marghita** (7 membri); **Mediaș** (10 membri); **Mociu** (19 membri), **Murăș Oșorhei** (15 membri), **Murăș Uioara** (7 membri), **Oradea** (19 membri), **Orăștie** (48 membri), **Panciova** (23 de membri), **Reghin** (21 membri), **Râciul de Câmpie** (5 membri), **Sânmiclăuș** (9 membri), **Sătmăr** (18 membri), **Seini** (12 membri), **Sighet** (13 membri), **Șimleu** (9 membri), **Tășnad** (26 membri), **Timișoara** (25 membri), **Tinca** (6 membri), **Trei Scaune Ciuc** (9 membri), **Turda** (13 membri), **Vârșeț** (29 membri), **Vișău Iza** (16 membri), **Zărnești** (11 membri).

Reîntâlnim consemnarea profesiei notar în dreptul numelui membrilor înscriși în *Astra* în despărțământul **Caransebeș** care avea 33 de membri, dintre care un notar membru pe viață, **Ceica** avea 11 membri dintre care doi notari membri ordinari; în despărțământul **Cincul Mare** erau înscriși 8 membri, unul avea profesia de notar (membru ordinar); în **Dej** erau 28 de membri unul era membru ordinar; la **Diciosânmărtin** din 10 membri unul era notar (membru ordinar); în **Făgăraș** erau înscriși 32 de membri (unul era notar); despărțământul **Huedin** a fost creat de un notar, Ioan Martin (consemnat ca membru fondator, împreună cu alți 10 membri ordinari, cu alte profesii)⁴³, la **Hunedoara** erau înscriși 21 de membri, aici întâlnim un notar: Teofil Tulea ca membru ordinar; la **Jibou** erau înscriși 33 membri, unul era notar; despărțământul **Lipova** avea printre membri un notar (totalul era de 23 de înscriși); la **Lugoj**

---

⁴³ Data constituirii: 9 iunie 1914; războiul nu a permis dezvoltarea despărțământului, astfel încât nu putem cunoaște activitatea notarului în cadrul acestuia (*ibidem*, p. 127); director era Andrei Pop.

funcționau în cadrul despărțământului, cu statut de membri ordinari, 2 notari (din 34 de membri înscriși); **Miercurea** avea 17 membri, 3 erau notari, cu statut de membri ordinari; **Murăș-Ludoș** avea 18 membri, cu un notar membru pe viață; în despărțământul **Năsăud** din cei 40 de membri 2 erau membri ordinari; în **Nochrich** erau 12 membri, dintre care unul era notar, membru ordinar; **Oravița** avea 26 de membri, dintre care 4 erau notari: 3 membri pe viață, unul membru ordinar; **Sălcuia** avea 23 de membri, 2 notari membri pe viață. În despărțământul **Săliște** erau înscriși cei mai mulți notari: listele enumeră un total de 59 de membri, dintre aceștia notari erau 12: unul membru pe viață, ceilalți 11 membri ordinari. Și despărțământul **Sebeș** avea o statistică bună în privința prezenței notarilor: 22 de membri, dintre care un notar membru pe viață, 3 membri ordinari; în despărțământul **Șercaia** sunt înregistrați 19 membri dintre ei 7 notari: unul membru pe viață, 6 membri ordinari; în **Sibiu** deși erau 94 de membri în listele publicate în 1915, doar 3 erau notari (2 membri pe viață, un membru ordinar), **Sighișoara** avea 5 membri, cu un notar membru ordinar, **Teaca** din 15 membri unul era notar (membru pe viață), la **Viștea** din cei 26 membri 4 erau notari (un notar membru pe viață, 3 membri ordinari).

Așadar, din cei 1742 de membri înregistrați în 1915, doar 69 erau notari. În cele 8 secțiuni care funcționau în 1915 (literar-artistică, istorică-etnografică, de științe sociale, de științe naturale, de medicină, școlară, economică, tehnică-industrială) întâlnim implicat un singur notar: Ioan Chirca din Săliște, membru corespondent la Secția economică⁴⁴.

Încercând o reconstituire alfabetică a consemnărilor referitoare la membrii asociației, așa cum apar în revista *Transilvania* (numerele din anii 1915-1918), îi identificăm pe notarii aștriști:

•**Iuliu Albini** notar în Zlatna, membru pe viață (despărțământul Alba Iulia); menționat în listele publicate în 1915⁴⁵, 1916⁴⁶ și 1917⁴⁷;

---

⁴⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 181; a rămas membru corespondent al secțiunii și în 1918 (*Transilvania*, nr. 1-12/1918, p. 42).

⁴⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 183.

⁴⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 136.

⁴⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 43.

- Petru Anca**- notar „în pensiuene” în Reteag, membru ordinar (despărțământul Dej), menționat în listele din anii 1915⁴⁸, 1916⁴⁹ și 1918⁵⁰;
- Ioan Aron** – notar în Benic, membru ordinar (despărțământul Aiud Teiuș), în listele din 1915⁵¹, 1916⁵² și 1918⁵³;
- Aurel Barbu** - notar în Lancrăm, membru pe viață (despărțământul Sebeș) menționat în listele din 1915⁵⁴, 1916⁵⁵ și 1918⁵⁶;
- Ioan Batura** – notar în Galeș, membru ordinar (despărțământul Săliște), menționat în listele din 1915⁵⁷, 1916⁵⁸ și 1918⁵⁹;
- Ioan Bâdea** - notar cercual în Cerghidul Mare, membru ordinar (despărțământul Diciosânmărtin), menționat în listele din 1915⁶⁰, 1916⁶¹ și 1918⁶²;
- Gheorghe Bărbat** - notar în Poiana, membru ordinar (despărțământul Miercurea) în listele din 1915⁶³, 1916⁶⁴ și 1918⁶⁵;
- Eugen Bian** – notar în Făget, membru ordinar (despărțământul Blaj) în lista din 1915⁶⁶;
- Moise Birtolon**, notar în pensiuene din Lăscud, membru pe viață; figurează pe lista decedaților asociațiunii din anul 1915⁶⁷;
- George Bribete** - notar în Ciclova, membru ordinar (despărțământul Oravița) în lista publicată în anul 1915⁶⁸;

---

⁴⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 191.

⁴⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 146.

⁵⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 50.

⁵¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 182.

⁵² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 137.

⁵³ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 44.

⁵⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 202.

⁵⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

⁵⁶ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

⁵⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

⁵⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

⁵⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

⁶⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 191.

⁶¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 146.

⁶² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 51.

⁶³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 196.

⁶⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 151.

⁶⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 55.

⁶⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 186.

⁶⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 211.

- Teodor Bolog** - notar în Săcătura, membru ordinar (despărțământul Abrud-Câmpeni) în listele publicate în 1915⁶⁹, 1916⁷⁰ și 1918⁷¹;
- Aurel Chereșteș** - notar cercual în Cosma, membru pe viață (despărțământul Teaca) în listele din 1915⁷², 1916⁷³ și 1918⁷⁴;
- Ioan Chirca** - notar în Săliște, membru ordinar (despărțământul Săliște) în listele din 1915 și 1918⁷⁵; membru corespondent al Secției economice⁷⁶;
- Teodor Ciumpe** - notar în Răbăgani, membru ordinar (despărțământul Beiuș) în listele din 1915⁷⁷, 1916⁷⁸ și 1918⁷⁹;
- Grama Clemente** - notar cercual în Râușor, membru ordinar (despărțământul Făgăraș) în lista publicată în anul 1915⁸⁰;
- Alexandru Crăciunescu** - notar în Socian, membru ordinar (despărțământul Bocșa) în listele din 1915⁸¹, 1916⁸² și 1918⁸³;
- George Comănicu** - notar pensionar în Veneția Inferioară, membru ordinar (despărțământul Șercaia) în listele din 1915⁸⁴, 1916⁸⁵; nu-l mai găsim consemnat în listele publicate în anul 1918⁸⁶;
- Nicolae Comănicu** - notar în Gurarâului, membru ordinar (despărțământul Bocșa) în listele din 1915⁸⁷, 1916⁸⁸ și 1918⁸⁹;

---

⁶⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 199.

⁶⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 182.

⁷⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 136.

⁷¹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 43.

⁷² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 205.

⁷³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 159.

⁷⁴ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 62.

⁷⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

⁷⁶ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 42.

⁷⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 184.

⁷⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 137.

⁷⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 45.

⁸⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 192.

⁸¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 186.

⁸² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 141.

⁸³ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 47.

⁸⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

⁸⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

⁸⁶ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

⁸⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

⁸⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

⁸⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 47.

- Cornel Cornean** – vicenotar în Csatornya (cu sediul în afara despărțămintelor), consemnat ca membru ordinar intrat în 1913⁹⁰;
- Valer Dăian** – notar comunal în Mihalț, membru ordinar, (despărțământul Caransebeș) în listele membrilor din 1915⁹¹, 1916⁹² și 1918⁹³;
- Aurel Decei** – notar în Gura Râului, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915⁹⁴, 1916⁹⁵ și 1918⁹⁶;
- Demetriu Duca** – notar în Bendorf, membru ordinar (despărțământul Nocrich) în listele din 1915⁹⁷, 1916⁹⁸ și 1918⁹⁹;
- Regina Dragomir** – văduvă de notar din Sibiu, membru ordinar (despărțământul Sibiu) în listele din 1915¹⁰⁰, 1916¹⁰¹ și 1918¹⁰²;
- Alexandru Drăgan** – notar în Orlat, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹⁰³ și 1916¹⁰⁴; nu mai apare în listele publicate în 1918¹⁰⁵;
- Ioan Dregan** – notar public în Sebeșul Săsesc, membru ordinar (despărțământul Sebeș) în listele din 1915¹⁰⁶, 1916¹⁰⁷ și 1918¹⁰⁸;
- Ioan Filip** – notar pensionar în Fânațe; membru ordinar (despărțământul Lăpușul Unguresc) în listele din 1918¹⁰⁹;

---

⁹⁰ *Transilvania*, nr. 3, mai-iunie 1913, p. 184.

⁹¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 186.

⁹² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 140.

⁹³ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 46.

⁹⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

⁹⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

⁹⁶ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

⁹⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 198.

⁹⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 153.

⁹⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 57.

¹⁰⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 191.

¹⁰¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 158.

¹⁰² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 61.

¹⁰³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

¹⁰⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

¹⁰⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹⁰⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 202.

¹⁰⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

¹⁰⁸ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

¹⁰⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 54.

- **Dimitrie Florescu** – protonotar orășenesc în Lugoj; membru ordinar (despărțământul Lugoj) în listele din 1915¹¹⁰ și 1916¹¹¹; nu mai apare în listele din 1918;
- **Petru Florian** – notar comunal în Caransebeș, membru ordinar din 1913¹¹² (despărțământul Caransebeș); îl regăsim și în listele din anii 1915¹¹³, 1916¹¹⁴ și 1918¹¹⁵;
- **Mateiu Folea** – notar în Mândra, membru ordinar (despărțământul Șercaia) în listele din 1915¹¹⁶, 1916¹¹⁷; în listele publicate în anul 1918 apare menționat ca fiind preot în Mândra¹¹⁸;
- **Ioan Gherlan** - notar în Oșorhei, membru pe viață (despărțământul Oradea) în listele din 1918¹¹⁹;
- **George Gidrai** - notar cercual în Sălciua, membru pe viață (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹²⁰, 1916¹²¹ și 1918¹²²;
- **Ioan Glița** – notar pensionar în Hidișelnan; membru ordinar (despărțământul Ceica) în listele din 1915¹²³ și 1916¹²⁴; nu-l mai regăsim în lista membrilor publicată în anul 1918¹²⁵;
- **Clemente Grama** - notar cercual în Râușor; membru ordinar (despărțământul Făgăraș) în listele din 1916¹²⁶ și 1918¹²⁷;
- **Gheorghe Halmaghi** - notar pensionat în Comana de Jos, membru ordinar (despărțământul Șercaia) în listele din 1915¹²⁸, 1916¹²⁹ și 1918¹³⁰;

---

¹¹⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 195.

¹¹¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 150.

¹¹² *Transilvania*, nr. 3, mai-iunie 1913, p. 184, consemnat ca membru nou intrat, pe viață, cu promisiunea de a achita taxa de 200 coroane.

¹¹³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 189.

¹¹⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 143.

¹¹⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 49.

¹¹⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

¹¹⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

¹¹⁸ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

¹¹⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 57.

¹²⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 200.

¹²¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 155.

¹²² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹²³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 189.

¹²⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 143.

¹²⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 49.

¹²⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 146.

¹²⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 51.

¹²⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

- Aurel Hațegan** - notar în Sibiel, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1916¹³¹ și 1918¹³²;
- Basil Hațegan** - notar în Oarda de Jos; membru pe viață (despărțământul Alba Iulia, consemnat Vasile) în listele din 1915¹³³, 1916¹³⁴ și 1918¹³⁵;
- Nicolau Hențiu** -notar în pensie în Săliște, membru pe viață (despărțământul Săliște) în listele din 1915¹³⁶, 1916¹³⁷ și 1918¹³⁸;
- Ioan Iliu** - notar în Orlat, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹³⁹, 1916¹⁴⁰ și 1918¹⁴¹;
- Dionisie Iuga** – notar în Rod, membru ordinar (despărțământul Miercurea) în listele din 1915¹⁴², 1916¹⁴³ și 1918¹⁴⁴;
- Dimitrie Jucu** – notar în Lugoj; membru ordinar (despărțământul Lugoj) în listele din 1915¹⁴⁵, 1916¹⁴⁶ și 1918¹⁴⁷;
- Mihail Jurca** - notar pensionat în Sibiu, membru ordinar (despărțământul Sibiu) în listele din 1915¹⁴⁸, 1916¹⁴⁹ și 1918¹⁵⁰;
- Iacob Manoil** - notar în Topârcea, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹⁵¹, 1916¹⁵² și 1918¹⁵³;

---

¹²⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

¹³⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

¹³¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

¹³² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹³³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 183.

¹³⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 137.

¹³⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 44.

¹³⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

¹³⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 155.

¹³⁸ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59 (consemnat doar ca „pensionar”).

¹³⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

¹⁴⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

¹⁴¹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹⁴² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 196.

¹⁴³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 151.

¹⁴⁴ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 55.

¹⁴⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 195.

¹⁴⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 150.

¹⁴⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 55.

¹⁴⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

¹⁴⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 158.

¹⁵⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 61.

¹⁵¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

- Ioan Marinescu** - notar în Ucea de Jos, membru ordinar (despărțământul Viștea) în listele din 1915¹⁵⁴, 1916¹⁵⁵ și 1918¹⁵⁶;
- Ioan Martin** – notar în Fildul Superior, membru fondator al (despărțământul Huedin) în listele din 1915¹⁵⁷, 1916¹⁵⁸ și 1918¹⁵⁹;
- Iuniu Brut Micu** – protonotar consistorial în Blaj, membru ordinar (despărțământul Blaj) în listele din 1916¹⁶⁰ și 1918¹⁶¹.
- Valeriu Milea** - notar în Tilișca, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹⁶², 1916¹⁶³ și 1918¹⁶⁴;
- George Moldovan** - notar în Băița, lângă Deva¹⁶⁵;
- Dănilă Muntean**, notar cercual în pensie în Murăș Ludoș, membru pe viață al *Astrei* (despărțământul Murăș-Ludoș) în listele din 1915¹⁶⁶, 1916¹⁶⁷ și 1918¹⁶⁸;
- Dionisie Muntean** - notar în Ofenbaia, membru pe viață (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹⁶⁹, 1916¹⁷⁰ și 1918¹⁷¹;
- Simion Muntean** – notar în Blaj, membru ordinar (despărțământul Blaj) în listele din 1918¹⁷²;
- Emil Mureșan**, notar Ilva Mare, membru ordinar (despărțământul Năsăud) în listele din 1915¹⁷³, 1916¹⁷⁴ și 1918¹⁷⁵;

---

¹⁵² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

¹⁵³ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹⁵⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 207.

¹⁵⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 161.

¹⁵⁶ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 64.

¹⁵⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 193.

¹⁵⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 148.

¹⁵⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 52.

¹⁶⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 141;

¹⁶¹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 47; .

¹⁶² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

¹⁶³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

¹⁶⁴ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹⁶⁵ Apare pe lista membrilor decedați în anul 1916 (*Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 165).

¹⁶⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 197.

¹⁶⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 151.

¹⁶⁸ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹⁶⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 200.

¹⁷⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 155.

¹⁷¹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹⁷² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 47.

- Dimitrie Munthiu** – notar în Reciu, membru ordinar (despărțământul Miercurea) în listele din 1916¹⁷⁶ și 1918¹⁷⁷;
- Aurel Negruțiu** - notar în Drăguș, membru ordinar (despărțământul Viștea) în listele din 1915¹⁷⁸, 1916¹⁷⁹ și 1918¹⁸⁰;
- Mina Nemoianu** - notar în Ciuchici, membru pe viață (despărțământul Oravița) în listele din 1915¹⁸¹ și 1916¹⁸²; nu mai apare în consemnarea membrilor anului 1918;
- Gheorghe Nicoară** – notar în Calbor, membru ordinar (despărțământul Cincul Mare) în listele din 1915¹⁸³, 1916 (nu își achitase cotizația pe acel an)¹⁸⁴; nu mai apare în listele din 1918;
- Alexandru Pălăgieșiu** - notar în Năsăud, membru ordinar (despărțământul Năsăud), în listele din 1915¹⁸⁵, 1916¹⁸⁶ și 1918¹⁸⁷;
- Cornel Petric** – notar public în Bocșa Montană, membru ordinar (despărțământul Bocșa) în listele din 1915¹⁸⁸, 1916¹⁸⁹; nu mai apare în consemnarea membrilor publicată în anul 1918;
- Emil Pop** - notar în Șinca Veche, membru pe viață (despărțământul Șercaia) în listele din 1915¹⁹⁰, 1916¹⁹¹ și 1918¹⁹²;
- Ioan Pop** - notar în Aciliu, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹⁹³, 1916¹⁹⁴ și 1918¹⁹⁵;

---

¹⁷³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 198.

¹⁷⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 153.

¹⁷⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 57.

¹⁷⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 151.

¹⁷⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 55.

¹⁷⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 207.

¹⁷⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 161.

¹⁸⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 64.

¹⁸¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 199.

¹⁸² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 154.

¹⁸³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 190.

¹⁸⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 144.

¹⁸⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 198.

¹⁸⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 153.

¹⁸⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 57.

¹⁸⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 187.

¹⁸⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 141.

¹⁹⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

¹⁹¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

¹⁹² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

¹⁹³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

- Gheorghe Pop** - notar în Părău, membru ordinar (despărțământul Șercaia) în listele din 1915¹⁹⁶, 1916¹⁹⁷ și 1918¹⁹⁸;
- Valeriu Pop** - notar în Săcel, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915¹⁹⁹, 1916²⁰⁰ și 1918²⁰¹;
- Ioan Popa Nartea** - notar în Loman, membru ordinar (despărțământul Sebeș) în listele din 1918²⁰²;
- Aurel Popescu** - notar în Lazuri, membru ordinar (despărțământul Ceica) în listele din 1915²⁰³, 1916²⁰⁴ și 1918²⁰⁵;
- George Postea** – vice-notar în Avrig, membru pe viață al *Astrei* (despărțământul Sibiu) în listele din 1915²⁰⁶, 1916²⁰⁷ și 1918²⁰⁸;
- Irimie Răduțiu** - notar comunal în Avrig, membru pe viață al *Astrei* (despărțământul Sibiu) în listele din 1915²⁰⁹, 1916²¹⁰ și 1918²¹¹;
- Atanasiu Roșianu** – notar în Gârbova de Jos, în listele din 1915²¹², 1916²¹³ și 1918²¹⁴;
- George Salomie** - notar în Vale, membru ordinar al *Astrei* (despărțământul Sălciua) în listele din 1915²¹⁵, 1916²¹⁶ și 1918²¹⁷;

---

¹⁹⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

¹⁹⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

¹⁹⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

¹⁹⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

¹⁹⁸ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

¹⁹⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

²⁰⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

²⁰¹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

²⁰² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

²⁰³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 189.

²⁰⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 143.

²⁰⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 49.

²⁰⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

²⁰⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 158.

²⁰⁸ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 61.

²⁰⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

²¹⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 158.

²¹¹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 61.

²¹² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 183.

²¹³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 137;

²¹⁴ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 44.

²¹⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

²¹⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

²¹⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

- Valer Sassebeși** - notar în Perșani, membru ordinar al *Astrei* (despărțământul Șercaia) în listele din 1915²¹⁸, 1916²¹⁹; nu mai apare în consemnarea membrilor din anul 1918²²⁰;
- Gheorghe Saviciu** – notar comunal în Lipova, membru ordinar (despărțământul Lipova) în 1915²²¹ și 1916²²²; nu mai apare în lista publicată în 1918;
- Ioan Savu** - notar pensionar în Jertof, membru pe viață (despărțământul Oravița) în listele din anii 1915²²³ și 1916²²⁴; nu mai apare în consemnarea membrilor asociațiunii din anul 1918;
- Ioan Schitea** - notar în Săliște, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în listele din 1915²²⁵, 1916²²⁶ și 1918²²⁷;
- Leon Scridon** – protonotar comuna Bistrița; membru pe viață (despărțământul Bistrița) în listele din 1915²²⁸, 1916²²⁹ și 1918²³⁰;
- Dănilă Sînjoan** - notar în Maier, membru ordinar (pe lista membrilor decedați ai *Astrei* din 1915)²³¹;
- Leon Solomon** – notar în Drăguș, membru pe viață (despărțământul Viștea) în listele din 1915²³², 1916²³³; nu mai apare în 1918, nici în lista decedaților acestui an²³⁴;
- Ștefan Stroia** - protonotar comitatens în Sibiu, membru ordinar (despărțământul Sibiu) în listele din 1915²³⁵, 1916²³⁶; nu mai apare în listele din 1918²³⁷;

---

²¹⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

²¹⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157.

²²⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

²²¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 195.

²²² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 150.

²²³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 199.

²²⁴ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 154.

²²⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 201.

²²⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 156.

²²⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

²²⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 185.

²²⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 140.

²³⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 46.

²³¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 212.

²³² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 207.

²³³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 161.

²³⁴ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 64, 67, 71.

²³⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 204.

- Ioan Șiandru** - notar în Viștea de Jos, membru ordinar (despărțământul Viștea) în listele din 1915²³⁸, 1916²³⁹; nu mai apare în 1918, nici pe lista decedaților din acest an²⁴⁰;
- Gheorghe Taflan** - notar în Crihalma, membru ordinar (despărțământul Sighișoara) în listele din 1915²⁴¹, 1916²⁴² și 1918²⁴³;
- Ioan Tămaș** - notar în Cacova, membru ordinar (despărțământul Sălciua) în consemnarea membrilor publicată în 1918²⁴⁴;
- Zaharie Tătar** - notar în Pianul de Sus, membru ordinar (despărțământul Sebeș) în listele din 1915²⁴⁵, 1916²⁴⁶;
- Ioan Ternovean** - notar în Bălan, membru ordinar (despărțământul Jibou); în listele din 1915²⁴⁷, 1916²⁴⁸ și 1918²⁴⁹;
- Teofil Tulea** - notar în Hunedoara, membru ordinar (despărțământul Hunedoara) în listele din 1915²⁵⁰, 1916²⁵¹ și 1918²⁵²;
- Gheorghe Ursu** - notar în Vad, membru ordinar (despărțământul Șercaia) în listele din 1915²⁵³, 1916²⁵⁴ și 1918²⁵⁵;
- Victor Varna** - notar comunal în Borgo-Prund, membru ordinar (despărțământul Bistrița) în listele din 1916²⁵⁶ și 1918²⁵⁷;

---

²³⁶ *Transilvania* nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 158.

²³⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 61.

²³⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 207.

²³⁹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 158.

²⁴⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 64, 67, 71.

²⁴¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 204.

²⁴² *Transilvania*, nr. 7-, 1 decembrie 1916, p. 159.

²⁴³ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 62.

²⁴⁴ *Transilvania* nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

²⁴⁵ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 202.

²⁴⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 157; nu-l mai regăsim în lista din 1918.

²⁴⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 194.

²⁴⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 149.

²⁴⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 53.

²⁵⁰ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 193.

²⁵¹ *Transilvania*, nr. 7-, 1 decembrie 1916, p. 148.

²⁵² *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 53.

²⁵³ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 203.

²⁵⁴ *Transilvania*, nr. 7-, 1 decembrie 1916, p. 157.

²⁵⁵ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

²⁵⁶ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 140.

²⁵⁷ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 46.

•**Vasile Vasilca** - notar în Daia română, membru ordinar (despărțământul Sebeș) în listele din 1915²⁵⁸, 1916²⁵⁹ și 1918²⁶⁰;

Iosif Vranianțu - notar în Vrani, membru pe viață (despărțământul Oravița) în listele din 1915²⁶¹, 1916²⁶² și 1918²⁶³.

Notarul în timpul revoluției din toamna anului 1918

Înșiruirea anterioară a notarilor membri ai *Astrei* nu este deloc întâmplătoare. O analiză a evenimentelor revoluționare din toamna anului 1918 care au dus la instaurarea administrației românești indică alungarea a 2900 de notari din localitățile Transilvaniei, ceea ce înseamnă circa 90%²⁶⁴.

Nici în Banat situația nu a fost altfel. Ancheta referitoare la evenimentele desfășurate în noiembrie 1918 prezintă aceeași situație de revoltă împotriva funcționarilor statului, și a notarilor. Câteva exemple:

În **Prilipeș** „voluntari din armata română proveniți din captivitatea italiană [...] au tras la răspundere pe notarul Illés Károl pentru mai multe ilegalități comise în dauna văduvelor și orfanilor. Notarul nedându-și seama de gravitatea timpurilor, a înfruntat cu cuvinte de ocară, ceea ce aduce după sine împușcarea lui în ziua de 2 noiembrie 1918”²⁶⁵.

Nu întotdeauna a fost vizată persoana notarului, ci doar documentele rezultate din activitatea sa. În **Vrani** „revoluția din toamna anului 1918 trece prin comună fără incidente. Doar câțiva tineri, reîntorși de pe front, incendiază în fața primăriei un maldăr de acte notariale, drapelul maghiar și stema Ungariei”²⁶⁶.

---

²⁵⁸ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 202.

²⁵⁹ *Transilvania*, nr. 7-12 din 1 decembrie 1916, p. 157.

²⁶⁰ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 60.

²⁶¹ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 199.

²⁶² *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 154.

²⁶³ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 58.

²⁶⁴ Pascu 1983, II, p. 80; Lazăr, Cerișer 2009, p. 50.

²⁶⁵ Ilieșiu 2011, p. 237.

²⁶⁶ *Ibidem*, p. 340.

În **Duboz** „alimentele rechiziționate de la locuitori în loc să fie trimise autorităților militare, au fost în mare parte reținute de către notarul Spietzer și băcanul Ernest²⁶⁷.

Un raport al prefectului din Caraș-Severin consemna în 6 noiembrie 1918: „În multe locuri tulburările au luat asemenea proporții, încât autoritățile au devenit neputincioase, iar din câteva localități pretorii, din și mai multe localități notarii au fost nevoiți să se refugieze numai ca să scape cu viața”²⁶⁸.

În **Goruia**, notarului român Petre Ciorogariu, Comitetul Național Român format în localitate îi cere predarea cheilor de la cancelaria notarială²⁶⁹.

În aceste condiții nu e greu de înțeles de ce după intrarea armatei în degrigolandă, comunitatea rurală își îndreaptă furia către funcționarii statului. Istoricii care descriu evenimentele din noiembrie 1918, când s-a încercat înlocuirea administrației Imperiului Austro-Ungar, cu o conducere românească, se referă atunci când prezintă atitudinea locuitorilor vizavi de vechea administrație și la poziția notarilor: au fugit, au fost atacați și jefuiți de populația aflată în revoltă ori, dimpotrivă, au participat la noua organizare, la formarea de consilii și gărzi naționale.

Exemplele pozitive apar și în aceste condiții extreme, în Banat, dar și în alte zone:

„În **Vărădia** în acest timp [după 1 decembrie 1918] se retrag ultimele resturi de stăpânire maghiară. Fostul notar Emil Hezler, predă biroul notarial și toate agendele comunale notarului român Traian Bosoancă. Jandarmii unguri plecaseră în primele zile ale prăbușirii, noaptea pe furiș, lăsând biroul și cazarma fără nici o pază”²⁷⁰.

Tot într-un sat bănățean, în **Ramna** „fostul notar Iosif Keit a fugit din comună încă în luna octombrie 1918, fără să-i fi făcut cineva

---

²⁶⁷ Muntean, Zaberca, Sârbu 1992, p. 357.

²⁶⁸ 1918 la români, VII, 1989, p. 138.

²⁶⁹ Muntean, Zaberca, Sârbu 1992, p. 309. Alte comportamente negative ale notarilor sunt surprinse de documente la **Pojejena de Sus, Pojejena de Jos, Prigor, Valeadeni, Vrani** (Ilieșiu 2011, p. 226, 229, 232, 308, 309, 340).

²⁷⁰ Muntean, Zaberca, Sârbu 1992, p. 352. Aici notarii Ioan Epure și Paul Nica au pus bazele unei bănci din capitalul căreia era susținută mișcarea cultural-națională românească (*ibidem*, p. 348-349).

vreun rău. În locul lui, sătenii aleg de conducător comunal pe subnotarul Alexandru Bolfa, care stă în fruntea comunei în tot timpul tulbure din toamna anului 1918 și la începutul erei românești²⁷¹.

Notarul din **Vasiova** cade victimă nu sătenilor, ci soldaților sârbi²⁷². În **Sasca** a fost liniște tocmai datorită faptului „că notarul era de origine român”, iar „primpretorele a dat dovadă și el de sentimente românești”²⁷³. În **Oravița**, notarul Aurel Maniu s-a implicat încă de la început în susținerea vieții culturale și naționale a comunității²⁷⁴.

Și în satele și comunele Transilvaniei documentele amintesc notarul bun: în comuna **Jichișul de Jos**, în 4 noiembrie, la convocarea Consiliului Național Român al comitatului Solnoc-Dăbâca are loc o adunare a populară pentru constituirea consiliului comunal. Ambii notari ai satului au intrat în acest consiliu: Ioan Cherbeț, notarul cercual, ales președinte (alături de preotul greco-catolic) și Vasile Anca, „subnotar în pensiune”, ca vicepreședinte²⁷⁵.

Revenind la zona apropiată desfășurării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, nici ea nu a fost ocolită de evenimentele revoluționare. Pe întreg comitatul Albei de Jos procentul celor fugiți a fost însă mai mic, din 72 de notari, 57 au fugit, 21 rămânând la posturi²⁷⁶. Pe cei rămași îi regăsim în documentele ulterioare formării României Mari.

La **Ighiu** fuga notarului a determinat Consiliul Național Român din Alba Iulia ca în 7 decembrie 1918 să numească un alt funcționar administrativ, pe Grigore Cetean²⁷⁷.

În Blaj, orașul de pe Târnave, atitudinea notarului ne este prezentată în știrile publicate de oficiosul bisericii greco-catolice *Unirea*, transformat în ziar de propagandă al Consiliului Național Român din Blaj. În zonă au avut loc revolte:

„Teodor Suciu, țăran fruntaș din Chiciud, tatăl domnilor Vasile Suciu, prefectul tipografiei, Petru Suciu, prof. gimn. și Ioan Suciu, fostul

---

²⁷¹ Ilieșiu 2011, p. 245.

²⁷² *Ibidem*, p. 313-314.

²⁷³ *Ibidem*, p. 267.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 213.

²⁷⁵ 1918 la români 1989, VII, p. 107.

²⁷⁶ Alba Iulia 2000 1975, p. 388.

²⁷⁷ Groza 2012, p. 85.

*redactor al Unirii a căzut victimă tulburărilor, iscate în acea comună împotriva notarului*²⁷⁸.

Ca urmare, Consiliul Național Român din Blaj se deplasează în satele din jurul Blajului pentru a verifica organizarea românească și starea de spirit a locuitorilor. În fruntea consiliilor și gărzilor românești formate în **Bărăbant, Micești, Șard, Ighiu, Zlatna, Valea Dosului, Abrud, Bucium-Șasa** întâlnim protopopi, preoți, dascăli, avocați, iar la **Meteș** pe notarul Cișmaș: „[...] Comuna următoare a fost Meteșul, condusă brav de preotul local și de **notarul român** Cișmaș care nu a avut motive să fugă, ca alți tovarăși de slujbă ai săi”²⁷⁹.

Alte tulburări au avut loc în **Ponor**, o altă localitate ajunsă sub jurisdicția Consiliului Național Român din Blaj:

„Aici înregistrăm și faptul regretabil, că un individ până acum necunoscut, a împușcat pe **notarul comunal** Vișa, iară alții au devastat casa comunală. Sfatul național face cercetare în cauza obiectelor înstrăinate și le adună. În 12 nov. esmișii au organizat sfatul național și garda în comuna împrăștiată pe circa 40 Km, **Râmeț**. Presidentul e preotul Petru Buta. În Râmeț, 5-6 indivizi au devastat casa comunală și au ars și împrăștiat arhiva și au nimicit tot ce au aflat în cancelaria și locuința notarială. Notarul Barițiu a scăpat numai cu fuga de furia lor. Au răpit uși, ferești, mobile și alte obiecte și au aprins superedificatele economice de la casa comunală. Poporul este indignat și pretinde că respectivii făcători de rele din averea lor să restituie paguba cauzată și să aducă obiectele furate”²⁸⁰.

Legiunea română din Blaj a fost nevoită să intervină la **Sâncel** și **Pănade** pentru a restabili ordinea. Cel vizat era notarul:

„Domnul locotenent Emil Negruț în 27 nov. dim[ineața] la 8 oare merge la Sâncel și Pănade cu 10 legionari și unindu-se cu detașamentul provăzut deja cu o mitralieră din Pănade va face ordine în Pănade mai ales pentru restituirea obiectelor furate de la fostul notar Simon, apoi va desarma garda din Sâncel și din ambele comune și va escorta matadorii făcători de rele. De aici a primit toate înștrucțiile de lipsă”²⁸¹.

---

²⁷⁸ Unirea, Blaj, 20 noiembrie 1918, număr de propagandă 7, p. 2.

²⁷⁹ Unirea, Blaj, 24 noiembrie 1918, număr de propagandă 10, p. 1.

²⁸⁰ Unirea, Blaj, 15 noiembrie 1918, număr de propagandă 3, p. 2; Josan 2001, p. 323.

²⁸¹ Decei 1969, p. 263.

Ancheta desfășurată la 30 noiembrie de către Comanda batalionului No. 2 Blaj a Legiunii Române din Alba Iulia îi identifică pe cei care au furat de la notar spirt, vinars, porci, carne, vin brânză, grâu și fasole:

„[...] Posa Jacob a jăfuit la fostul notar Simon, s-a aflat la el o litră de vin și una de vinars, despre cari a recunoscut că sunt furate de la Simon; Cipariu Jacob a jăfuit de la Simon; [...] Dicoi Vasile a jăfuit la Simon; Cipariu Valer tot așa; Zereș Todor tot așa; Câmpean Nicolae tot așa; [...] Bărbat Maței a jăfuit de la Simon; Mihălțan Ana a jăfuit; Posa Ioana tot așa²⁸²”.

Notarul rămas la postul său are grijă, în continuare, de proprietățile particularilor. O cerere adresată Consiliului Român din Blaj de notarul Iustin Pop din Tūr dovedește această grijă, anunțată într-un context care trebuia să trezească atenția noului for administrativ românesc:

„Notariul Iustin Pop din Tūr raportează că în Tūr s-a desființat garda din cauza neplătirii soldei și oamenii fură toate paiele lui Mendel. Rugăm să luați dispozițiile necesare”²⁸³.

În procesul-verbal al ședinței Partidului Național Român din Oradea Mare și Biharea din 3 noiembrie 1918 a fost consemnată participarea vice-notarului **Gheorghe Bogar**²⁸⁴. De asemenea, protonotarul Consistoriului din Blaj **Iuniu Brut Micu** a fost membru al Consiliului Național Român din comitatul Alba de Jos²⁸⁵ și semnatarul apelului care îndemna la ordine și liniște redactat de intelectualii Blajului în 4 noiembrie 1918²⁸⁶.

În acest context al instaurării administrației românești trebuie amintite faptele altor doi notari: Petre A. Boțianu și Teofil Tulea.

Paginile de memorialistică ale lui **Petre A. Boțianu** amintesc evenimentele petrecute în satul său natal, Dumbrava (jud. Mureș). Tânărul întors de pe front (a luptat în Galiția și Italia) și-a folosit

---

²⁸² *Ibidem*, p. 264. Pentru a putea fi eliberați din arest, tot ce s-a furat a trebuit returnat proprietarului; în plus, cei implicați au primit și o amendă (*ibidem*, p. 265).

²⁸³ Decei 1969, p. 258.

²⁸⁴ 1918 la români 1989, VII, p. 96; nu apare și pe lista membrilor Consiliului Național Român din Oradea și Biharea, organism instituit în aceeași ședință (*ibidem*, p. 99-100).

²⁸⁵ 1918 la români 1989, VII, p. 254.

²⁸⁶ 1918 la români 1989, VII, p. 105.

experiența militară pentru a readuce ordinea în comuna natală, înființând o gardă națională:

„Lumea căuta să se răzbune, mai ales contra foștilor primari și slujbași. Am stăvilit pornirile, înființând în fiecare comună câte o comisie, care a ascultat și a notat la proces-verbal toate reclamațiile, declarând sechestrare bunurile acuzaților până vor veni judecătorii români care să judece. În unele comune din jur au fost zgâlțâți oleacă evreii, mai ales cei care se manifestau ca filo-maghiari, dar cei din comunele mele au fost apărați.

Autoritățile ungurești m-au chemat să preiau conducerea notariatului cercual, dar am declarat că accept numai depunând jurământul în fața Consiliului Național Român. La început s-au mirat și scandalizat, dar apoi, după câteva zile, au acceptat”²⁸⁷.

Petre Boțianu era absolvent al Școlii Superioare de Drept Administrativ, cu diplomă de notar obținută la Cluj²⁸⁸. În *Documentele Unirii*, în procesul-verbal de constituire a comitetului național din Dumbrava a fost consemnat ca „student universitar” și conducător al gărzilor naționale²⁸⁹. A urmat și cursurile Academiei de Drept din Oradea, apoi Universitatea din Cernăuți²⁹⁰. A ajuns la Alba Iulia, dar nu în calitate de delegat oficial al cercurilor electorale, ci așa cum spune în memorii, ca „notar, comandant al gărzii naționale din Dumbrava”²⁹¹.

În Hunedoara, la 25 noiembrie 1918 a fost înlăturat de către Consiliul Național Român primarul Ștefan Imre, care „a predat oficiul primăriei lui **Teofil Tulea**, pe atunci prim-notar al primăriei, de la care președintele Sfatului, dr. George Dubleşiu, în prezența a încă patru membri, dr. George Dănilă, Valer Bejan, Simion Chirca și Nicolae Muntean a luat jurământ și l-a instituit”²⁹².

---

²⁸⁷ Boțianu 2002, p. 65.

²⁸⁸ *Ibidem*, p. 14.

²⁸⁹ 1918 la români 1989, VII, p. 501-502

²⁹⁰ Boțianu 2002, p. 14.

²⁹¹ *Ibidem*, p. 65.

²⁹² Lazăr, Cerișer 2009, p. 63. Teofil Tulea avea vechime în profesia sa. În foaia matricolă a fiului său Eugen, născut în 1884 la Zlați, student la Facultatea de Drept a Universității Regale Maghiare din Budapesta, tatăl figura ca „notar orășenesc” (Sigmirean 2010, p. 394). După Unire a fost ales primar al Hunedoarei.

Notarii Marii Uniri

++++

În *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent* profesia „notar” a fost consemnată în dreptul a doar șase nume ale delegaților oficiali: **Gheorghe Ivan, Nicolae Rambeția, Iosif Nistor, Victor G. Maior, Ioan Roman și Ioan Crișan**. Biografiile lor au mai putut fi doar parțial reconstituite, în cazul unora, asemenea altor trimiși oficiali, doar credenționalul ori procesul-verbal al ședinței de alegere a delegaților mai amintind trecerea lor prin orașul Marii Uniri.

Gheorghe Ivan

A fost delegatul titular al cercului electoral Sasca (comitatul Caraș-Severin)²⁹³, ales în urma adunării electorale din Sasca. La 25 de ani de la unire, în scrisoarea adresată Institutului de Istorie Națională din Cluj se descria cu modestie:

„Sunt născut în comuna Macoviște, jud. Caraș, în anul 1888. La data marelui eveniment am fost notar în Răcășdia, unde funcționez și azi. Am reprezentat la 1 Decembrie la Alba Iulia circumscripția electorală Sasca din jud. Caraș, al cărei delegat am fost. Răcășdia, la 15 septembrie 1943. Cu stimă, Gheorghe Ivan, notar”²⁹⁴.

Alegerea sa ca delegat al cercului Sasca s-a datorat implicării în evenimentele din toamna anului 1918. Era pe atunci vice-notar în Răcășdia și împreună cu preotul și învățătorul din sat a convocat adunarea populară care va pune bazele celor două organisme românești - comitetul național și garda națională:

„Mulțumită tacticii învățătorului Emilian Novacovici, notarul vinovat de multe abuzuri e salvat cu greu de furia poporului. Soldații pornesc cu toții la postul de jandarmi, apoi intră în prăvălia evreului M. E. Hoffman pe care îl iau la palme. Comuna românând fără conducători, preotul Cornel Mircea, vicenotarul George Ivan și învățătorul Emilian Novacovici, convoacă o adunare a poporului care alege un comitet national compus din 12 membri având ca președinte pe Emilian

²⁹³*Gazeta Oficială*, 2/1918, p. 8; 1918 la români, VIII, 1989, p. 160.

²⁹⁴Crăciun 2008, II, p. 154; autobiografia a fost completată cu o fotografie.

*Novacovici. Tot această adunare alege o gardă națională din 60 de tineri foști soldați. În comună se restabilește ordinea. Notarul Simion Maroși și învățătorul Silviu Verca, încă în primele zile ale tulburărilor fug la Oravița*²⁹⁵.

Nicolae Rambația

Despre delegatul cercului electoral Tohanul Vechi (comitatul Făgăraș) informațiile sunt lacunare. În toamna anului 1918 era notar în Tohan, profesia sa fiind consemnată astfel în credenționalul care-i autentifica prezența la Alba Iulia, dar și în consemnarea ulterioară din *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*²⁹⁶. Implicarea sa în evenimentele anului 1918, de partea românilor, trebuie să fi fost semnificativă și un motiv suficient pentru nominalizarea sa ca delegat oficial al cercului electoral Tohanu Vechi, în ședința din 27 noiembrie 1918, când a fost ales prin „aclamațiune unanimă”²⁹⁷.

Dosif Nistor

Delegatul cercului electoral Cărașeu (comitatul Sătmar)²⁹⁸ s-a născut la 4 august în comuna Căuaș (jud. Sălaj); a fost timp de 32 de ani notar în Homorodul de Jos.

Și-a prezentat, cu mai multe amănunte, în autobiografia trimisă în 1943 Institutului Național de Istorie din Cluj, originea, implicarea în evenimentele din toamna anului 1918, și viața de după dictatul de la Viena:

---

²⁹⁵ Ilieșiu 2011, p. 249-250 (un exemplu al întâlnirii, pe același teritoriu, a notarului bun, cu cel rău!). Un volum dedicat contribuției Banatului la Marea Unire, publicat în 1992, consemna ca an al nașterii notarului din Sasca 1857, data decesului 1931 și o susținere financiară a presei românești de către acesta (Muntean, Zaberca, Sârbu 1992, p. 222). Autobiografiile ajunse în 1943 la Institutul de Istorie Națională, prin strădania lui Ioachim Crăciun, au fost publicate doar în 2005 (vol. I) și 2008 (vol. II), astfel încât referințele delegatului oficial al cercului Sasca nu au mai putut fi reevaluate.

²⁹⁶ *Gazeta Oficială*, 4/1918, p. 16; 1918 la români, VIII, 1989, p. 204. Nu îi găsim biografia nici la Ioachim Crăciun (Crăciun, 2005, 2008) nici în cele două ediții ale *Dicționarului personalităților Unirii* (Dicționar 2003; Dicționar 2010).

²⁹⁷ 1918 la români, VIII, 1989, p. 204; Băjenaru 2016, p. 275.

²⁹⁸ *Gazeta Oficială*, 5/1918, p. 23.

„Comitetul național al județului Satu Mare, respective atuncea încă comitatul Sătmar, deși am fost funcționar la unguri, m-a aflat demn să mă aleagă ca delegat pentru cercul electoral Cărășeu (jud. Satu-Mare) la Congresul de la Alba Iulia, dinpreună cu preotul din comuna Chilia, Vasile Popan. Am fost notar 32 de ani în notariatul Homorodul de Jos (jud. Satu Mare, plasa Ardud) și cu finea anului 1929, având etate de 60 de ani am fost pensionat. M-am născut în comuna Căuaș (jud. Sălăș), din părinți nobili Ioan și Maria Butean.

În toamna anului 1940 jandarmii unguri m-au sculat cu forța noaptea la 2 ore și m-au dus la Satu Mare, unde am fost internat și abia am scăpat și m-am refugiat. Acuma locuiesc în Cernăuți [...] copiii mei sunt toți refugiați în România”²⁹⁹.

Victor G. Maior

Biografia reconstituită a delegatului cercului electoral Bălăușeri (comitatul Târnava Mică) nu reține apartenența sa la profesia de notar, așa cum consemnează credenționalul și *Gazeta Oficială* a Consiliului Dirigent³⁰⁰. Profesiile atribuite acestuia sunt legate de studiile efectuate la Institutul teologic greco-catolic din Blaj (definitivat în anul 1906, ca absolvent nehirotonit³⁰¹) și de funcțiile deținute în direcțiunea Institutului de credite și economii „Vulturul” din Târnăveni (1907) sau ca director al Băncii „Vulturul”³⁰². Nu apare cu această profesie nici în listele *Astrei*, nici în datele biografice legate de activitatea sa de după Unire, când s-a implicat activ în viața politică

Ioan Crișan

Delegatul *Reuniunii de cântări a plugarilor români din Hodoș*³⁰³ apare și el consemnat în „Literale credenționale” ale asociației ca fiind notar. A fost ales pentru a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia în adunarea din 15 noiembrie din Hodoș, alături de un alt delegat: Ioan Vodă.

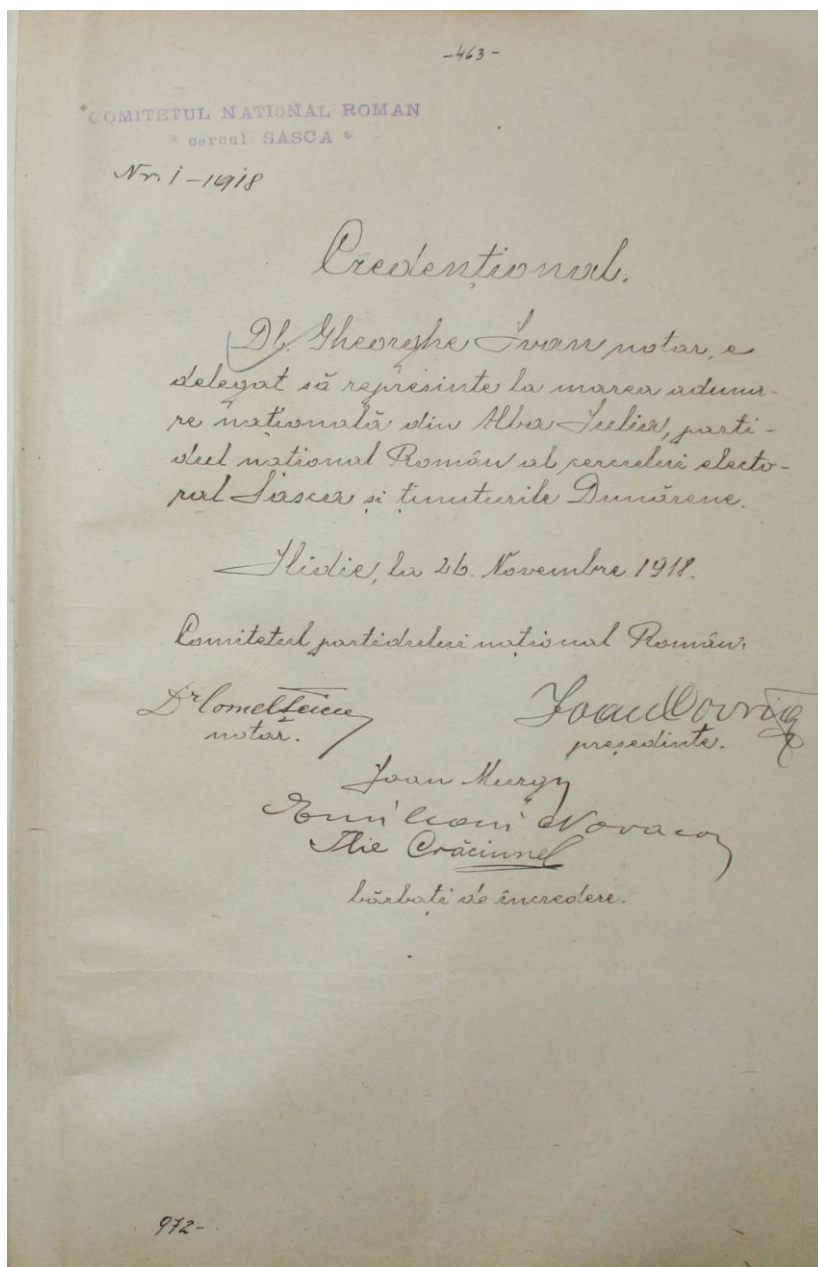
²⁹⁹ Crăciun 2008, II, p. 190-191.

³⁰⁰ *Gazeta Oficială*, 5/1918, p. 24; 1918 la români, IX, p. 338;

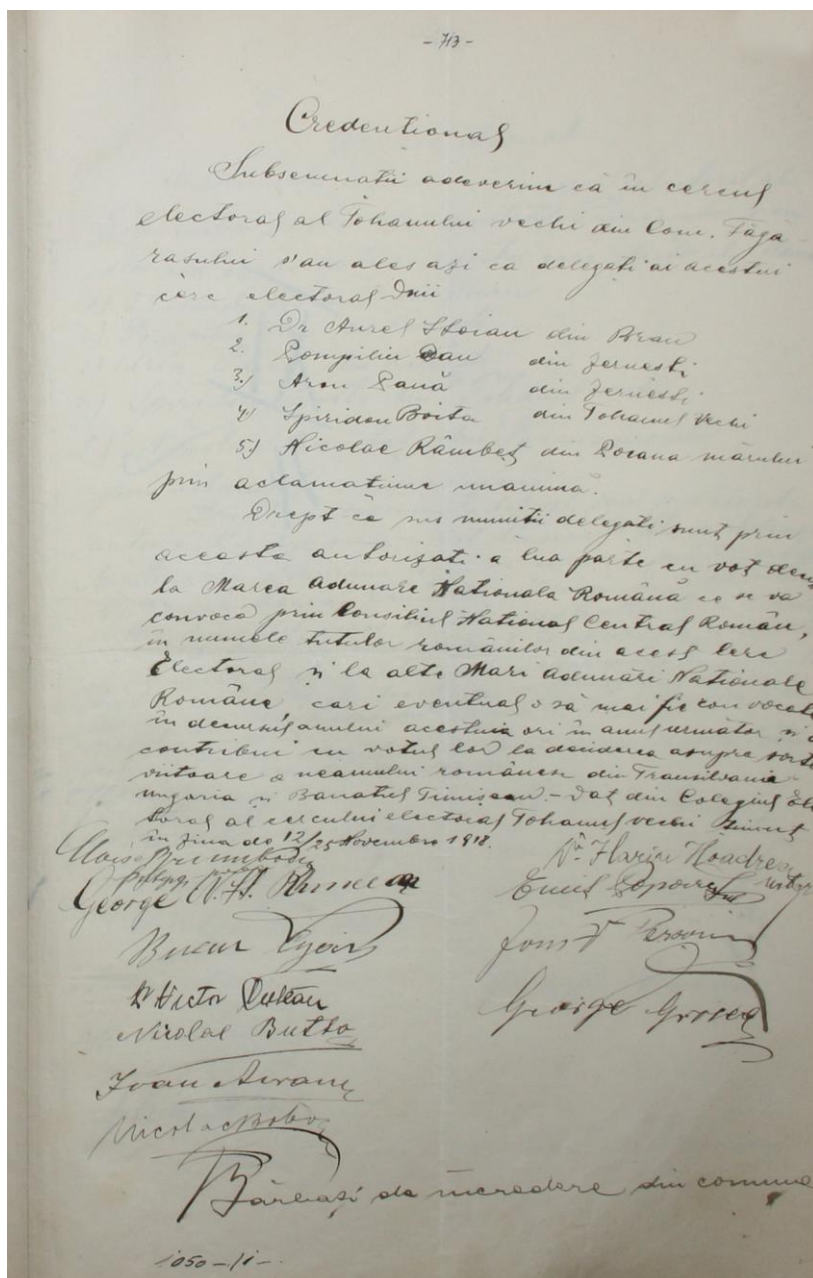
³⁰¹ Sigmirean 2007, p. 343.

³⁰² Bosoancă 2000, p. 125-130; Dicționar 2010, p. 238-239.

³⁰³ *Gazeta Oficială*, 8/1919, p. 42; 1918 la români 1989, X, p. 133.

Credenționalul delegatului cercului electoral Sasca, Gheorghe Ivan
(MNUAI, Documentele Unirii, tom II, p. 463)

Credenționalul delegatului cercului electoral Tohanul Vechi,
Nicolae Râmbeș
(MNUAI, Documentele Unirii, tom II, p. 713)

206

Credențional.

Subsemnații adevărim, că în cercul electoral al Cărașeu
din comitatul Sălăușar s'au ales azi ca delegați ai acestui
cerc electoral dñii:

<u>Iosif Nistor notar-araud</u>	în	<u>Honorodul său jos</u>
<u>Georgiu Mureșan țaran</u>	în	<u>Îlciul Mare</u>
<u>Vasile Doncă "</u>	în	<u>Amol</u>
<u>Vasile Popar preot</u>	în	<u>Lipău</u>
și <u>Georgiu Pinteș țaran</u>	în	<u>Soldușu</u>

cu majoritatea de voturi
animitate.

Drept-ee susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu
vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul
Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la
alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în de-
cursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la decidera
asupra sortii viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul
Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral Cărașeu
ținut în ziua de 27 Noemvrie 1918.

Iosif Nistor   Landrușan
prezident.   notar.

Vasile Popar
Georgiu Mureșan
Vasile Doncă
Vasile Popar
Georgiu Pinteș

bărboți de încredere din comune.

-1864-

Concordia - Arad

Credenționalul delegatului cercului electoral Cărașeu, Iosif Nistor
(MNUAI, Documentele Unirii, tom III, p. 206)

Credențional.

Subsemnatii adevărim, că în cercul electoral al Ibașfalău
din comitatul Târnava mică sau alți ca delegați
ai acestui cerc electoral sunt: prof. Alexandra Ciura din Blaj.

prop. Lukin Coroian din Cluj
adv. Dr. Hareu Holom din Ibașfalău
not. sct. Dr. Hara Roman " "

Suplanti:
econ. Neculațu Iancu " "
adv. Dr. Vasile Albu " "
ing. Victor Munteanu " "
econ. Ioan Rădu " "
econ. Vasile Turcu " "
prof. Dr. Vasile Bamber " "

cu majoritate
unanimă

Președintele delegați sunt prin aceasta autorizați a
lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română
ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în unele
situații Românilor din acest cerc electoral și la alte Adunări
Naționale Române, care eventual o se mai fie convocate în decursul
anului acestuia ori în anul următor și a contră lui cu votul lor la deci-
derea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilva-
nia, Ungaria și Banatul Timișan.

Dat din colegial electoral al cercului electoral
fiindt în ziua de 27. Noiembrie 1918.

George Simu
președinte.

George Simu tot.
notar.

Emami Gleser
Dr. Vasile Bamber

red. Elena Lisloker
red. Valeria Morosin & Albu

Bracy Jones
Ambrosia Eucor

Dumitru Iancu
Nicolae Iancu

Bumbe Nicolae
Dumitru Câmpian

Monik Iordak.

Teodor Sonda

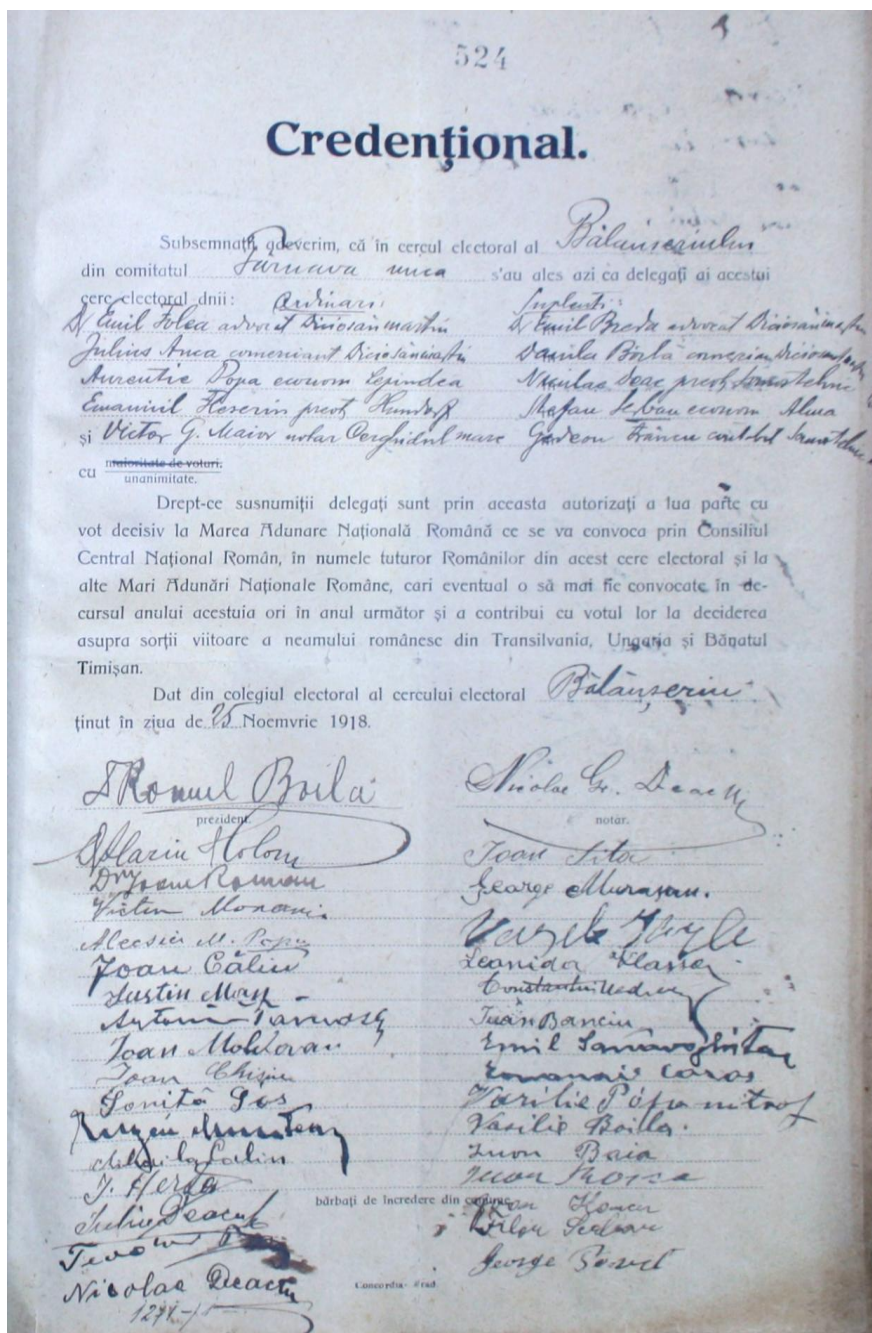
Vasile Turcu

Monik Turcu

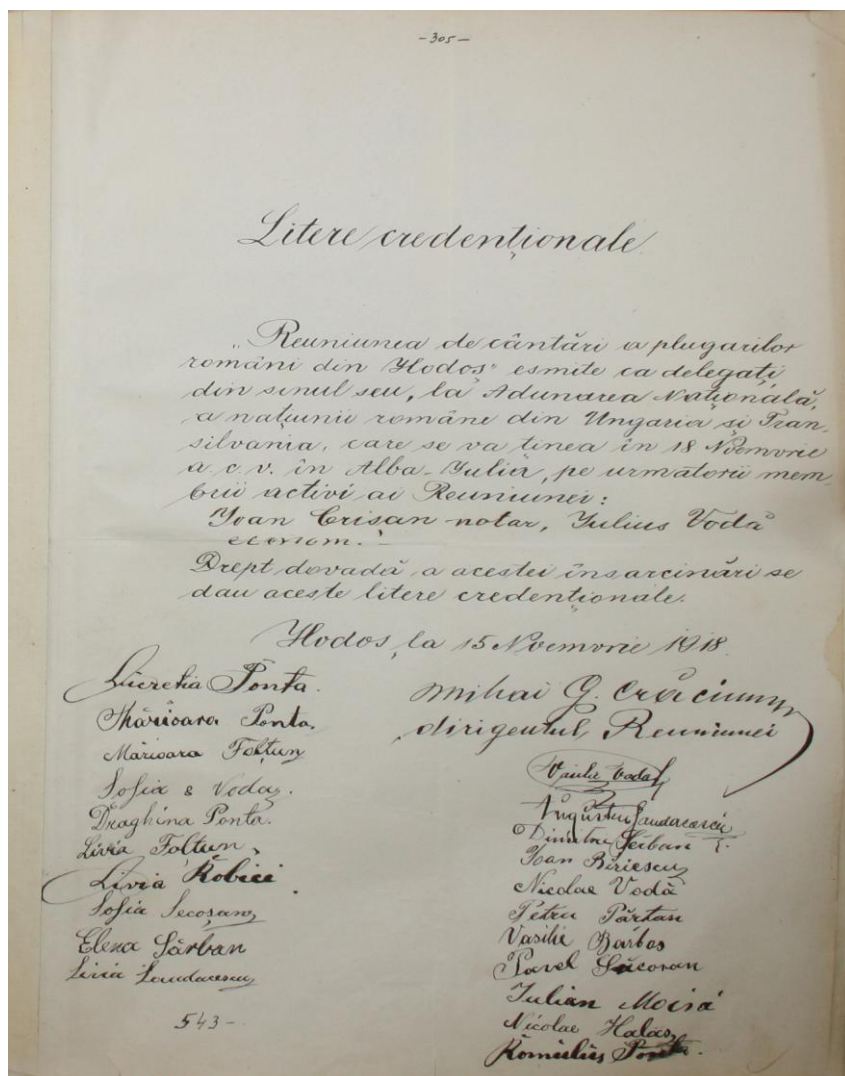
Alexandru Toma

Teodor Turcu

Credenționalul delegatului cercului electoral Ibașfalău, Ioan Roman
(MNUAI, Documentele Unirii, tom III, p. 552)

Credenționalul delegatului cercului electoral Bălăușeri, Victor G. Maior
 (MNUAI, Documentele Unirii, tom III, p. 524)

Credenționalul delegatului Reuniunii de cântări a plugarilor români din Hodoș, Ioan Crișan
(MNUAI, Documentele Unirii, tom I, p. 305)

Parcursarea credenționalelor – păstrate la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia - ne dezvăluie alte personalități care în 1918 aveau profesia de notar și au participat la Marea Adunare Națională din ziua de 1 decembrie ca delegați oficiali ori doar cu misiunea de a aduce la Alba Iulia adeziunile comunităților românești. Printre ei îi regăsim pe **Bazil Hațegan, Petre Florian, Aurel Decei** și alții ale căror biografii

au rămas încă parțial puțin cunoscute în bibliografia dedicată Marii Unirii.

Bazil Hațegan

S-a născut la 10/22 septembrie 1853 în comuna Berghin, jud. Alba. A funcționat ca notar în comuna Oarda de Jos, în anii 1883-1918, iar de la 1 ianuarie 1919 până la sfârșitul anului 1925 a fost prim pretor al plășii Vințul de Jos³⁰⁴. A fost „notarul bun” apreciat de preotul Cado în cronica sa și membru pe viață al *Astrei* (despărțământul Alba Iulia³⁰⁵; de asemenea, a fost membru al Consiliului Național al comitatului Alba de Jos.

În sedința cercului electoral al Vințului de Jos din 22 noiembrie 1918, ținută la Alba Iulia sub conducerea Dr. Ioan Marciac, Bazil Hațegan a fost ales delegat ordinar, alături de Iuliu Maniu, Ioan Marciac, Zaharia Muntean și Virgil Hațegan³⁰⁶. Pe credenționalul completat ulterior numele său nu mai apare, fiind înlocuit Vasile Hațegan³⁰⁷.

Într-o prezentare a sa din 1943 se consemnează că „a votat Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 ca delegat al circumscripției notariatelor Berghin, Daia Română, Hăpria și Oarda de Jos, Vințul de Jos (jud. Alba)”³⁰⁸.

Petru Florian

S-a născut în localitatea Racovița (jud. Sibiu), în 9 septembrie 1878. A absolvit Gimnaziul superior greco-catolic din Blaj, apoi s-a înscris la cursurile Facultății de Drept din Cluj (1901-1902); după un singur semestru a renunțat, reînscriindu-se în al doilea semestru doar în 1910, anii următori petrecându-i ca student al Facultății de Drept din Budapesta (1911-1914), aici obținând și doctoratul în științe juridice la 9 septembrie 1914³⁰⁹. S-a stabilit la Caransebeș, ca notar și secretar

---

³⁰⁴ Crăciun 2008, II, p. 140.

³⁰⁵ 1918 la români 1989, VII, p. 252; *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 44.

³⁰⁶ 1918 la români 1989, VIII, p. 28.

³⁰⁷ *Gazeta Oficială* 1/1918, p. 4.

³⁰⁸ Crăciun 2008, II, p. 141.

³⁰⁹ Sigmirean 2010, p. 396, 512.

orășenesc. La 7 noiembrie 1918 a luat parte la adunarea românilor din Caransebeș, ținută în sala magistratului orășenesc, unde s-a hotărât constituirea consiliului și a gărzii naționale române. A fost președintele Consiliului Național și delegat al locuitorilor din Caransebeș la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, pe credențional consemnându-se alături de numele său titulatura: „Dr, senator orășenesc”³¹⁰. Îl regăsim pe listele aderenților *Astrei* ca membru ordinar în despărțământul Caransebeș din 1913³¹¹ (și în listele din anii 1915³¹² și 1917³¹³). De asemenea, îl regăsim în calitate de „bărbat de încredere” ca semnatar al credenționalului care confirma alegerea reprezentanților *Societății Române de înmormântări din Caransebeș* Dimitrie Beuca și George Borlovan³¹⁴, tot ca bărbat de încredere semnează credenționalul prin care erau delegați reprezentanții *Societății române de lectură din Caransebeș*³¹⁵ și ai *Societății române de cântări și muzică din Caransebeș*³¹⁶.

Aurel Decei

Delegatul oficial al cercului electoral Săliște la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia³¹⁷ a fost și el notar, în Gura Râului, Numele său apare în *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent* alături de a celorlalți patru delegați ai cercului Săliște, doar cu a menționarea localității de domiciliu nu și a profesiei pe care acesta o avea în acel moment³¹⁸. Era membru ordinar al *Astrei* (despărțământul Sălciua)³¹⁹.

---

³¹⁰ „Subsemnata autoritate adevărește că Dnii Dr. George Labonțiu, reprezentant orășenesc și Dr. Petru Florian, senator orășenesc, sunt esmiși din partea orașului Caransebeș ca delegați ai sei la Marea Adunare Națională Română ce este convocată pe 1 decenvrie 1918 precum și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual se vor ținea în decursul anului următor” (1918 la români 1989, VIII, p. 168).

³¹¹ *Transilvania*, nr. 3, mai –iunie 1913, p. 184, consemnat ca membru nou intrat, pe viață, cu promisiunea de a achita taxa de 200 fl.

³¹² *Transilvania*, nr. 7-12 din 1 decembrie 1916, p. 143.

³¹³ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 49.

³¹⁴ 1918 la români 1989, X, p. 39.

³¹⁵ 1918 la români 1989, X, p. 129.

³¹⁶ 1918 la români 1989, X, p. 130.

³¹⁷ 1918 la români 1989, IX, p. 61.

³¹⁸ *Gazeta Oficială*, 5/1918, p. 23.

³¹⁹ *Transilvania*, nr. 1-12, 1 decembrie 1918, p. 59.

-77-

Proces verbal

luat în ședința cercului electoral al Vinului de Jos în ziua în 22 Noiembrie an 1918 în Alba Iulia sub președinția dlui Dr. Ioan Mariciu. fiind, alături de notarul președinte Ioan Standa.

Peș!

În urma convocării dlui președinte membrii delegați și sau intimiți în cancelaria susnumitului unde de președinție descrieră următoarea invitați membri intimiți să poartă la alegerea delegaților cari vor avea sa se poartă la marșarea adunare națională care se va ține în București pe 10 p. a. în Alba Iulia.

Ar. peș!

Membrii delegați hotărâre să se facă alegerea prin sechile și aleg 5 membri delegați ordinari și 2 delegați suplenteți și anume

1. Dr. Iuliu Maniu
2. Dr. Ioan Mariciu
3. Dr. Hategan
4. Dr. Zaharia Munteanu
5. Virgil Hategan

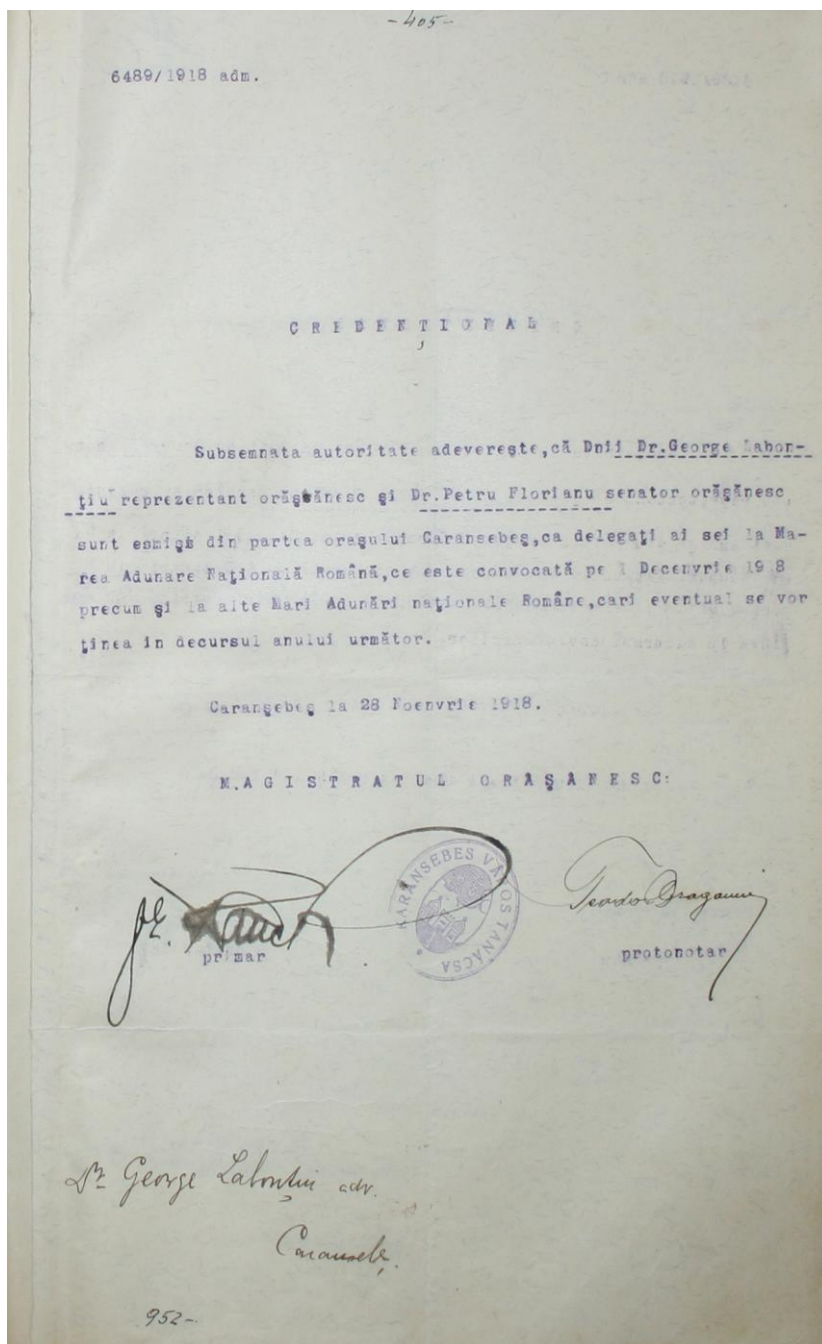
de delegați ordinari

1. Augustin Carabau
2. Zaharia Chikalsian

de delegați suplenteți.

877-

Procesul-verbal al adunării de alegere a delegaților oficiali pentru cercul electoral Vinul de Jos, cu desemnarea lui Basil Hațegan (MNUAI, Documentele Unirii, tom I, p. 305)

Credenționalului delegatului orașului Caransebeș, Petru Florian
(MNUAI, Documentele Unirii, tom II, p. 405)

Laurean Cârstea

Delegatului supleant al cercului Pardani (comitatul Caraș-Severin)³²⁰ a profesat ca notar în localitățile Foeni, Ghilad, Tormac și Cebza, activitate continuată și după Marea Unire. Din inițiativa și sub comanda sa, în toamna anului 1918 s-a înființat în Cebza o gardă națională română care a apărut ordinea, în condițiile unor violențe ale jandarmilor maghiari care au ucis 8 locuitori³²¹. Credenționalul care confirma prezența sa la Alba Iulia ca reprezentat al românilor din cercul Pardani l-a reținut doar cu gradul militar deținut atunci: „locotenent din Cebza”³²². După ce s-a întors de la Alba Iulia a intrat în garda națională de la Arad, apoi în armata română, participând la campania din Ungaria în cadrul Regimentului „Horia”.

Alexandru Comșa

Un alt delegat, reprezentantul cercului Mediaș (comitatul Târnava Mare), ne este prezentat de *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent* ca „oficiant de bancă”, dar profesia sa de baza a fost aceea de notar. Împrejurarea care l-a determinat să renunțe la aceasta ne este dezvăluită în scrisoarea trimisă la Institutul de Istorie Națională din Cluj, răspuns al apelului lansat pentru publicarea unui album dedicat personalităților Unirii:

„Sunt notar diplomat, am funcționat în calitate de notar în comuna Scorei, jud. Făgăraș până în anul 1910, când au fost alegerile parlamentare în fosta Ungarie, când Dl. Vaida a pășit candidat de deputat în circumscripția Arpaș (Făgăraș), iar eu fiind aderent al Partidului Național, lucrând pentru reușita Dl Vaida, mi-am făcut cariera imposibilă și am fost nevoit a trece la pensie”³²³.

Evenimentele anului 1918 îl găsesc pe Alexandru Comșa funcționar la Sucursala Albina din Mediaș. S-a implicat în organizarea adunărilor naționale, a Consiliului Național Român din Mediaș, fiind ales vicepreședinte apoi președinte al acestuia. După Unire a revenit la profesia care l-a consacrat: a fost primnotar al orașului Făgăraș, iar

---

³²⁰ *Gazeta Oficială*, 6/1919, p. 32.

³²¹ Muntean, Zaberca, Sârbu 1992, p. 145, 197; Crăciun 2008, II, p. 91 (consemnat „Cristea”).

³²² 1918 la români 1989, IX, p. 396-399.

³²³ Crăciun 2008, II, p. 82.

apoi după o nouă întrerupere determinată de alegerea sa de primar al Făgărașului a trecut în județul Sălaj, „ca notar în comuna frunțașă Jibou”, până la pensionare³²⁴.

Alți notari au participat la autentificarea credenționalelor delegaților oficiali: **Irimie Răduțiu**, notar comunal în Avrig și membru al *Astrei* a a semnat ca „bărbat de încredere” credenționalul prin care comunitatea din Avrig îi delega pe Ion Nicolae și Ion Berghea să-i reprezinte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia³²⁵. De asemenea, **Iuniu Brut Micu**, ocupa în anul 1918 funcția de notar capitular, calitate în care, la 26 noiembrie 1918, a semnat credenționalul prin care se confirma alegerea canonicului Ambrosiu Chețianu ca reprezentant (delegat oficial) al Capitlului Mitropolitan din Blaj la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia³²⁶. **Leon Scridon**, protonotarul comunei Bistrița a semnat în calitate de secretar credenționalul care confirma alegerea Mariei Onișor ca delegată a *Reuniunii de binefacere a femeilor greco-catolice și gr. or. române din Bistrița*³²⁷. **George Salomie** - notar în Vale, în toamna anului 1918 a făcut parte din comitetul național al comunei Vale; numele său apare pe credenționalul prin care i se încredința lui Dumitru Rusu reprezentarea comunității românești la Alba Iulia³²⁸.

Notarul din România Mare

În 2 decembrie 1918 a fost stabilită componența Marelui Sfat Național Român al Transilvaniei. Alături de membrii de drept (episcopii celor două confesiuni ortodoxă și greco-catolică) au fost aleși încă 202 reprezentanți³²⁹. Numele și profesiile acestora au fost consemnate în *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*: avocați,

---

³²⁴ *Ibidem*, 82. Semnează scrisoarea către institutul clujean ca „notar pensionar”

³²⁵ 1918 la români 1989, IX, p. 73.

³²⁶ 1918 la români 1989, X, p. 190.

³²⁷ 1918 la români 1989, X, p. 162.

³²⁸ 1918 la români 1989, IX, p. 129.

³²⁹ Alți 47 au fost cooptați în ședința din 30 iulie 1919 de la Sibiu (Dicționar 2010, p. 43-47).

judecători, profesori, preoți, medici, proprietari, tipografi, mineri, ingineri³³⁰. Notarii lipsesc, niciunul nefiind cooptat în forul care trebuia să pregătească unificarea legislativă a Transilvaniei cu România. În condițiile în care noul stat va resimți acut lipsa funcționarilor români, majoritatea celor care până în decembrie 1918 au fost implicați în mișcarea națională se vor dedica doar profesiei lor.

În 19 februarie 1919 în *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent* a fost publicată Ordonanța 121 referitoare la judecători, avocați și notari publici. Statul român își subordona jurisdicția asupra comitatelor aflate până atunci sub autoritatea statului ungar: Alba Inferioară, Bistrița Năsăud, Brașov, Ciuc, Cojocna, Făgăraș, Hunedoara, Murăș-Turda, Odorhei, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Târnava Mare, Târnava Mică, Trei Scaune, Turda-Arieș. Odată cu intrarea în vigoare a ordonanței, jurisdicția Curiei ungare asupra acestor teritorii înceta, „toate autoritățile și oficiile judiciare” aflându-se „sub supravegherea supremă a șefului de resort al justiției”³³¹.

Textul ordonanței făcea referire și la depunerea jurământului de fidelitate/promisiunea solemnă față de statul român: „toate organele judiciare (magistrații, procurorii, avocații, notarii publici) au să depună un nou jurământ oficios” (§ 4) care dacă era refuzat, echivala în fapt cu pierderea postului: „Acela care provocat fiind nu va depune imediat jurământul (declarația solemnă), își va pierde oficiul. Drepturile lui la pensiune Statul Român nu le recunoaște, iar avocatul, notarul public și experții nu vor mai putea funcționa în această calitate” (§ 7). De asemenea, „în toate oficiile justiției (ministeriul de justiție, judecătorii, procuraturi, oficiile notarilor publici), limba oficioasă, precum și limba de pertractare este cea românească” (§ 8)³³².

Acolo unde juriștii tribunalelor, judecătoriilor de ocol și notariatelor nu erau români, au refuzat depunerea jurământului Președinții tribunalelor și judecătorii șefi ai judecătoriilor de ocol

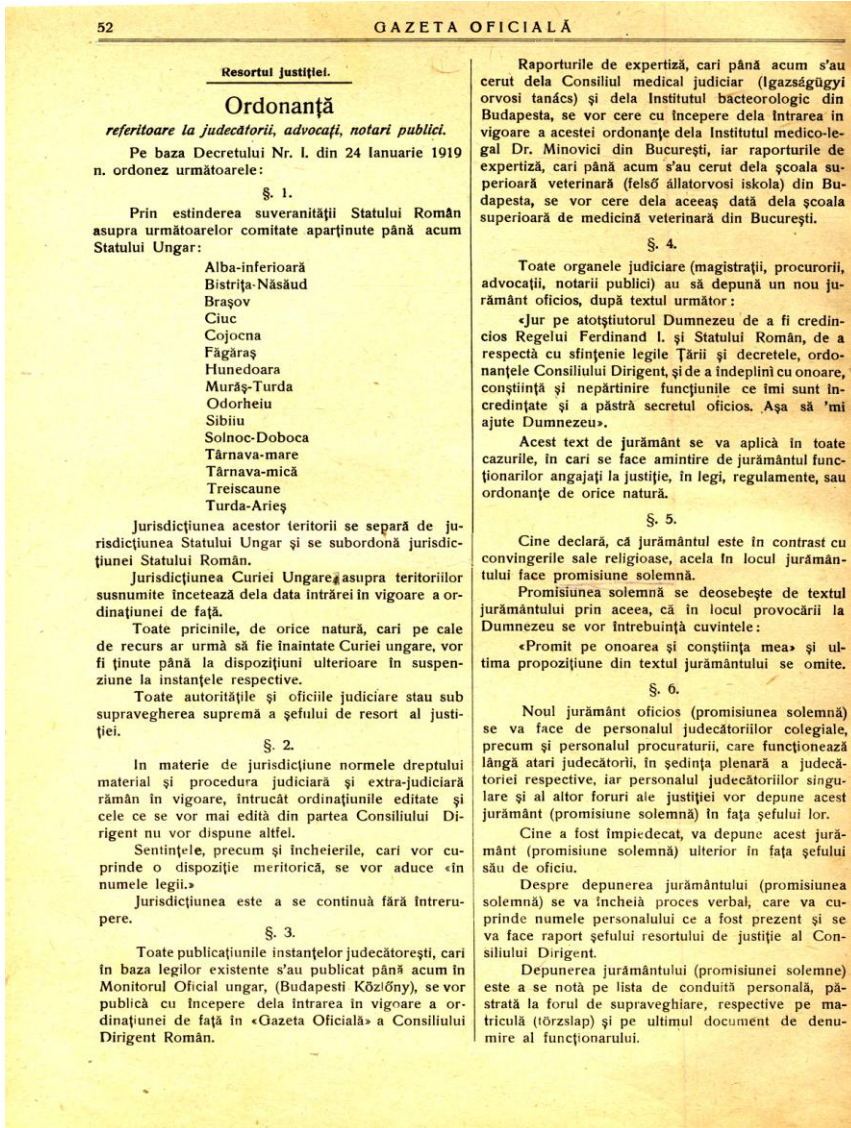
---

³³⁰ *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*, Sibiu, nr. 13 din 1915/28 februarie 1919, p. 63-65;

³³¹ *Gazeta Oficială ...*, nr. 6 din 19 februarie 1919, p. 52.

³³² Pentru învățarea căreia avea 6 luni la dispoziție.

numiți de Consiliul Dirigent s-au văzut puși în situația de a nu mai avea cum să continue activitatea instanțelor³³³.

Ordonanța 121 referitoare la judecători, avocați și notari publici
(Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent, 19 februarie 1919)

³³³ Iancu 2006, p. 128 sqq; Mihailovici 2015, p. 158-160; Gruneanțu, Ionescu 2018, p. 81-90; câteva refuzuri vin și din partea unor notari români: la tribunalul din Dej, notarul Mureșan Ion (Iancu 2006, p. 138).

§. 7.

Acela, care provocat fiind nu va depune imediat jurământul (declarația solemnă), își pierde oficiul. Drepturile lui la pensune Statul Român nu le recunoaște, iar avocatul, notarul public și experții nu vor mai putea funcționa în această calitate a lor.

Destituirea din oficiu, respectivă interdicțiunea de a exercita profesiunea de avocat o voiu enunța-o fără orice procedură prealabilă, îndatăce voiu avea cunoștință despre denegarea jurământului.

Acei judecători, cari vor depune jurământul, își vor conservă anii de serviciu și toate drepturile câștigate. Inse regulile relative la numiri, înaintări, beneticii, editate de guvernul ungar după 18 Oct. 1918, vor putea fi revizuite.

Regulamentul de serviciu îl voi comunica prin ordinațiune separată.

§. 8.

În toate oficiile justiției (ministeriul de justiție, judecătorii, procuraturi, oficiile notarilor publici) limba oficioasă, precum și limba de pertractare, este cea românească. Dreptul de folosință a limbei celorlalte națiuni ce locuiesc pe teritoriul Statului Român, este reglementat prin Decretul Nrul I.

Considerând, că judecătorii, procurorii, oficianții, notarii publici actualmente aplicați, precum și o parte a corpului avocațial nu cunosc încă limba română, stabilesc următoarele restimpuri de tranziție, ca să și-o însușească, atât în scris, cât și în graiul viu:

Pentru judecătorii, procurorii și funcționarii dela justiție un restimp de 12 luni, pentru avocați și notari publici un restimp de 6 luni, socotite dela intrarea în vigoare a ordonanței de față.

Urmările ce le va avea neștiința limbei ofici-oase, le voi regulă prin ordinațiune separată.

Ordonanța de față intră în vigoare cu data publicării în «Gazeta Oficială».

Dr. Aurel Lasar,
șeful resortului de justiție.

Nr. 121

Ordonanța 121 referitoare la judecători, avocați și notari publici

Pentru cercul pretorial Blaj s-a păstrat întreaga listă a notarilor denumiți: **Rusu Romulus**, (la Blaj), **Pop Iustin** (la Tūr), **Janos Deac** la Roșia de Secaș, **Simon Răhăian** la Cergăul Mare (notarul rămânea cu reședința în Blaj), **Gherasim Mărginean** la Mănărade, **Ștef Daneș** (la Ohaba), **Ioan Miha Ciufudean** la Bucerdea Grânoasă, **Maior Leon** la Cenade, **Iacob Lenghel** pentru satele din vecinătatea

Reîntorcându-ne la procentele rezultate prin raportarea la evenimentele revoluționare din toamna anului 1918, în cazul notarilor criza de personal calificat era acut resimțită³³⁴. Situația o regăsim reflectată și în documentele înregis-trate la Prefectura Alba de Jos. Prin exemplele oferite de actele acestei instituții, doar aparent particulare, putem creiona o imagine a perioadei de după Marea Unire din punctul de vedere al nevoii de personal cu o asemenea calificare. Cu sau fără jurământul/promisiunea de fidelitate marea majoritate a notarilor își părăsiseră deja posturile, astfel încât trebuiau numiți alții.

Numele lor și jurisdicția acestora le putem reconstitui din registrele prefecturii: **George Bocănicu** a fost numit notar al cercului Roșia Montană în 24 ianuarie. Tot atunci a fost numit și **Nicolae Negru** pentru cercul Abrud-Sat, iar **Carol Henzell** pentru cercul Corna-Mușca³³⁵.

³³⁴ Vezi numărul de posturi de notari de la începutul anului 1919 și situația pe Camere notariale la Mihailovici 2015, p. 174-177.

³³⁵ SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, reg. 153/1919, f. 3^r pozițiile 29, 30, 31 (actul nu apare în existentul fondului ajuns la arhive).

În 13 februarie 1919 la prefectura Alba s-a înregistrat recomandarea pentru un oficiu de notar în comuna Cenade a lui **Trifon George**³³⁸.

În toată această „febră” a numirii de noi funcționari, pe posturile rămase vacante, intervine solicitarea notarului din Râmeț, George Barițiu, unul dintre cei afectați (negativ!) de evenimentele din noiembrie 1918:

„Onor. Domnule Prefect!

În 8 Noemvrie 1918 am fost despuiat de tot avutul meu ce s-a găsit pe teritoriul comunei Râmeț, unde am servit ca notar. Descoperind făptuitorii furtului, rog Binevoîți a ordona forurilor competente ca să facă cercetare precum și percheziție la fața locului, folosindu-să de alăturatul inventar care deslușește totul.

În vedere că în comuna Râmeț și de prezent sunt făcători de rele înarmați cu puști și pistoale, rog binevoîți a sprijini percheziția cu putere armată.

Comptând pe binevoitorul D.V. sprijin, Vă rog primiți asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni.

Aiud, la 20 II 1919

*George Barițiu*³³⁹

Precizarea importantă făcută de notar, referitoare la prezența armelor în comună atrage imediat atenția prefectului care intervine prompt, prin trimiterea căpitanului de poliție din Alba Iulia Ovidiu Gritta și anunțarea comandamentului militar pentru punerea la dispoziția căpitanului a 30 de soldați:

„I. Dlui Ovidiu Gritta,

Căpitan de poliție Alba Iulia

În urma plângerei amplotiatului G. Barițiu, relativ la jefuirea comisă în detrimentul lui, din partea ălor mai mulți făcători de rele din comuna Râmeț, unde a servit ca notar, te încredințez pe dta cu facerea investigațiunilor la fața locului, și în același timp te împuternicesc ca în caz de lipsă să faci și dețineri. Spre conformare îți comunic că în această misiune îți pun la dispoziție și forța necesară compusă din armata română locală și din jardameria din Râmeț.

---

³³⁸ SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, reg. 153/1919, f. 4^r poziția 44.

³³⁹ SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, acte înregistrate, dos. 418/1919, f. 1.

II. Comandamentul militar .....Loco

Amploaiatul George Barițiu a fost despoiat de întreaga sa avere avută pe teritoriul comunei Râmeț, care se află la depărtare de 24 kilometri de aici. După ce în această chestie am ordonat să se facă cercetare și parcheziție în urma căreia numitul să-și recapete avutul și cu parcheziția am încredințat pe căpitanul de poliție din Alba Iulia, Ovidiu Gritta. Rog să binevoiți a pune la dispoziția acestuia 30 de soldați bine disciplinați, cu ajutorul cărora să se poată face și eventualele dețineri a căror datorință să fie și adunarea armelor din comună și sufocarea neliniștilor”³⁴⁰.

116 Onor. Domnule Prefect !

În 3 Noiembrie 1919 am fost despoiat de
tot avutul meu ce s'a găsit pe teritoriul comunei
Râmăț, unde am avut ca notari. Desigur am
făcut tot posibilul să rog Binevoiti a ordona form-
rilor competente să se facă cercetare pentru și
parcheziție la galea locului - folosinduse de valo-
rățile învenite care obținute s'au.

În noaptea cîi în comuna Râmăț și de
prezent sunt făcîndu-se ale reale înarmate cu puști
și pistoale, rog Binevoiti a sprijini parcheziția
cu puterea armată.

Comptăm pe Binevoitorul D.V. sprijin
Vă rog primiți asigurarea deosebită mele stima
și considerații.

Ornd. la 20/II - 1919

George Barițiu

418/1919

Cererea notarului George Barițiu din Râmeț adresată prefectului Albei Inferioare (Aiud, 20 februarie 1919)

(SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, acte înregistrate, dos. 418/1919, f. 1)

³⁴⁰ SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, acte înregistrate, dos. 418/1919, f. 2.

Cu toate numirile și transferările de funcționari vizibile în înregistrările de acte din protocolul Prefecturii Alba Inferioară numărul notarilor rămâne sub cel necesar. Situația – în întregul ei ne este prezentată de președintele sedriei orfanale din Alba Iulia, care întâmpină dificultăți în buna desfășurare a activității sale tocmai datorită insuficienței de personal calificat:

„Illustre Dle Prefect!

În 12 februar a.c., când în calitate de prezident al sedriei orfanale a județului Alba Inferioară mi-am început activitatea, la această secție a administrației am aflat, afară de manipulanți, un număr corespunzător al oficialilor, trei asesori cu praxă de câte 8-25 ani și un notar asemenea cu cualificațiune juridică și praxă, dintre cari acest din urmă, mai înainte cu 2 luni a fost transpus la primăria orașului Aiud. Starea aceasta a durat numai până la 1 April, când, cu excepțiunea oficialilor manipulanți, asesorii toți, revocând jurământul oficios, și-au părăsit posturile.

Astfel, la sedria orfanală județeană s-a recerut o nouă organizare, ceea ce prin interesul viu și înțeleapta cumpănă a Dlui prefect, în 7 April a.c. fu terminată, așa că sedria orfanală deja la început luă un avânt îmbucurător; cei trei tineri români, în calitate de notari județeani ocupară posturile părăsite de asesori și, deși ca începători, cu o diligență și muncă îndoită, dezvoltară o activitate neașteptat de mulțiemitoare, în propo[r]țiune cu a foștilor asesori, în esenția aproape egală, iar ca muncă și studiu, cu mai mare sacrificiu de timp și oboseală, lipsind chiar și ajutoriul unui practicant a sedriei, care în timpul asesoriilor unguri totdeauna le-a stat la îndemână.

Acum însă, după o muncă încordată, de aproape 6 luni, trebuie să constat că numeroasele directive a multor obligamente sedria orfanală, pe lângă puterile de lucru de cari dispune, în viitoriu nu va mai putea corespunde, rezista, me cuprinde o nedumerire, că restanțele se vor spori tot mai mult și ne va duce la deplasarea ordinii? Pentru că greutățile proporționate puterilor nici fizicul omului nu mult timp poate rezista.

Prin convingere proprie v-ați putea constata ori în care moment Dle Prefect, că circulația agendelor și cercul de activitate al sedriei orfanale continuu se estinde și e în mare creștere, deci în privința asta abtâm de la producerea datelor statistice. Din zi în zi tot mai mult se

sporesc agendele de rațioține, ereditate, vânzare-cumpărare, schimb, asemnări și pre lângă acestea altele câte mai câte agende esențiale a căror rezolvire reclamă studiu și meditare liniștită, precum și timpul recerut, fără de care conștientios nu se pot duce la îndeplinire.

Dar nu numai cu multe agende curente în mare parte legate de termene pentru rezolvire urgentă, cu greutatea responsabilității avem de-a face, pentru că cu izbucnirea revoluției din 26 october 1918 numeroase lucruri oficioase s-au grămădit prin cancelariile antistiilor comunale și altor autorități cari acum sunt ca restanție de pre vreo 4 luni, asemenea personalul sedriei orfanale acum e îngreonat, la cari se mai adaugă și aceia împrejurare că mare număr dintre părțile interesante în chestii orfanale, aproape în toată ziua se presintă de ași preda verbal cereri, plângeri, informații, așia că referenții prin aceasta încă zilnic trebui să sacrifice mult din timpul lor disponibil.

Din cele espuse de mai sus reese că sarcina neproporționată a referenților baremi până atunci ce își vor însuși o praxă mai temeinică, când rezolvirea agendelor se va putea face cu o mai mare celeritate și siguranție – trebuie împărțită prin denumirea unui nou notar și a unui practicant, ca astfel și în caz de morb ori altă eventualitate, fiind absent careva, agendele să se poată împărți între trei și nu între doi referenți cum stăm în ziua de azi.

Mai departe, aflu de usianția ca notarii cari azi deja ocupă locul foștilor asesori, îndeplinind cu ambițiune și conștiețiozitate munca grea a acelora, prin denumirea lor de asesori să fie dotați cu salariile corespunzătoare oficiului lor, pentru ca deliginția, munca seriosă și cinstită ce se pretinde din punct de vedere a interesului public, astfel să fie recunoscută.

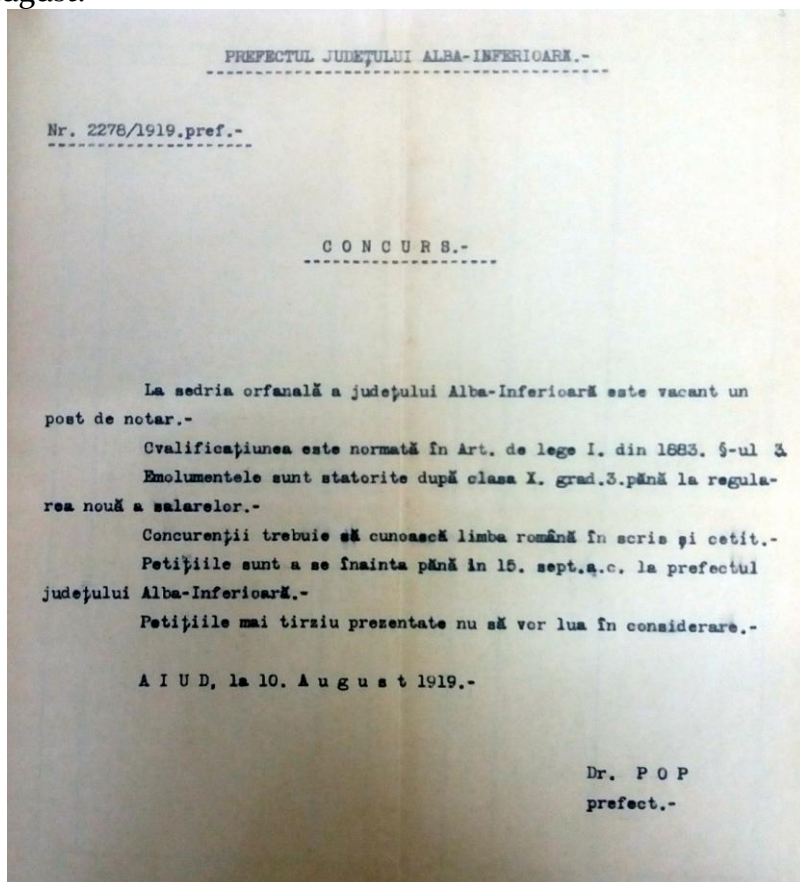
Vă rog deci, cu toată stima, ca în urma celor indicate mai sus se binevoii a insista și a face tot posibilul, ca începând cu 1 a.c. notarii cari de present ocupă posturile de asesori să fie denumiți de atari cu salariile corespunzătoare acestor posturi și totodată a se face denumirea unui notar și a unui practicant pentru sedria orfanală a județului Alba Inferioară. Aiud, în 9 iulie 1919

Georgiu Simion, președintele sedriei orfanale”³⁴¹.

---

³⁴¹ SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, acte înregistrate, dos. 2278/1919, f. 1^r-^v, 2.

Solicitarea lui George Simion a fost luată în considerare, un concurs pentru un post de notar fiind anunțat de prefectură încă din luna august.

**Anunțul pentru postul vacant de notar
de la sedria orfanală a județului Alba Inferioară**

(SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, acte înregistrate, dos. 2278/1919, f. 5)

Că lucrurile erau departe de a se fi rezolvat doar prin scoaterea la concurs a unui singur post ne dovedește decizia notarului județean Aurel Hulea, angajatul sinedriei orfanale. Munca prea solicitantă, recunoscută și raportată ca atare Prefecturii Alba de șeful său direct, îl determină să încerce un alt post – doar avea de unde alege! - acela de secretar cercual la Benic³⁴² și depunerea demisiei sale³⁴³.

³⁴² SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, reg. 153/1919, f. 235^r, poz. 3249.

³⁴³ SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, acte înregistrate 3517/1919, f. 1.

Un loc vacant de la sinedria orfanală din Aiud este totuși dorit, în decembrie 1919, cu toate că presupunea prea mult timp dedicat doar serviciului - și pricepere - de către Simion Pădurean. Notarul a expus în cererea sa motivele care-l îndemneau să opteze pentru ocuparea acestui post, dar și calificarea avută în acel moment:

Scor 30. f. pentru
Simion Pădurean
1/920.

Consiliul Dirigent, Resortul Internelelor.

Subscrisul pe bara concursului de
sub nrul 3367/919 pref. publicat în Găzeta
Oficială, am onorat a înainta cererea urmă-
toare, rugându-vă:
Să binevoiți a-mă desemna de asesor
la sedria orfanală județeană din Aiud,
fiind toate posturile de asesor vacante.
Umilita cerere o sprijinesc cu următo-
arele:
1. Sunt notar județean cl. I. desemnat cu
nrul 11679/919 res. int. De la 1. februarie a. c.
sunt repartizat la sedria orfanală județeană,
unde din 1. aprilie a. c. sunt încredințat ca
referent cu conducerea tuturor agențelor pe
compet. în opera de activitate a asesorului cu
drept de vot la sedință.
2. Mă voiiesc a însuși lucrul obositor
- aproape peste putere - servit până acum,
decând a părăsit oficiul asorilor maghiari, ră-
mânând toată sedria orfanală fără nici o per-
soană cu prăvă, ci numai mă prove la recu-
nștința primită din partea superiorilor com-
petenți.
3. Alături declarațiunea, în care declar
că posed limba română și maghiară.
Noter că de calificatiunea preacurată în

Cererea lui Simion Pădurean pentru ocuparea postului de notar al sinedriei orfanale Aiud

(SJAAN, fond Prefectura județului Alba de Jos, acte înregistrate, dos. 16/1920, f. 1')

art. de lege I. din 1883 în acest moment nu posed,
ci sunt numai absolut în drept, cu rigoros is-
torie, că a reușit și din poala de serviciu, dar
mai oblig ca în termen de 1 an să-i câștig
cvalificatiunea recerută.
Repetindum i punita cerere

Aiud la 30 decembrie 1919

Cu profundă stime:
Simion Pădurean
Notar jud. Alba I.

Declarație.

Subscrisul declar, că
posed limba română și maghiară,
atât în scris cât și în grai.

Aiud la 1/I. 1920

Simion Pădurean
Notar jud. Alba I.

**Cererea lui Simion Pădurean pentru ocuparea postului de notar al
sinedriei orfanale Aiud**

(SJAAN, fond Prefectura Județului Alba de Jos, acte înregistrate, dos. 16/1920, f. 1^v, 2)

Registrul Prefecturii Alba continuă să înregistreze solicitări pentru ocuparea diferitelor posturi vacante de notari sau primnotari pe la diferitele secretariate cercuale sau transferuri de la o instituție la alta. Unei cereri de transfer venită din partea unui notar din Scoreni (Arpașul de Sus, jud. Făgăraș) care dorea să vină mai aproape de

Din multele solicitări de posturi, transferuri, avansări în grad înregistrate în protocoalele Prefecturii Alba de Jos ne-a atras atenția „rugarea lui Iuliu Suciu paroh greco-catolic în Abrud pentru a fi dispus de notar în Abrud”. Recomandarea pentru această mutare spre o cu totul altă carieră a fost semnată de Cornel Muntean, prim-consilierul orașului Abrud:

„On. Domnule Prefect!

În alăturare, subștern cererea părintelui Iuliu Suciu cu acea rugare ca să binevoiești a o lua în considerare, denumindu-l cu posibilă grabă de primnotar la orașul Abrud.

Permițând aceste, fie-mi permis a nota că de present sunt unicul român din Consiliul orășenesc. Prim-notarul, care ar trebui să-mi dea mână de ajutor, abstrăgând de la aceasta, știe prea puțin românește, e neputincios, slăbănog de numai încurcă lucrurile. De altcum și așa fiind notarul disponibil, și la timpul său numai fostul primar Draia l-a fost aplicat în puterea sa, rog să se facă pașii de lipsă pentru transferarea lui.

*Rog pe On. Domn Prefect să binevoiască a lua în privința aceasta informațiuni de la Dr. Ioan Herlea, fost primar al Abrudului, și-mi place să cred că dânsul va descoperi sincer starea faptică a cauzei și va descrie pe **notarul Ludovic Floznic și Mihail Papp** esactorul orașului Abrud așa cum vrednicesc.*

Primul e slăbănog, al doilea e om în care nu am nicio încredere. De altcum esactorul Papp, în presara alegerii de deputat, când primarul ne-a informat despre ținuta ce avem să o observăm cu ocaziunea alegerii, fără niciun conjur, i-a declarat că el e cel mai înfocat socialist. Cu ocaziunea unei adunări a oficialilor, apoi a vorbit contra superiorității. Mai observ încă că acest om e tare suspect și după părerea mea e tare probabil un șpion plătit al ungarilor. Aceasta o deduc de acolo că anul acesta, fiind de tot sărac, venit în timpul războiului de la Kecezemét, azi e în stare să cumpere un pian cu 16000 coroane și de present e în târg cu o casă de 70000-80000 coroane.

În urma celor de mai sus, încă o dată rog pe On. Domn Prefect ca pe aceștia ambii veniți în vremea războiului din Kecezemét să binevoiești a-i delătura cu posibilă grabă și și până atunci să binevoiești a denumi pe părintele Iuliu Suciu ca prim-notar, căci abstrăgând de la acea că prin numirea lui în acest post ar fi ajutată o familie românească de 8 membri, prin dânsul am câștiga un ofician conștient, capabil de

lucru, despre ce a dat dovadă și prin aceea că de când e în Abrud, a fost aplicat în cancelarie avocațială, fiind tare prețuit de avocații de aici, și e un individ versat în toate agendele administrative”³⁴⁵.

După lecturarea unei asemenea recomandări, nu ne mai îndoim că preotul nu ar fi fost potrivit postului! Ne îngrijorăm doar în legătură cu soarta celorlalți doi notari, care „șpioni” și „socialiști” și atât de nepricepuți în meseria lor trebuiau mutați în alte cancelarii notariale, spre a aduce suferință altor consilieri orășenești sau primar!³⁴⁶

Reclamă pentru atragerea de noi clienți

Glasul Banatului (9 dec. 1928, p.4)

Pe parcursul anului 1919 răspund acestei chemări 264 de avocați. La începutul anului 1920 au mai rămas în funcție doar 111. Magistrații din vechea Românie vin și ei într-un număr prea mic în noile teritorii alipite în 1918, astfel încât după încetarea activității Consiliului Dirigent ministrul justiției s-a văzut nevoit să transfere un număr important de magistrați în Transilvania³⁴⁸.

O redirectionare în carieră – desigur nu atât de radicală ca în cazul preotului din Abrud – a avut loc și era necesară în România de după Marea Unire. Lipsa procurorilor și judecătorilor a determinat Consiliul Dirigent să lanseze un apel avocaților români invitându-i să intre în magistratură³⁴⁷.

³⁴⁵ SJAAN, fond *Prefectura județului Alba de Jos*, acte înregistrate, dos. 1825/1920, f. 1.

³⁴⁶ Nu cunoaștem soarta celor trei, nici cariera urmată de fostul preot după această schimbare profesională, dar subiectul - și personajul – merită o cercetare ulterioară.

³⁴⁷ Iancu 2006, p. 82.

³⁴⁸ *Ibidem*, p. 83. Motivația „dezertării” din magistratură a avocaților ne este oferită de Petru Talpeș, băănățeanul ajuns judecător în Bărrăgan, la Sărulești: „Ca ajutor-judecător aveam un salariu de 3265 lei lunar, iar în sat unicul avocat câștiga 50-60000 lei fără să se ocupe de procese, ci numai din acte de notariat, destinate a fi autentificate. Deși nu duceam lipsă de nimic și ajutam și pe soacra mea cu ce puteam, dat fiind că se legiferase examenul de capacitate pentru a rămâne în magistratură, am socotit că e mai prudent să-mi asigur un venit destul de important din practicarea avocaturii, iar examenul îl pot da oricând mă voi plictisi de avocatură sau aceasta nu ar mai renta să o practic. [...] din procese mai încasam lunar cca 10000 lei [în perioadele cu clienți puțini], ceva mai mult ca leaful unui judecător șef” (Talpeș 2008, p. 124).

Avocații din teritoriile fostului Imperiu Austro-Ungar trec în magistratură, se reîntorc la avocatură, pentru ca apoi, o parte dintre ei să opteze pentru cariera de notar public. Aceasta a fost și preferința câtorva avocați care au făcut parte din delegații oficiali ai românilor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Biografiile lor marchează această reorientare profesională din perioada interbelică, mai ales în atunci când procesele și clientela nu erau suficiente.

Câteva exemple de astfel de reorientări în carieră: **Albu Cornel**, delegatul titular al orașului Arad³⁴⁹, a studiat Dreptul la Universitatea din Budapesta, unde și-a susținut și doctoratul. A practicat avocatura din 28 noiembrie 1913 până în 26 iunie 1919. A intrat în magistratură, apoi din mai 1922 până în 1929 a fost notar public în Reghinul Săsesc. A revenit la avocatură, stabilindu-se în Arad (1930-1933), apoi a optat din nou pentru un post de notar public la Șiria (din decembrie 1934)³⁵⁰. **Silviu Pășcuțiu**, delegatul *Asociației arădene pentru cultura poporului român* a fost până în 1918 avocat în Ineu. S-a implicat în organizarea administrației românești, fiind numit comisar național popular. După Marea Unire a optat pentru un post de notar public în Arad (1921-1951)³⁵¹. **Iustin Petruțiu** absolvent al Facultății de Drept din Cluj, a fost avocat la Chișineu-Criș, iar în 1918 delegat titular al cercului electoral Bătania³⁵². După 1918 a fost prim-jurist consult la Prefectura județului Arad, avocat până la pensionare la Baroul din Arad și, din 1939, notar public la Chișineu-Criș³⁵³. **George Pătăcean**, delegatul cercului Vințu de Sus (azi Unirea, jud. Alba) a fost avocat în Iara, apoi la Vințu de Sus, iar din 1906 în Turda. După 1918 a fost subprefect al județului Turda Arieș și apoi notar public în Turda³⁵⁴.

Orientarea acestor avocați către notariatul public a fost târzie, imediat după Unire, criza de magistrați, mergând în paralel cu cea a notarilor.

---

³⁴⁹ În 1918 a fost secretar în Statul Major al Gărzilor Naționale Române pentru Transilvania și Ungaria, cu gradul de locotenent.

³⁵⁰ Dicționar 2003, p. 71; Gruneanțu, Ionescu 2018, p. 217-218.

³⁵¹ Dicționar 2010, p. 85.

³⁵² 1918 la români, X, p. 265; Dicționar 2003, p. 91.

³⁵³ Dicționar 2010, p. 151.

³⁵⁴ Dicționar 2003, p. 171; vezi carierele avocaților care au optat pentru posturi de notar în biografiile avocaților Marii Uniri la Gruneanțu, Ionescu 2018, p. 215-510.

Marea Unire nu a însemnat doar formarea consiliilor și gărzilor naționale românești pe teritoriile aflate în granițele fostului Imperiu și participarea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia ori alegerea în organisme nou înființate: Consiliul Dirigent și Marele Sfat Național. Unirea trebuia consolidată, recunoscută de marile puteri. Până la așezarea definitivă a granițelor, prin semnarea tratatelor de pace românii au trebuit să mai aștepte până când liniștea, pacea și integrarea în România Mare s-au instaurat deplin. O parte dintre intelectualii și funcționarii români și-au primit noile posturi și, prin activitatea desfășurată, au contribuit la această integrare instituțională, deloc ușoară. O altă parte a rămas în continuare să-și facă datoria în campania desfășurată de armata română împotriva Ungariei bolșevice. Printre cei aflați cu arma în mână în anul 1919, când pregătirea lor putea fi pusă în folosul instituțiilor civile, aflăm și notari sau viitori notari. În Corpul Voluntarilor Horea s-a aflat și **Boneu Z. Virgil**, locotenent, născut în Brad în 1886, jud. Hunedoara, care după demobilizare a profesat ca notar public în Toplița Română³⁵⁵; **Ioan Dorgo**, sublocotenent, născut în 1898 în Băița, jud. Mureș, a ajuns notar public în Teaca³⁵⁶; **Pavel Hențiu** elev plutonier născut în 1896 în Iosășel, jud. Arad, a funcționat ca notar public în Cermeiu³⁵⁷; **Mircea Leuca**, elev sergent născut în 1895 în Lazuri-Hălmagiu, jud. Arad, ajunge notar în Șimandul de Jos (jud. Arad)³⁵⁸; **Silviu Mager**, elev-plutonier, născut în 1899 în Bodești-Hălmagiu, activa în 1932 ca notar în Pecica (jud. Arad), **Aurel Mager**, elev segent în Garda din Cincu, născut în Lazuri-Hălmagiu, va profesa ca notar în Somoșcheș (jud. Arad)³⁵⁹; **Toma Mihuța**, elev soldat, născut în 1899 în Vidra Hălmaciu, alege profesiunea de notar, stabilindu-se în localitatea Vîrfurile (Ciucu)³⁶⁰; **Gheorghe Popa Popescu** sublocotenent, născut în 1895 în Scărișoara-Lăzești, ajunge notar în Lupșa (jud. Turda)³⁶¹; **Petru Popoviciu**, civil aflat la biroul gărzii din

---

³⁵⁵ Mager 1939, p. 232.

³⁵⁶ *Ibidem*, p. 234.

³⁵⁷ *Ibidem*, p. 235.

³⁵⁸ *Ibidem*, p. 236.

³⁵⁹ *Ibidem*, p. 237.

³⁶⁰ *Ibidem*, p. 238.

³⁶¹ *Ibidem*, p. 241.

Hălmăciu, născut în Bănești-Hălmăciu, va opta pentru o funcție de notar în Șiria³⁶²; fiul notarului din Ilia **Rozvan Zeno** a fost și el membru al corpului voluntarilor Horia³⁶³; **Amos Turucu**, elev soldat în garda din Vața, născut în 1895 în Vața de Jos a ocupat apoi funcția de notar în localitatea natală; **Ignat Ursulescu** a intrat în Corpul voluntarilor ca elev plutonier, apoi s-a îndreptat spre profesiunea de notar în Mândruloc (jud. Arad)³⁶⁴.

Sunt cei care au luptat pentru România mare cu arma în mână, apoi au servit – aceeași Românie Mare – cu priceperea profesiei lor!

Fără a avea arma în mână, a căzut victimă confruntărilor armate de până la stabilirea granițelor României Mari și un notar: **Ionescu Gheorghe** din Vârfurile (Ciuciu). Episodul a fost relatat de Traian Mager în contextul descrierii luptelor duse la Ciuciu de garda română din Hălmăgiu. Notarul este prezentat ca o personalitate foarte cunoscută în acea vreme prin relațiile întreținute cu oamenii politici ardeleni și ca un tată fericit, cu două fete extrem de frumoase și inteligente³⁶⁵.

La Ciuciu, unde rezida notarul Ionescu, comunitatea românească a alungat jandarmii, a arborat steagul național, dar nu s-a îndreptat și împotriva acestuia. Tulburările s-au datorat doar nemulțumirilor oamenilor cu privire la administrarea Cooperativei centrale de fiert rachiul, unde se aflau rechiziționate, din timpul războiului, prunele localnicilor. Când conflictul intern a fost aplanat, prin priceperea notarului, și viața comunității părea să reîntre pe făgașul normal, o confruntare armată dintre Legiunea Română din Hălmăgiu și trupele

---

³⁶² *Ibidem*.

³⁶³ *Ibidem*, p. 242.

³⁶⁴ *Ibidem*, p. 244. Lista membrilor Corpului Voluntarilor Horea publicată de Traian Mager întocmită începând din anii 1932 îl menționează și pe Dr. Ioan Suciu, „advocat, fost deputat în camera maghiară, la 1918/19 ministru în Consiliu Dirigent, în care calitate a organizat Corpul Voluntarilor Horia [...] după Unire notar public în Chișineu Criș” (*ibidem*, p. 243).

³⁶⁵ Una dintre ele, Melania, a ajuns la curtea regală română și a fost prezentată, în 1909, arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului habsburgic. Întâlnirea dintre cei doi a constituit subiectul unui roman scris de Rusu Abrudeanu, sub titlul *Îndrăgostirea unui habsburg de o frumoasă româncă din Ardeal* (București, Editura Cartea Românească, 1928). Tânăra a murit de meningită în 1911. Cealaltă fiică, Lucreția, a supraviețuit evenimentelor anilor 1918-1919 (Mager 1939, p. 108).

maghiare a dus în final la condamnarea la moarte a funcționarului statului. Localitatea fiind ocupată de trupele maghiare, populația s-a retras la Brad, unde se aflau deja trupele române. Notarul a preferat să rămână în comună, doar apoi, după jefuirea cancelariei notariale de către soldații maghiari s-a refugiat la Budapesta. După intrarea trupelor române în Hălmagiu - la doar o lună distanță! - Gheorghe Ionescu a decis să se reîntoarcă acasă. Drumul său a trecut însă prin frontul maghiar, iar la Kétegyháza a fost recunoscut, arestat, acuzat de spionaj în favoarea românilor și condamnat la moarte. Execuția a avut loc în Mezőtúr, în 25 aprilie 1919, la ora 11³⁶⁶.

Dacă imaginea notarului bun - și a celui rău! - a putut fi reconstituită prin apelul la documentele vremii, nu același lucru putem spune despre imaginea notarului darnic, care contribuia din avutul său la actele caritabile. O cercetare incipientă a acestui subiect ne aduce în atenție doar două asemenea cazuri: **Dimitrie Machi Ardelean** - notar comunal în Giula-Vârșand - a fost consemnat în revista Asociațiunii *Astra* ca un binefăcător al acesteia: „*Răposatul Dimitrie Machi Ardelean, fost notar comunal în Giula Vârșand, între multe binefaceri ale sale, a lăsat prin testamentul său, - o nobilă dovadă de iubire de neam și de lumină - și pe seama Asociațiunii suma de 1000 corone, pentru promovarea scopurilor ei culturale. Eternă fie memoria acestui binefăcător, și exemplul lui frumos afle cât mai mulți urmași între fruntașii neamului nostru!*”³⁶⁷. În aprilie 1923, despărțământul Vinerea (jud. Hunedoara) al *Uniunii foștilor voluntari* a organizat o „petrecere cu programul alăturat care ne-a adus un venit curat de 1618 lei”. Printre cei „cari au binevoit a suprasolvi” s-a aflat și un notar din Cugir: „V. Motoașcă, notar, Cujir, 50 lei”³⁶⁸, adică cea mai mare sumă donată dintre toți participanții.

Prezentarea profesiei notarului - așa cum se desfășura ea la începutul secolului XX și în anul Marii Uniri - s-a dorit de la început bazată doar pe documente de epocă și descrisă doar prin ochii

---

³⁶⁶ *Ibidem*, p. 109-110. Am rezumat faptele de la Ciuciu doar pe baza relatărilor lui Traian Mager. Povestea lui Rusu Abrudeanu - chiar romanțată - merită și ea atenția cuvenită, desigur, dar într-un alt context al cercetării noastre.

³⁶⁷ *Transilvania*, nr. 7-12, 1 decembrie 1916, p. 171.

³⁶⁸ *Gazeta Voluntarilor*, nr. 13, 5 aprilie 1923, p. 2.

istoricului care s-a întâlnit cu notarul în cu totul alte contexte, pe alte teme de cercetare. De cele mai multe ori prezența sa a trecut aproape neobservată sau a fost privit doar ca un funcționar doar necesar sau, de cele mai multe ori, în conflict cu o parte a membrilor comunității.

Căutându-l pe „cel bun”, privind mai cu atenție situațiile în care preoți, soldați, învățători ori țărani s-au întâlnit cu notarul, exemplele pozitive nu au întârziat să apară³⁶⁹. Am lăsat povestea și argumentele pro sau contra doar pe seama documentelor din arhivele parohiale sau ale instituțiilor administrative (motivațiile unor cereri, recomandări inedite) și mai ales ne-am dorit să dezvăluim nume, să scoatem din anonimat slujitorii unei profesii mai puțin cunoscute istoricului. Notarul era dorit și apreciat de comunitate doar dacă era „om de omenie și capabil de oficiul notarial” (caracterizarea preotului din Pâclișa, Nicolae Cado). Că putea și se dorea să fie bun ne-o spune Petre A. Boțianu, un român implicat în mișcarea națională, care-și justifică apartenența la această profesie prin îndemnurile primite de la mama unui consătean: *„Îți mai aduci aminte când ne uitam toți prin gard la afurisiții aia de jăcuți și jândari care probăzeau și bufneau oamenii? Îți mai aduci aminte că o zâs mămuța că să nu te faci popă, ci un dirigător, ca să avem și noi poruncitori cu milă și dreptate?”*³⁷⁰.

Reconsiderarea contribuției notarilor în contextul desfășurării Primului Război Mondial, dar și a implicării în evenimentele din care a rezultat Marea Unire³⁷¹ poate fi, pentru viitor, o temă de cercetare interesantă, căreia merită să ne dedicăm și dincolo de aniversarea anului 2018.

IOANA RUSTOIU

---

³⁶⁹ Nu ne-am dorit o prezentare a legislației care permitea desfășurarea profesiei. Tema a fost extrem de bine documentată în cartea lui Cosmin Mihailovici (Mihailovici 2015).

³⁷⁰ Boțianu 2002, p. 69.

³⁷¹ Activitate reevaluată și în contextul documentării în vederea reeditării unui *Dicționar al personalităților Unirii* de către colectivul de muzeografi de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia.

Abrevieri bibliografice

- 1918 la români, 1989 – 1918 la români. *Documentele Unirii*, vol. VII-X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 205
- Alba Iulia 2000 – *Alba Iulia 2000* (coord. Trandafir Marian), Alba Iulia, 1975
- Băjenaru 2016 – Constantin Băjenaru, *Comitatul Făgăraș (1876-1918)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2016
- Bosoancă 2000 – Traian Bosoancă, *Mureșenii și Marea Unire*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2000
- Boțianu 2002 – Petre A. Boțianu, *Memorii. Discursuri. Documente. Studii social-istorice. Povestiri de vânătoare*, Târgu-Mureș, Editura Fundației Chirurgicale Sf Ioan, 2002
- Crăciun 2005, 2008 – Mircea Vaida-Voevod, Gelu Neamțu, *1 decembrie 1918, mărturii ale participanților. Ioachim Crăciun: Documente la un sfert de veac*, București, Editura Academiei Române, Vol I, 2005; vol II, 2008.
- Decei 1969 – Aurel Decei, „Acte privind Blajul în lunile Unirii, noiembrie și decembrie 1918”, în *Apulum*, VII/2, 1969, p. 237-271
- Dicționar 2003 – Ioan I. Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii*, Alba Iulia, Editura Altip, 2003
- Dicționar 2010 – Ioan I. Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii*, Alba Iulia, Editura Altip, 2010
- Gazeta Oficială – *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*, Sibiu, 1918-1919
- Groza 2012 – Mihai Octavian Groza, *Documente privind activitatea Consiliului Național Român din Alba Iulia*, Sebeș, 2012
- Gruneanțu, Ionescu 2018 – Lazăr Gruneanțu, Mirel Ionescu, *Contribuția avocaților din Transilvania și Banat la Marea Unire*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018
- Hulea 1944 – Eugen Hulea, *Astra. Istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, Editura Astrei, 1944
- Iancu 2006 – Gheorghe Iancu, *Justiție românească în Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006
- Ilieșiu 2011 – Nicolae Ilieșiu, *Monografia istorică a Banatului. Județul Caraș*, București, Editura Mica Valahie, 2011
- Josan 2001 – Nicolae Josan, *Românii din Munții Apuseni de la Horea și Avram Iancu la Marea Unire din 1918*, Alba Iulia, Editura Altip, 2001
- Lazăr, Cerișer 2009 – Ioachim Lazăr, Nicolae Cerișer, *Hunedoara și Marea Unire. Contribuția românilor din Ținutul Pădurenilor și Zona Hunedoarei la realizarea Unirii*, Alba Iulia, Editura Altip, 2009

- Mager 1939 – Traian Mager, *Contribuțiuni la Istoria Unirii 1918-1919. Jurnal*, vol. IV, Arad, 1939
- Mihailovici 2015 – Cosmin Mihailovici, *Notarul public. Destinul unei profesii*, București, Editura Notarom, București, 2015
- MNUAI – Muzeul Național la Unirii Alba Iulia
- Munteanu 1915 – Cassian Munteanu, *Însemnările din război ale unui soldat român din armata austro-ungară*, București, 1915
- Muntean, Zaberca, Sârbu 1992 – Ioan Muntean, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1992
- Pascu 1983 – Ștefan Pascu, *Făurirea statului național român*, vol II, București, Editura Academiei R.S.R., 1983
- Rustoiu, Vaida 2008 – Ioana Rustoiu, Pr. Dănilă Vaida, *Cronica parohiei Pâclișa (1901-1944)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008
- SJAAN – Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale
- Sigmirean 2007 –Cornel Sigmirean, *Intelectualitatea ecleziastică. Preoții Blajului (1806-1948)*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2007
- Sigmirean 2010 - Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000
- Talpeș 2008 – Petru Talpeș, *Amintiri*, Timișoara, Editura Mirton, 2008
- Ugliș 2015 – Petre Ugliș de la Pecica, *Jurnal de război din anii 1914-1919*, (editori Ioana Rustoiu, Marius Cristea, Tudor Roșu, Smaranda Cutean), Alba Iulia, Editura Altip, 2015

SUMAR

Cuvânt înainte .....p. 5

Alba Iulia, oraș bimilenar

(Dan Adrian Doțiu).....p. 7

NOTARUL înainte și după anul 1918 (Ioana Rustoiu)

Notarul și comunitatea rurală transilvăneană.
„Cel bun” și „cel rău”-imagini reconstituite în două cronici
parohiale din proximitatea orașului Marii Uniri.....p. 43

Notarul în Marele Război.....p. 52

Notarii ASTREI. Membrii anilor 1914-1918.....p. 63

**Notarul în timpul revoluției din toamna anului
1918.....p. 77**

Notarul Marii Uniri.....p. 83

Notarul din România Mare.....p. 97

Abrevieri bibliografice.....p. 117

Costurile de tipărire sunt suportate din bugetul Centrului Național de
Administrare a Registrelor Naționale Notariale - CNARNN - Infonot

